

In dit nummer:

- > Een impressie van het dagelijks leven in Buitenpost tijdens de oorlogsjaren 1940-1945
- > Een tijdlijn met alle belangrijke oorlogsgebeurtenissen
- > Dagboekherinneringen
- > De slachtoffers in Buitenpost
- > Overzichtsfoto van Buitenpost in 1944
- > Affiches en krantenberichten uit de oorlogsjaren

Vijfenzeventig jaar geleden

Het moment van de bevrijding! Na bijna 5 jaar bezetting reden op zondag 15 april 1945, rond half twee 's middags, een viertal Canadese verkenningswagens Buitenpost binnen. Het was de start van een wekenlang durend bevrijdingsfeest. (© foto: Sjouke Veenstra - Jan Veenstra)

1940 tot en met 1945, niet te vergeten jaren!

Deze extra uitgave van ons dorpsblad is helemaal gewijd aan de Tweede Wereldoorlog. Vijfenzeventig jaar geleden kwam in Nederland een einde aan vijf bezettingsjaren. Op 7 mei 1945 werd de capitulatie door Duitsland ondertekend en was Nederland weer vrij. Het is een periode die bij veel van de mensen die het meemaakten diep in het geheugen gegrift werd. Sporen van die periode zijn nu nog in ons dorp terug te vinden. Als redactie van ons dorpsblad willen we dit herdenkingsjaar niet zonder bijzondere aandacht voorbij laten gaan. Dat is de reden voor deze speciale uitgave van De Binnenste Buiten.

De bezettingstijd was voor bijna iedereen die het meemaakte een bijzondere periode. Zelfs voor de mensen die persoonlijk geen schokkende gebeurtenissen hadden meegemaakt. Het leven werd tijdens de oorlogsjaren teruggebracht naar een meer eenvoudig en elementair niveau. Voor veel dorpsgenoten draaide de oorlogstijd in hoofdzaak om overleven. De vrijheid om dingen te zeggen en te doen werd voortdurend ingeperkt. De toekomst was onzeker. De materiële omstandigheden werden in de loop van de oorlog steeds moeilijker. Mensen stelden zich vragen. Blijft er genoeg te eten voor ons? Kan ik mijzelf en mijn kinderen goed kleden? Hoe verwarm ik mijn huis? Hoe zorg ik

er voor dat de mensen die mij lief zijn en ikzelf gespaard blijven van oorlogsgeweld? Hoe kom ik deze, hopelijk tijdelijke, periode door?

Nadruk op dagelijks leven

Voor sommige mensen gingen de vragen nog verder. Kies ik partij in de ideologische strijd die gevoerd wordt? Kies ik partij door mij actief te verzetten tegen de bezetter of juist door hem mijn steun te geven? Het aantal Buitenposters dat principieel, vanaf het begin van de oorlog, actief betrokken was bij het verzet was klein. Na de April-mei staking van 1943 en later met de overwinning in zicht groeide hun aantal tot enkele tientallen. Het aantal collaborateurs of sympathisanten van Duitsland was in ons dorp kleiner dan de groep die zich verzette. Maar op een aantal van ongeveer 1800 inwoners was de 'gemiddelde' Buitenposter eigenlijk geen van beide. De inhoud van deze De Binnenste Buiten concentreert zich daarom niet op het verzet, collaboratie en het militaire verloop maar op het dagelijkse leven voor de meeste van onze toenmalige dorpsgenoten.

Rustige plek

Tijdens de oorlog was Buitenpost een klein en relatief onbetekenend plattelandsdorp. Het grote oorlogsgeweld ging aan het dorp voorbij. Toch werd het door de oorlog geraakt. De luchtoorlog liet regelmatig van zich horen en zien. Door

de oorlogssituatie werden veel belangrijke levensmiddelen steeds moeilijker en later helemaal niet meer verkrijgbaar. Ook werd alles wat voor de oorlogsvoering van belang kon zijn door de bezetter opgeëist of in beslag genomen. De bezetter eiste zelfs arbeidskracht waardoor veel jonge mannen naar een onbekende en dikwijls risicovolle bestemming werden gestuurd. Buitenpost kende zijn slachtoffers, mensen die hier of juist ver weg, om het leven kwamen of blijvende lichamelijke of geestelijke schade opliepen. De oorlog kwam verschillende keren in ons dorp door de evacués die hier onderdak kregen. De oorlogssituatie zal echter door de meeste mensen het meest en duidelijkst ervaren zijn door de stroom aan verordeningen, verplichtingen en verboden die werden opgelegd.

Meer gebalanceerde blik

Vijfenzeventig jaar afstand in tijd stelt ons in staat om met een meer gebalanceerde blik terug te kijken. De informatie over wat er zich tussen 1940 en 1945 afspeelde is nu completer dan direct na de oorlog. Er is meer inzicht in de oorzaken en de drijfveren die een rol hebben gespeeld. Wat Buitenpost meemaakte van de oorlog had uiteraard te maken met de ontwikkelingen op grotere schaal. Daarom is er voor gekozen om het verhaal in dit blad een voorgeschiedenis te geven en te kijken naar de ontwikkelingen buiten het dorp. Om de

terugblik op de Tweede Wereldoorlog compleet te maken wordt ook een concluderende beschouwing gegeven. Helaas is er maar weinig lokaal fotomateriaal van Buitenpost uit de oorlogsperiode beschikbaar. Camera's waren er nog maar weinig en de bezetter verbood het maken foto's.

Indeling van de pagina's

In deze krant worden op het linkerblad, in chronologische volgorde, belangrijke momenten uit de oorlogsperiode beschreven. Daarbij worden datums van internationaal, nationaal en plaatselijk belang benoemd. Deze geschiedschrijving krijgt uitleg en wordt geïllustreerd met documenten en afbeeldingen. Op het rechterblad is de aandacht meer op de lokale situatie gericht. Dit wordt ondersteund door verhalen, documenten, krantenberichten en illustraties.

De schets die in dit blad wordt gegeven is zeker niet compleet. Het is niet meer dan een verzameling van, deels toevallig gevonden, feiten, beelden en herinneringen die op volgorde zijn gebracht. Het doel is niet meer dan een indruk te geven van hoe de 'oorlogstijd' door veel dorpsgenoten is ervaren. Ongetwijfeld is het niet meer dan een kleine bijdrage in de stroom van media-aandacht voor de Tweede Wereldoorlog die straks voorbij komt.

Deze krant steunt de gedachte dat het goed is kennis over de geschiedenis levend te houden. De Tweede Wereldoorlog was 75 jaar geleden, maar is in veel opzichten onverminderd actueel. Het is een periode die nog lang niet vergeten is én niet vergeten moet worden.

Dit tekst in dit blad is als verhaal geschreven en niet als geschiedkundig naslagwerk. Dat heeft mede de vorm bepaald. Ten behoeve van de leesbaarheid is bij citaten niet aangegeven uit welke bron (persoonlijk/documentatie en het tijdstip daarvan) de tekst afkomstig is, maar zijn alle in de vorm 'vertelde', 'schreef' of 'meldde' opgenomen. Daarom zijn ook sommige citaten ingekort, in tijdvorm of anderszins aangepast, zonder de strekking te wijzigen. Om redenen van privacy zijn persoonlijke gegevens soms weggelaten.

Buitenpost voor de Tweede Wereldoorlog, een rustig Fries plattelandsdorp

Hoe zag Buitenpost er tijdens de oorlogsjaren uit? Vergeleken met nu was het dorp klein, het telde nog geen 1900 inwoners. Het had als hoofddorp van de gemeente Achtkarspelen relatief veel ambtenaren en notabelen onder haar inwoners maar had tegelijkertijd nog een sterk agrarisch karakter. Een kleine schets volgt hier.

“Buitenpost is een florissant, lommerrijk dorp aan den grooten verkeersweg Groningen - Leeuwarden - Harlingen. Door het leggen van dezen breeden straatweg in 1842, later mede door het leggen van den spoorweg Groningen - Harlingen, werd het dorp opgenomen in het ‘wereldverkeer’. Zo typeerde het *Nieuwsblad van het Noorden* in december 1934 ons dorp. In het boek *Friesland*, uitgegeven door Hepkema's Courant in 1940, werd over Achtkarspelen geschreven: “Als men over deze gemeente gaat schrijven is het niet mogelijk iets te melden, dat den vreemdeling zal doen besluiten, zoo spoedig hij gelegenheid vindt, daarvan door persoonlijk bezoek kennis te nemen. Historische plekken en gebouwen, die een bezoek waard zijn, zijn er bijna niet aan te wijzen”. Het boek vertelt in meer detail over Buitenpost: “De residentie der gemeente, is een fleurig dorp, dat rond 2000 inwoners telt. Een gedeelte daarvan ligt in wijden omtrek verspreid, maar in de laatste 20 jaren is de bebouwde kom zeer in omvang toegenomen. Het aantal huizen is in dien tijd verdubbeld. De ruime bouw, het aristocratische, solide karakter van de oudere woningen, de goed verzorgde stratenaanleg, maakt Buitenpost tot een der mooiste dorpen van de provincie”. Een politierapport uit 1940 meldt: “Een rustig dorp met een gemengde bevolking. Druk door de ligging aan den straatweg Groningen-Leeuwarden. Geeft voor één politiemann een volledige dagtaak”. Aan de zuidkant van het dorp lag Lutkepost tegen Buitenpost aan: een handjevol huizen en boerderijen maar gemeentelijk gezien nog steeds zelfstandig.

Hoofddorp en bestuurszetel
Als hoofdplaats van de gemeente Achtkarspelen stond al ruim anderhalve eeuw het gemeentehuis in Buitenpost. Vanaf 1867 bevond dit zich in huize Nijenstein aan de Voorstraat. In 1940 huisvestte de gemeentelijke secretarie een 20-tal ambtenaren. De meesten van hen woonden in ons dorp. De burgemeester, Pier Eringa, woonde in het Jeltingahuis aan de Stationsstraat.

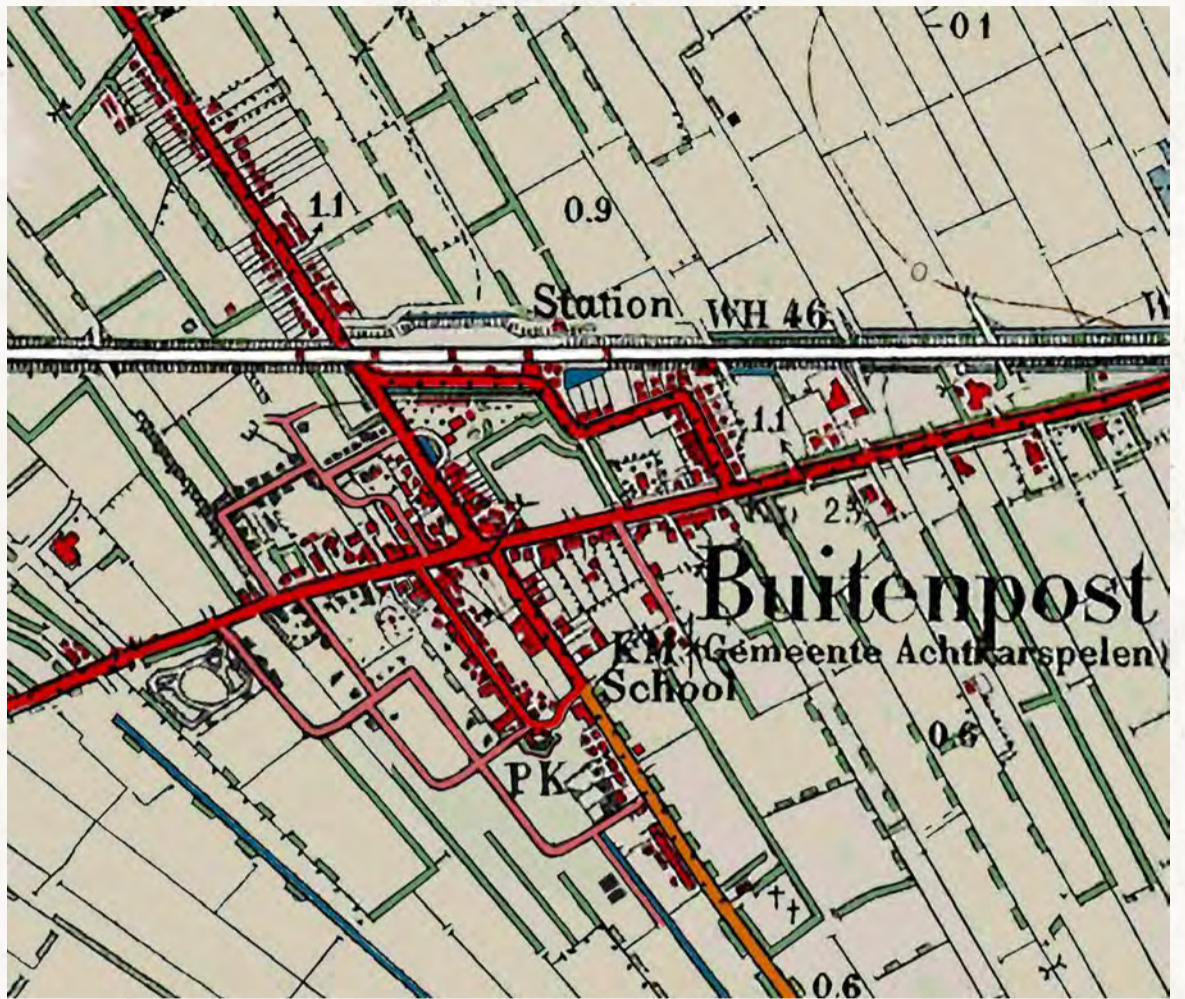

Pier Eringa

De gemeentesecretaris, Fernhout, had zijn voorname huis op de hoek van Stationsstraat en Julianalaan. Veel van de ambtenaren woonden aan de Stationsstraat, de Voorstraat of de Julianalaan. Buitenpost was ook de woonplaats van de notaris, twee huisartsen en een veldwachter. In het West stond de marechaussee-kazerne. Van daaruit hielden zeven ordehandhavers met strakke hand de gemoederen in bedwang, met name in de onrustige ‘heidedorpen’. Buitenpost had daardoor in de omliggende dorpen de naam een ‘herendorp’ of ‘ambtenarendorp’ te zijn. Toch bestond de meerderheid van de bijna 1900 inwoners uit gewone burgers. In Buitenpost en omgeving waren veel grote en kleinere boerenbedrijfsjes. De middenstand bestond uit een zestigtal in hoofdzaak kleine winkeliers en dienstverleners. Het grootste bedrijf was Steenhouwerij De Vries aan de Jeltingalaan. Met het station, de kleine haven en goede verbindingswegen had Buitenpost ook een belangrijke vervoersfunctie.

Verzuild

De kerk was belangrijk. Ons dorp kende een viertal gezindten. De Gereformeerde kerk had de meeste lidmaten, gevolgd door de Nederlands-Hervormde kerk. Een klein groepje

vormde de Hervormde Evangelisatie die in een gebouwtje aan de Irenestraat kerkte. De vierde groep bestond uit een paar Doopsgezinden. Enkele Buitenposters waren onkerkelijk. Het dorp had een christelijke en een openbare lagere school en zelfs een ULO.

Nieuwe ontwikkelingen

Rond de eeuwwisseling had het dorp een telegraaf- en telefoonverbinding gekregen en in 1920 was elektriciteit geïntroduceerd. Maar als stijpe op de kaart in een van de traditioneel armste regio's van Nederland had het veel niet. Er was geen waterleiding en geen riolering. Kolen verwarmden het huis. De fiets was voor velen het belangrijkste dagelijkse vervoersmiddel, ook voor langere afstanden. Auto's waren voor de notabelen en meer welgestelden. Paarden waren nog steeds onmisbaar voor het transport en het boerenwerk.

Hoe zag het dorp er uit?

Buitenpost bestond uit een paar straten. Een zijweggetje, meer een zandpad, van de Voorstraat was de ‘Mounereed’. Daaraan

stond een drietal boerderijen en de gezichtsbepalende graanpelmolen van Van Slooten. De Kuipersweg en Stationsstraat waren straten die nog maar kort bestonden. Aan de Bouwyk (nu Herbrandastraat) stonden vijftien corporatiewoningen van woningstichting SWA en een aantal kleine particuliere huisjes. De meest recente ontwikkeling was de Julianalaan. Daar verrezen sinds enkele jaren grotere, moderne huizen. De straten in de zuidwesthoek van het dorp waren nog in ontwikkeling. Aan de Parklaan en heren der aan de Irenestraat en de Haersma de Withstraat stond een enkele nieuwe woning. Het Oost en het West werden gedomineerd door grotere en kleinere boerderijen. Aan de Buitenposter Vaart was de haven te vinden. Verder stond daar het restant van een houtzaagmolen en bij Lutkepost een voormalige zuivelfabriek.

Jaap Noordhof vertelt

Dorpssmid Jaap Noordhof beschreef het Buitenpost zoals hij dat in z'n jeugd jaren gekend had in dit dorpsblad: “Neem nou de prachtige Kerkstraat (ook wel Jordaan genoemd) met al z'n verscheidenheid aan woningen en steegjes. Een afgedankt houten stationsgebouw had in de Kerkstraat opnieuw een plaatsje gekregen en herbergde woninkjes. Zelfs kleine winkeltjes ontbraken niet, zoals een groenteboer, melkboer, petroleumhandel, kruideniers, horlogemaker en niet te vergeten een voorloper van de Blokker, het winkeltje van Meindertsma. Maar ook een boerderij ontbrak niet. Het ‘Mounepaed’ is ook zo'n verloren gegaan stukje romantiek. Het pad liep vanaf de Voorstraat met een bocht helemaal door tot aan de Kuipersweg. Aan dit Mounepaed stond een prachtige monu-

mentale boerderij en een nog mooiere korenmolen. Het pad werd gesierd met een tweetal houten bruggetjes. De Schoolstraat had z'n diakoniewoninkjes en een tweetal grachten. Deze grachten liepen naar de Stationsstraat en werden in de Schoolstraat overspannen met een betonnen brug. Er waren toen ook nog enkele markante gebouwen: een twee verdiepingen tellend stationsgebouw, een watertoren voor het bijvullen van de stoomlocomotieven, de houten fietsenstalling van de Nederlandsche Spoorwegen, het aan de noordzijde van de spoorlijn gelegen groenteveilinggebouw en ga zo maar door.

Geluiden in het dorp van toen verschilden nogal met die van vandaag de dag. In mijn jeugd waren het voornamelijk boerenwagens met stalen banden om de wielen, getrokken door één of twee paarden met hoefijzers onder. Prachtig hè? Dat was het straatlawaaï van toen.

Nu moeten woningen worden geïsoleerd om het leefbaar te houden. Om een indruk te krijgen van de ‘rust’ in zo'n dorp denk ik vaak aan Ruurd van der Berg, de manufacturer vlak naast onze smederij. Als Ruurd vloerbedekking (meestal zeil) had verkocht, dan werd de volle rol op de Voorstraat uitgerold en het verkochte deel op straat afgesneden zonder dat het verkeer daar noemenswaardig hinder van ondervond en zonder

Het pand Nijenstein aan de Voorstraat was het gemeentekantoor. In het gebouw rechts zaten de Dienst Sociale Zaken, waaronder de armmeester, en het bureau van politie. Enkele jaren voor de oorlog kreeg ook de Dienst Luchtbescherming er een onderdak.

De Kerkstraat was een smal winkelstraatje, met veel kleine huisjes, winkeltjes en een boerderij dicht op elkaar gebouwd. In de volksmond stond het ook wel bekend als 'de Jordaan van Buitenpost'.

De Voorstraat, kort voor de oorlog. In Nijenstein bevond zich het gemeentehuis en het bureau van de veldwachter. Verder stonden er de hotels van Bolling en Klamer, café de Veehandel, winkeltjes en enkele voorname en wat eenvoudiger woningen.

Aan de Kuipersweg waren er gedurende de laatste 30 jaar voor de Tweede Wereldoorlog steeds meer woningen bij gekomen. Helemaal aan het einde van de straat is de kruising Kuipersweg - Voorstraat.

De Stationsstraat was relatief nieuw. Veel ambtenaren woonden er, maar gezichtsbepalend en het voornaamst was natuurlijk Jeltingastate, waar de burgemeester woonde.

De Jeltingalaan was ook een vrij nieuwe straat met afwisselend kleine burgerhuisjes en kleine nerinkjes.

De Schoolstraat, met aan het eind van de straat de openbare lagere school. Helemaal links de schilderszaak van Huizinga en helemaal rechts de bakkerij van Elema.

dat Ruurd daarbij enig gevaar liep.

De schamele straatverlichting bestond uit een enkele - midden boven de Voorstraat hangende - gloeilamp (bevestigd met een tussen twee woningen gespannen draad). Het onderhoud daaraan werd verzorgd door de plaatselijke afdeling van het elektriciteitsbedrijf, gevestigd aan de Kuipersweg. Van groot belang voor het dorp was in die tijd 'de centrale radio'. De exploitatie daarvan was in handen van een particuliere dorpsgenoot, sigarenwinkelier Koos Oosterhof, gevestigd aan de Voorstraat. Door het dorp hingen de draden van huis tot huis of aan palen, allemaal aangelegd en onderhouden door diezelfde Oosterhof. Wilde je een aansluiting dan kreeg je een eenvoudig bakje of kastje met slechts één luidspreker, een aan-uitknop en een volumere-

gelaar. Bij ieder huis was een regenbak in de grond. De post werd twee keer per dag bezorgd door vaste postbestellers, die je natuurlijk allemaal bij naam kende. De post werd toen per trein aangevoerd en per handkar afgehaald door de bestellers; gekleed in zomer- of in winteruniform. Stoomtreinen liepen hijgend en puffend het

station binnen en bij vertrek werd door de machinist een stoomfluitsignaal gegeven."

Buitenpost was een weinig opwindend Fries plattelandsdorp, met de blik nog grotendeels naar binnen gericht.

Ooggetuigen uit ons dorp

In deze krant wordt gebruik gemaakt van een groot aantal verhalen en citaten van dorpsgenoten. Hieronder maakt u kort kennis met de meesten.

• Jan Ploeg werd op 30 december 1891 in Surhuizum geboren. Hij overleed in maart 1953. Hij was armmeester van de gemeente Achtkarspelen (voorloper van de Sociale Dienst) en hield een dagboek bij met zijn dagelijkse ervaringen.

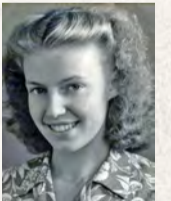

• Roel Roosma werd op 28 maart 1924 geboren en overleed op 6 oktober 2019. Hij woonde in de Schoolstraat en kwam in 1935 op de steenhouwerij van Klaas de Vries te werken, maakte daar de oorlog mee en werd bij het verzetswerk betrokken.

• Willem van der Veer werd geboren op 9 december 1917 en overleed op 14 april 1983. Hij was thuisbezorgend kruidenier met een winkel aan de Voorstraat en hield een notitieboekje met aantekeningen over de oorlog bij.

• Dedde en Griet Wiersma, zoon en dochter van de plaatselijke fietshandelaar Marten Wiersma aan de Bouwyk (nu Herbrandastraat).

• Betty de Vries werd op 1928 geboren en overleed op 30 maart 2019. Zij was een van de drie dochters van Klaas de Vries, steenhouwer en verzetsman, die zijn werkplaats aan de Jeltingalaan had.

• Jan Kootstra werd op 23 januari 1935 op Lutkepost geboren en overleed op 24 oktober 2016. Zijn ouderlijke huis stond tegenover de melkfabriek, nu de timmerfabriek. Als lagere school-jongen maakte hij de oorlog net buiten Buitenpost mee.

• Sietske IJlstra is de dochter van drukker Bonne IJlstra die zijn bedrijfje aan de Voorstraat had.

• Jaap Noordhof is de zoon van smid Gerrit Noordhof, die zijn smederij tegenover de hervormde pastorie had.

1914

juni

28 juni

Aartshertog Frans Ferdinand en zijn vrouw gravin Sophie Chotek worden in Sarajevo doodgeschoten. Start van de Eerste Wereldoorlog.

1918

november

18 november
Wapenstilstand

1919

juni 1919

28 juni
Het verdrag van Versailles wordt ondertekend.

1920

februari 1920

20 februari
De NSDAP wordt opgericht in Duitsland.

1931

december 1931

14 december
Oprichting van de Nationaal Socialistische Beweging in Nederland.

1932

april 1932

10 april
Veel stemmen voor Hitler bij de verkiezingen voor Rijkspresident.

juli 1932

31 juli
De NSDAP van Hitler krijgt ruim 37% van de stemmen tijdens de parlementsverkiezingen en wordt daarmee de grootste partij.

1933

januari 1933

7 januari
Verschijning van eerste editie van het NSB-blad Volk en Vaderland.

30 januari
Hitler wordt beëdigd als Rijkskanselier van Duitsland.

1934

Na de dood van president Von Hindenburg roept Adolf Hitler zichzelf uit tot Führer (leider).

1935

januari 1935

13 januari
In het Saargebied, dat tot dan toe onder bestuur van de Volkenbond stond, vindt een volksstemming plaats. Hierbij stemt de grote meerderheid (90,4%) voor aansluiting bij Duitsland.

De wortels van de Tweede Wereldoorlog

De wortels van de Tweede Wereldoorlog gaan terug naar de Eerste Wereldoorlog en eigenlijk al naar daarvoor. Aan het begin van de twintigste eeuw werd Europa gedomineerd door een aantal grootmachten. Engeland, Duitsland en Frankrijk waren traditioneel en regelmatig elkaars vijand. Dit gebeurde in wisselende samenstelling met elkaar en met andere bondgenoten als Rusland en Italië. Hoewel er weinig aanleiding was, lag daarin de basis voor de Eerste Wereldoorlog. In een afgedwongen vredesakkoord na die wereldoorlog

zaaiden de overwinnaars in Duitsland de kiemen voor een volgend conflict. De diepe economische crisis die in 1929 droeg daarin verder bij. Werkloosheid en armoede in de dertiger jaren wakkerden ontevredenheid en politiek extremisme aan. Nederland stond veelal buiten de machtsspelletjes van de grotere landen en vertrouwde op haar neutraliteit. Sinds de Belgische vrijheidsoorlog in 1832 was Nederland niet meer bij een Europees gewapend conflict betrokken. Maar de economische depressie greep ook hier diep in.

De Eerste Wereldoorlog

Nationalisme heeft in de wereldgeschiedenis altijd een belangrijke rol gespeeld. De Eerste Wereldoorlog van 1914-1918 is een bekend voorbeeld van escalatie van het nationalisme. Het was het eerste grote conflict op wereldschaal in de twintigste eeuw tussen Engeland, Frankrijk, Amerika, Italië en Rusland aan de ene kant en Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en enkele andere landen aan de andere kant. De oorlog eiste miljoenen slachtoffers, veroorzaakte grote schade en veranderde de wereldkaart behoorlijk.

Duitsland en haar bondgenoten verloren de oorlog. Na de wapenstilstand werd een vredesovereenkomst bereikt met het Verdrag van Versailles. Daarin was vastgelegd dat Duitsland, als schuldige aan het starten van de oorlog, grote herstelbetalingen moest doen. Verder mocht het maar een klein leger houden, moest enkele gebieden overdragen aan andere landen en verloor haar koloniën. Het verdrag zette veel kwaad bloed in Duitsland. Duitsland was na de vlucht van keizer Wilhelm in 1918 een republiek geworden. Maar het bleek geen stabiele democratie waarin onderlinge onenigheid de boventoon voerde.

Onrust in veel Europese landen

Het einde van de Eerste Wereldoorlog bracht niet dat waar veel mensen op hadden gehoopt. De communistische revolutie in Rusland in 1917 had in een aantal Europese landen politieke aanhangers. De nieuwe grenzen zorgden voor nieuwe spanningen tussen landen. Het in de oorlog aangewakkerde nationalisme was voelbaar.

Tegelijkertijd was er een culturele omslag geweest tijdens de 'grote' oorlog. De wetenschap gaf vernieuwende inzichten. De techniek veranderde de wereld. Vrouwen eisten hun rechten. Arbeiders eisten verbeteringen in hun werkomstandigheden. Oude verhoudingen tussen bevolkingsgroepen waren aan verandering onderhevig.

Een demonstratie voor vrouwenkiesrecht in Den Haag.

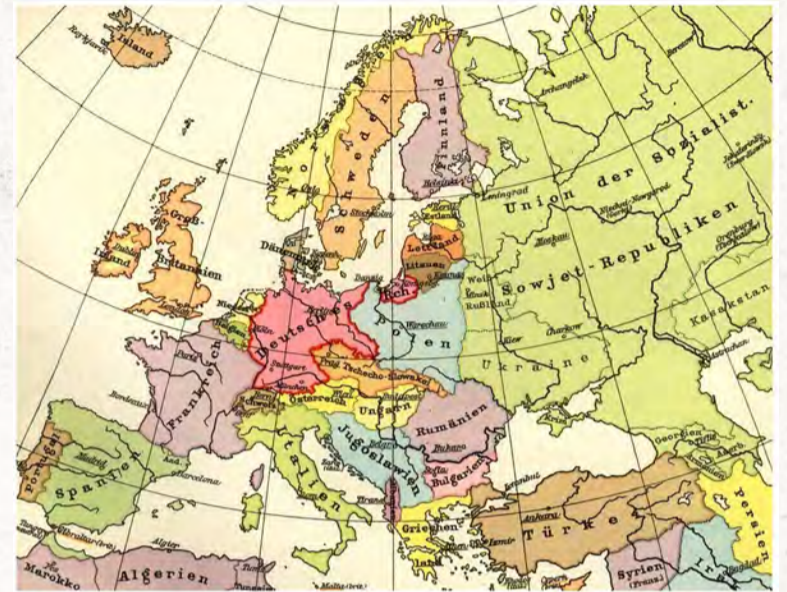
Dit alles veroorzaakte maatschappelijke onzekerheid en onrust in veel westerse landen. Een omstandigheid die voor politiek extremisme een goede voedingsbodem was.

Isolationisme en kolonialisme

De buitenlandse politiek die de Verenigde Staten officieel vanaf 1918 tot aan de Tweede Wereldoorlog voerden, was het isolationisme. Net als voor de Eerste Wereldoorlog trok ze zich politiek gezien terug op zichzelf. De handel met het buitenland bleef groot maar voor de rest bemoeide het zich in principe niet met de buitenwereld.

Wel had de Amerikaanse president Wilson in 1919 het initiatief genomen tot de oprichting van het internationale overlegorgaan de Volkenbond. Maar al snel bleek dat het niet meer dan een tandeloze waakhond was met weinig zeggingskracht. Veel Europese landen hadden nog koloniën in Azië, Afrika en Zuid-Amerika. Nederland bezat bijvoorbeeld Nederlands-Indië in Azië en Suriname in Zuid-Amerika. Hoewel de eerste kreten om onafhankelijkheid konden worden gehoord, waren de koloniale landen nog lang niet bereid om hun belangrijke wingebieden op te geven. Daarvoor waren de economische belangen nog veel te groot.

De landkaart van Europa zag er in 1930 grotendeels hetzelfde uit als nu. Na de Eerste Wereldoorlog was aan de Oostzeekust een deel van Duitsland onderdeel van Polen geworden.

Adolf Hitler

Adolf Hitler werd op 20 april 1889 in Oostenrijk geboren in het stadje Braunau am Inn, liggend tegen de Duitse grens. Adolf Hitler was een intelligent, maar lui kind en had moeite in het maken van contact met anderen. Hitlers jeugd was een aaneenschakeling van mislukkingen. Hij was klein, mager en van niet al te goede afkomst, waardoor hij werd gepest. Op zijn 17e werd hij afgekeurd voor dienst in het Oostenrijkse leger. Later volgde een afwijzing voor de kunstacademie. Psychologen

denken nu dat dit bij hem leidde tot het zoeken naar een schuldige. Dat werden de bestaande maatschappelijke orde en in het bijzonder de Joden. Dit sloot aan op de Jodenhaat die al veel langer in de Duitse samenleving aanwezig was. Toen in 1914 de Eerste Wereldoorlog uitbrak, ging hij vrijwillig in dienst bij het Duitse leger en bleek een fanatiek soldaat. Hitler zei later over de Eerste Wereldoorlog: "Dat was de gelukkigste tijd uit mijn leven".

Omdat Hitler een goede spreker was en er duidelijke politieke ideeën op na hield, ging hij na de oorlog de politiek in. Hij wist een nieuwe nationalistische politieke partij, de NSDAP, in zijn greep te krijgen. Deze voerde hem naar de macht in Duitsland. Hij benoemde zichzelf tot absolute machthebber als 'Führer' (leider) en beloofde absolute toewijding aan Duitsland. Hij zei zelfs min of meer gekserend 'getrouwd te zijn met Duitsland'. Zijn denkwereld zette hij uiteen in het boek 'Mein Kampf' (mijn strijd). Daarin speelde zijn veronderstelde superioriteit van het Germaanse ras en de minderwaardigheid van anderen een belangrijke rol. Hij beloofde ook een machtig Duizendjarig rijk voor Duitsland.

Frankrijk en Groot-Brittannië willen vrede

Voor de deelname aan de Eerste Wereldoorlog had Frankrijk met enorme schade en prijs in mensenlevens betaald. Ook Groot-Brittannië had er bijna een generatie mannen verloren. Beide landen waren uitgeput en oorlogsmoe. Ze streefden daarom duurzame vrede na. Het leidde tot een politiek waarin oorlog en geweld zoveel mogelijk werden vermeden. Deze 'appeasementpolitiek' (vredespolitiek) voerde naar het Verdrag van München in 1938. Daarin werd door Frankrijk en Engeland toegegeven aan nog meer Duitse aanspraken op meer grondgebied. De Engelse premier Neville Chamberlain deed toen de beroemde uitspraak: "Peace for our time" (Vrede voor onze toekomst). Voor Hitler was het juist reden om te denken dat zijn tegenstanders zwak waren en hij verder kon gaan met zijn agressieve bedoelingen.

Oorzaken Tweede Wereldoorlog

Als oorzaken van de Tweede Wereldoorlog worden vaak genoemd:

• Het Verdrag van Versailles

Het Verdrag van Versailles was een overeenkomst tussen Duitsland en de Geallieerden na de Eerste Wereldoorlog. Het was een van vijf verdragen, waarmee het conflict formeel werd beëindigd. Volgens het verdrag was Duitsland het meest verantwoordelijk voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Het bepaalde dat de zwaarst getroffen landen van die oorlog, Frankrijk, België en Engeland, herstelbetalingen moesten krijgen van Duitsland. Dat bedrag werd in 1921 bepaald op 132 miljard goudmark. Daarnaast moest Duitsland steenkool, machines en schepen leveren. Ook verloor Duitsland 12,5% van zijn territorium in Europa en alle overzeese koloniale gebieden. Er ontstond al snel in Duitsland ontevredenheid over deze bepalingen, die later zelfs omsloeg in woede. Hitler beloofde een einde aan het verdrag te maken. Toen hij aan de macht kwam stopten de betalingen onmiddellijk.

• De economische crisis

Na het einde van de Eerste Wereldoorlog ging het economisch langzaam beter. Maar eind oktober 1929 veroorzaakte het ineenstorten van de beurs op Wallstreet in New York een wereldwijde economische crisis. Miljoenen mensen verloren binnen enkele dagen hun spaargeld. Fabrieken moesten sluiten en lonen daalden met de helft. De crisis werd wereldwijd en had grote en langdurige gevolgen. Veel mensen kwamen in ellendige omstandigheden te leven en hoopten dat partijen die beloofden de gevestigde orde omver te gooien, hen een betere toekomst zouden geven. Hitler beloofde in Duitsland meer werk, onafhankelijkheid, welvaart en meer aanzien in het buitenland.

• Fascisme, nationaal-socialisme en nationalisme

Het fascisme is een politieke ideologie, gebaseerd op een extreme vorm van populistisch nationalisme. In de kern zit meestal een mythisch geloof in een hergeboorte van de samenleving. In de jaren '30 van de twintigste eeuw kende het verschillende verschijningsvormen in diverse landen. Het fascistische Italië van Mussolini en het nationaal-socialisme in Duitsland van Adolf Hitler zijn de meest bekende varianten. In Nederland trad de Nationaal Socialistische Beweging in hun voetsporen.

Vaak is ontevredenheid met het democratische systeem een reden waarom mensen voor dit soort politieke systeem kiezen. Kenwoorden zijn vaak: sterke mannen of dictators, overdreven gehoorzame gemeenschapszin en geloof in eigen superioriteit. Als politieke vorm binnen de democratie was het in Europa nieuw en de gevestigde orde wist in eerste instantie niet goed wat ze er mee aan moest. Het leidde tot passiviteit en een onderschatting van de ge-

Stap voor stap naar oorlog

Hitler werd in 1921 lid van de NSDAP en ontpopte zich snel tot leider. De NSDAP was nationalistisch en weigerde de strafmaatregelen van het Ver-

drag van Versailles nog langer te ondergaan. Het had een racistische ideologie waarin een ras van Germaanse 'übermensen' en vernietiging van het Jodendom werden gepropageerd. In 1923 deed hij een gewelddadige poging tot een staatsgreep, die mislukte. Na een korte gevangenisstraf pakte hij zijn politieke werk weer op maar nu langs andere weg. Stap voor stap bouwde hij zijn partij en politieke invloed uit. Tot hij in 1933 gekozen werd tot Rijkskanselier. Om alle macht in handen te krijgen, voerde Hitler in maart 1933 een grondwetswijziging door die hem de bevoegdheid gaf om vier jaar lang buiten het parlement om wetten uit te vaardigen. Hij maakte zo een einde aan de democratie in Duitsland en vestigde een totalitaire staat. Daarna richtte hij zijn aandacht op vergroting van zijn macht in het buitenland. Ook daar wist hij, stap-voor-stap, met een combinatie van bedreiging en geruststelling, de zaken naar zijn hand te zetten. Na de aansluiting van het Saarland bij Duitsland in januari 1935, werd in maart 1936 het Rijnland (foto) bezet. In 1936

steunde Hitler de fascistische van Franco. In maart 1938 volgde de zogenaamde 'Anschluss' van Oostenrijk en in maart 1939 viel Duitsland Tsjecho-Slowakije binnen. Pas bij inval in Polen in september 1939 voelden Engeland en Frankrijk zich gedwongen om aan Hitler's grenzeloze ambitie paal en perk te stellen.

Lijst met woorden die vaak gebruikt werden in de oorlogsperiode

Arbeitseinsatz of dwangarbeid: in alle bezette gebieden werden veel mannen tot 35 jaar opgeroepen om dwangarbeid te verrichten in Duitsland.

Ariërverklaring: verklaring die ambtenaren en later ook andere groepen in de door Duitsland bezette gebieden moesten tekenen, waarmee ze aangaven niet joods te zijn.

Avondklok of sperrtijd: na een bepaald uur mocht men de straat niet meer op. 'Sperrzeit' werd dit ook wel genoemd.

Bonkaart: een kaart met daarop afgedrukte waarmee voedsel, brandstof, kleding en andere producten gekocht konden worden.

Censuur: politiek toezicht en correctie op alles wat wordt uitgebracht zoals films, boeken, brieven en kranten.

Collaborateurs: Nederlanders die de Duitsers hielpen om zo hun eigen situatie te verbeteren. Ze handelden met de nazi's en verraadden ondergedoken Joden tegen betaling of om zelf te worden gespaard. Naar schatting was vijf procent van de Nederlandse bevolking collaborateur in de Tweede Wereldoorlog.

Derde Rijk: Hitler riep in 1933 het Derde Rijk uit toen hij de macht kreeg van het Duitse volk. Het werd ook wel het Duizendjarig rijk.

Distributie: georganiseerde verdeling van goederen in de oorlog, zoals eten of kleding, door middel van distributiebonnen.

Distributie-stamkaart: stamkaart met persoonlijke gegevens om in aanmerking te kunnen komen voor distributiebonnen.

Fascisme: fascisme is een extreme vorm van autoritair nationalisme en is antidemocratisch, anticommunistisch, antiliberaal, anti-parlementair en anti-intellectueel.

Flak: Duits luchtafweergeschut.

'Fout': zo werden mensen aangeduid die met de bezetter sympathiseerden of samenwerkten.

Gaarkeuken: in de gaarkeuken kon tijdens oorlog eenvoudig en goedkoop eten worden verkregen. Voor de allerarmsten gratis.

Geallieerden: de benaming voor Engeland, de VS, Canada en de Sovjet-Unie samen die voornaamste 'vijanden' van het Duitsland vormden.

Invasie: het met een leger binnenvallen van een land of gebied.

Jan Hagel of Landwacht: een gewapende organisatie met Nederlandse leden die tot doel had NSB'ers te beschermen en tegenstanders op te sporen. De bijnaam kwam voort uit het feit dat ze jachtgeweren kregen van de Duitsers.

Knijpkat: een zaklantaarn zonder batterijen. De zaklantaarn gaf licht door het voortdurend indrukken van een handeltje. De knijpkat maakte een zoemend geluid dat leek op het geluid van een kat, vandaar de benaming.

LO of Landelijke Organisatie: een organisatie die het op zich had genomen om mensen die moesten onderduiken te voorzien van geld en distributiebonnen.

Mof: scheldnaam van de Nederlanders voor de Duitsers.

Moffenmeiden: duizenden Nederlandse vrouwen hielden er in de oorlog een innige relatie met de bezetter op na, die werden met deze (scheld)benaming aangeduid.

Nationaal-socialisme: door Hitler bedachte politieke ideologie die gebaseerd is op fascisme, met autoritair bestuur, nationale superioriteit en ondergeschiktheid van het individu aan de staat als eigenschappen.

NBS: Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten oftewel het verzet

Neutraliteit: de officiële benaming als een land geen partij wil kiezen tussen andere landen tijdens een conflict of oorlog.

NSB: de Nationaal Socialistische Beweging in Nederland.

NSDAP: de Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, de partij van Hitler in Duitsland.

Onderduiken: het zich verstoppen om te ontkomen aan arrestatie of dwangarbeid door de bezetter ('hij of zij is onder water' betekent 'hij of zij is niet te vinden').

Ondergrondse: het gewapende en ongewapende verzet.

OZO: een woord dat stiekemweg door Nederlanders gebruikt werd met de betekenis 'Oranje Zal Overwinnen'.

Propaganda: (vaak misleidende) informatie die gebruikt werd om aanhangers / steun te winnen.

Radio Oranje: radiostation in Engeland dat in het Nederlands uitzond. Werd gebruikt om de moraal in Nederland hoog te houden.

Razzia: Een razzia is georganiseerde, groots opgezette, opsporing en jacht op een groep mensen.

Represaille: wraak als reactie op verzetsdaden. Zo werden mensen gefusilleerd of naar werkkampen gestuurd.

Spergebied: een gebied dat door de Duitsers werd afgezet en verboden terrein was.

Surrogaat: Veel artikelen waren tijdens de oorlogsjaren niet meer verkrijgbaar of erg duur. Surrogaten waren vervangers daarvoor.

V1 en V2: door Duitsland ontwikkelde raketten met een springlading die van het vasteland Engeland konden bereiken.

Verduistering: tijdens het donker mochten de huizen geen licht naar buiten laten schijnen, dat werd 'verduisteren' genoemd.

Wehrmacht: het Duitse leger tijdens de oorlog.

Zwarthandel: illegale handel buiten de reguliere winkels en de distributie om; het was strafbaar.

Zwarthemden: bijnaam voor de Weer Afdeling van de NSB vanwege hun uniform, naar voorbeeld van de troepen van Mussolini.

Lange rijen Duitse werklozen leidde mede naar...

varen. Die gelaten houding werd mee gevoed door het pacifisme van die tijd dat deels terug te leiden was naar de gevolgen van de Eerste Wereldoorlog. Voor die tijd was het misschien begrijpelijk dat men koste wat het kost een nieuwe oorlog uit de weg wilde gaan. Maar het daarin vol blijven houden stimuleerde de agressie van nazi-Duitsland. De NSDAP intimideerde en manipuleerde tegenstanders en kon daardoor in 1933 de verkiezingen winnen. Hitler kwam zo 'democratisch gekozen' aan de macht en kon het absolute leiderschap van Duitsland opeisen.

...nieuwe slagordes Duitse mannen. Hier tijdens een NSDAP-partijdag in München in 1938.

oktober 1935**2 oktober**

Italië valt Ethiopië binnen.

1936**maart 1936****7 maart**

Het Rijnland wordt door Duitsland bezet na jaren van Franse bezetting.

juni 1936**27 juni**

Het Comité van Waakzaamheid van anti-nationaal-socialistische Intellectuelen, wordt officieel opgericht in Amsterdam. De ondertekenaars van het manifest zijn onder anderen: Titus Brandsma, Simon Vestdijk en Menno ter Braak.

juli 1936**17 juni**

Begin van de Spaanse burgeroorlog.

1937**februari 1937****19 februari**

Koningin Wilhelmina legt in een Koninklijk Besluit vast dat rood, wit en blauw de kleuren van de vlag van het Koninkrijk der Nederlanden zijn. De regering drukt daarmee de NSB-campagne voor het "oranje-blanje-bleu" de kop in.

1938**maart 1938****12 maart**

Oostenrijk wordt geannexeerd en wordt een onderdeel van Duitsland ('der Anschluss').

april 1938**4 april**

Grootscheepse verduisteringsoefening in Friesland, Groningen en Drenthe.

1939**maart 1939****15 maart**

Op de ochtend van 15 maart 1939 vallen de Duitse troepen Tsjecho-Slowakije binnen.

april 1939**10 april**

Oproeping en mobilisatie van de grensbataljons. Uit de hele gemeente, waaronder Buitenpost, vertrekken de eerste 20 soldaten.

augustus 1939**24 augustus**

Afkondiging van de Voor-Mobilisatie door kabinet de Geer (opgeroepen 50.000 man).

24 augustus

Gebed om vrede in de Gereformeerde kerk.

28 augustus

De afkondiging door het kabinet de Geer van de Algemene Mobilisatie. Dienstplichtigen van 1924 tot en met 1939 worden opgeroepen, in totaal 280.000 man.

De onzekere jaren dertig in Nederland

De jaren dertig was een periode die bepaald werd door de economische crisis die in 1929 begon. Net als de rest van Nederland werd Fryslân hierdoor zwaar geraakt. De werkloosheid liep zelfs op tot bijna 35% van de beroepsbevolking. Tekort en armoede deed zijn intrede in veel arbeidersgezinnen. Tegelijk met deze crisis ontstond ook hier politiek extremisme Nederland had zijn tegenhanger van de NSDAP in de vorm van de NSB, de Nationaal Socialistische Beweging.

Tussen de wereldoorlogen

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was Nederland neutraal en bleef buiten de oorlog. Na 1918 werd dat in de Nederlandse politiek gezien als een bewijs dat de neutraliteitspolitiek de juiste was geweest. Om niet in een isolement te raken trad Nederland in 1920 toe tot de Volkenbond maar wel met een voorbehoud. Volgens verdragsartikel 16 zouden bij een oorlogsdaad door de Volkenbondleden direct alle handels- en financiële betrekkingen met de agressor worden verbroken. Nederland vond haar zelfstandigheid echter zo belangrijk dat ze aangaf hier een eigen overweging in te maken en haar reactie zelf te bepalen.

Ondanks de opkomst van het socialisme in de vorm van de Sociaal Democratische Arbeiders Partij en van de communisten bleef de nationale politiek in hoofdzaak het speelveld van conservatieve en liberale krachten. Nederland was zo conservatief omdat de Eerste Wereldoorlog aan het land voorbij was gegaan. Daardoor waren allerlei moderniseringingen uitgebleven. Ruwweg waren drie burgerlijke zuilen bepalend: de katholieke, de protestantse en de liberale. Hendrikus Colijn van de Anti-Revolutionaire Partij was lange tijd de sterke en behoudende premier in ons land. Zijn houding werd weerspiegeld in een zuinig en voorzichtig economisch beleid. De verzuiling zorgde er wel voor dat de NSB moeilijk voet aan de grond kreeg in de Nederlandse politiek.

De economische crisis van 1929

Eind oktober 1929 veroorzaakte de ineenstorting van de beurs op Wallstreet in New York een wereldwijde economische crisis. Miljoenen mensen verloren binnen enkele dagen hun spaargeld. Fabrieken moesten sluiten en lonen daalden met de helft. In de loop van 1930 werd ook Nederland in de crisis betrokken. Het conservatieve economische beleid van de regering liet Nederland de volle kracht van de crisis voelen. Na 1932 werden tienduizenden arbeiders en kantoorbedienden ontslagen. De prijs van de tarwe daalde tussen 1929 en 1933 met de helft; die van rogge, boter en varkensvlees nog sterker. Boeren stonden aan de rand van de afgrond. Tussen 1929 en 1934 kromp de economie met 7 procent. In de winter van 1936 op 1937 waren er in Nederland meer dan een half miljoen werklozen en dat bleef tot 1940 ongeveer gelijk. Fryslân kende in de jaren dertig een werkloosheid van gemiddeld tien tot twaalf procent.

Lonen en prijzen eind dertiger jaren

De gulden had midden jaren dertig ongeveer dezelfde waarde als € 21,76 in 2018. De lonen waren niet hoog en liepen van ongeveer f 17,- voor een eenvoudig arbeider tot f 30,- voor werknemers op een wat betere positie. Bij werkloosheid kreeg een gezinshoofd f 15,-, jongemannen tot 21 jaar kregen niets. Dat gold ook voor jongemannen in de leeftijd van 21 tot 30 jaar als de ouders in de eigen of naastgelegen gemeente woonden. De gedachte daarbij was dat deze werklozen maar beter bij hun ouders in konden trekken.

Een waterwitbrood kostte f 0,17, een pond bruine bonen f 0,23, een pond rijst f 0,12, een pond vermicelli f 0,19, een kilo aardappelen f 0,06, een kilo suiker f 0,47 en een pond koffie f 0,66. Een pond thee was behoorlijk duurder, f 1,49, een kilo runderlappen f 1,31 en een kilo varkenslappen f 1,23. Een liter benzine kostte f 0,12 en een liter melk eveneens. Aan een wollen vest hing een prijskaartje van f 1,45, natuurrijden kousen f 0,85, handschoenen f 0,45 en een compleet manchester pak f 6,95. Voor f 25,- kocht je een fiets, een diner in een goed restaurant kostte ongeveer f 1,-, pianoles kostte f 0,50 per uur en een autorijles vaak f 1,- per les.

Ondanks de dreiging die van deze politieke beweging uitging, dachten veel mensen dat het wel mee zou vallen. Men had immers geleerd van de Grote Oorlog? (zoals de Eerste Wereldoorlog toen werd genoemd). Toch waren er ook al mensen die al ruim voor het begin van de oorlog waarschuwden voor het groeiende nieuwe gevaar aan de oostgrens van ons land. De eerste voorbereidingsplannen voor een oorlog werden ook in ons land genomen.

De Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland

Onder invloed van het Italiaanse fascisme en het Duitse nationaal-socialisme ontstonden ook in Nederland diverse extreemrechtse partijen. De Nationaal Socialistische Beweging (NSB) was daar de belangrijkste van en noemde zich uit afkeer van de bestaande politieke partijen een 'beweging'. Op 4 november 1932 werd de NSB officieel opgericht. De leiding lag bij één man, de 'Algemeen Leider': Anton Mussert (foto rechts). De NSB was tegen de parlementaire democratie en voor autoritair bestuur. Pas later, onder de invloed van Hitler's NSDAP, nam de NSB antisemitisme op in haar programma.

Doordat de parlementaire democratie niet goed met de heersende economische crisis om kon gaan steeg de populariteit van de NSB. Bij de Statenverkiezingen van 16 april 1935 boekte de NSB een groot succes: 7,94 procent van de stemmen. Op 1 januari 1936 had ze 52.000 leden en was een partijweekblad ontstaan onder de naam *Volk en Vaderland*. De NSB had een eigen jongeren- en studentenbeweging en een eigen groet: "Hou Zee!". Verschillende organisaties verboden het lidmaatschap van de NSB. Zo mochten ambtenaren vanaf 1933 geen lid meer zijn. Sommige kerken volgden later met een soortgelijk verbod. Vanaf begin 1936 begon het ledental van de NSB terug te lopen, mede door de groeiende racistische en antisemitische koers. Bij het begin van de Tweede Wereldoorlog, waren er nog ruim 33.000 leden. Het ledental van de NSB die, vóór de oorlog uitbrak, op een kleine 4% van de kiezers kon rekenen nam in juni 1940 met 27.000 leden toe. Die nieuwkomers werden spottend 'meikevers' genoemd. Het maximum werd in het derde kwartaal van 1941 bereikt: ruim 75.000. Bij het uitbreken van de oorlog, stond de NSB aan de kant van Duitsland. Zij streefden naar een nieuw Europa op nationaalsocialistische leest geschoeid, onder leiding van Duitsland. Veel leden collaboreerden met de Duitsers.

Niet alleen achteruitgang...

De jaren dertig waren niet alleen een periode van somberheid en teruggang, soms waren er ook succesverhalen. Het winnen van de luchtrace Londen-Melbourne door het KLM-vliegtuig *De Uiver* bijvoorbeeld. En op bepaalde

terreinen was er wel degelijk innovatie. De fiets brak definitief door als vervoermiddel van de gewone man en vrouw. Aan het einde van de jaren dertig waren er, op een bevolking van ruim 8 miljoen, ruim 3,5 miljoen fietsen. En de verspreiding van radiotoestellen en radiodistributieapparaten nam sterk toe.

Een bezeten wereld

'Wij leven in een bezeten wereld. En wij weten het. Het zou voor niemand onverwacht komen, als de waanzin eensklaps uitbrak in een razernij, waaruit deze arme Europeesche menschheid achterbleef in verstomping en verdwazing, de motoren nog draaiende en de vlaggen nog wapperende, maar de geest bezweken', schreef de cultuurhistoricus Johan Huizinga in 1935. Zijn boek groeide in korte tijd uit tot een bestseller. Dat succes valt zeker nu goed te begrijpen. Wie met de ogen van nu naar de dertiger jaren kijkt kan eenvoudig een wereld herkennen die zich in een diepe crisis bevond, zowel in politiek als economisch opzicht. Een wereld ook die haast onvermijdelijk af zou stevenen op een nieuwe grote wereldoorlog.

Het Nederlands leger in de jaren '30

Zelfs na de militair-technische ontwikkelingen in de Eerste Wereldoorlog bleef in de jaren '20 van de twintigste eeuw het Nederlandse leger eigenlijk onveranderd. Gemechaniseerde eenheden waren er weinig, grote delen van het leger moesten zich nog op de fiets verplaatsen.

Het niet betrokken willen raken bij een militair conflict was in de twee decennia voor de Tweede Wereldoorlog een belangrijke overweging bij de keuzes die voor het Nederlandse leger werden gemaakt. Een groot leger was duur en het zou andere landen ook het idee kunnen geven dat ons land op oorlog uit zou kunnen zijn. Daarom bestond de krijgsmacht in vredetijd uit een kleine kern van beroepspersoneel en een relatief kleine groep dienstplichtigen. Deze dienstplichtigen hoefden maar ook kort in dienst. Gedurende een aantal maanden werden jongens, als ze achttien waren geworden, opgeleid tot soldaat. Mocht een oorlog dreigen dan zouden deze worden opgeroepen voor mobilisatie.

Toen Hitler in 1933 aan de macht kwam hield Nederland nog enige tijd vast aan haar neutraliteitspolitiek. In 1935 werd de realiteit onder ogen gezien en werd besloten tot enkele investeringen in het leger. De belangrijke doelstelling van de regering was dat versterking tot afschrikking zou leiden en daardoor tot behoud van de neutraliteit. Daarvoor werd 53,5 miljoen gulden vrijgemaakt. Nieuwe verdedigingsstellingen werden opgeworpen bij de belangrijkste bruggen over de IJssel, het Maas-Waalkanaal en de Maas. In 1937 dwongen de oplopende spanningen de Nederlandse regering tot het houden van een proefmobilisatie, waarbij enkele volledige eenheden werden opgeroepen. In de jaren daarna kwam geleidelijk meer geld beschikbaar maar modernisering vroeg veel tijd. In de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog had Nederland nog steeds een leger dat qua betreft materieel, personeel en strategie zwaar verouderd was. Moderne wapens, zoals antitank- en luchtdoelgeschut waren er nauwelijks of ontbraken en aan ervaren militairen was een groot gebrek.

Het Nederlandse leger bezat nog 19e-eeuwse kanonnen.

Jan Ploeg schreef over de dreiging:

In de loop van de dertiger jaren werd het gevaar van een nieuwe oorlog steeds reëler. Sommige mensen dachten dat het wel mee zou vallen, anderen sloten de ogen er voor of hoopten er maar het beste van. De gevoelde spanning blijkt ook uit een drietal notities in het dagboek van Jan Ploeg van maart en april 1939, ruim een jaar voor het begin van de Tweede Wereldoorlog.

“17 Maart 1939

De Duitse dictator Adolf Hitler heeft andermaal de wereld in opschudding gebracht. Deze week is het Duitse leger Tsjecho-Slowakije binnengerukt en is Bohemen en Moravië door Duitsland geannexeerd, terwijl Slowakije onder protectoraat is gesteld. Het Groot-Duitse Rijk heeft thans een oppervlakte van 675.000 km² en telt 87 miljoen inwoners. Wat zal uit deze daad nog eens voortvloeien? De toekomst is donker.

10 April 1939

Met het oog op de internationale spanning besloot de regering tot oproeping van het personeel van de grensbataljons. Uit onze gemeente zijn van morgen daartoe ruim 20 manschappen vertrokken. Aan de grenzen zijn uitgebreide maatregelen ter beveiliging gekomen. Op 't gemeentehuis wordt 's nachts gewaakt. Het is een angstige tijd! In verband met de internationale toestand en de regeringsmaatregelen hield dr. Colijn, onze minister-president, een radio-rede.

12 April 1939

Een tweede groep groot verlofgangers is vandaag gewaarschuwd zich gereed te houden voor een oproeping. Worden deze werkelijk opgeroepen dan zal vermoedelijk wel een complete mobilisatie volgen. God geve, dat het niet nodig zij.”

Alarm om het leger

Op 7 april 1939, na de inval van Mussolini in Albanië, vond koningin Wilhelmina dat de algemene mobilisatie afgekondigd moest worden. Maar minister-president Colijn weigerde. Daarop riep de vorstin 's avonds een besloten vergadering met belangrijke bewindslieden bijeen om een sterk kabinet te vormen met het oog op de gespannen internationale situatie. De chef van de defensiestaf en de marinetopman mochten daar inzicht geven in wat er schortte aan de defensie van Nederland. Dat was ontstellend veel. Maar de beide hoge militairen hadden na afloop van hun betoog niet de verwachting dat hun verhaal veel op zou leveren. Ze hadden namelijk gezien dat op een gegeven moment sommige van de aanwezige politici begonnen te knikkebollen...

Een paar cijfers

Nederland had in 1940 8,8 miljoen inwoners, waarvan 400.000 Friezen. Achtkarspelen had ongeveer 15.000 ingezetenen waarvan in Buitenpost zo'n 1900. In 1939 stonden er rond de 3500 woningen in onze gemeente.

De Tweede kamer bestond toen uit 100 zetels. De verdeling was: Rooms-katholieke Staatspartij, 31; Sociaal Democratische Arbeiders Partij, 23; Anti-Revolutionaire Partij 17; Christelijk Historische Unie, 8; Vrijzinnig Democratische Bond, 6; Nationaal Socialistische Beweging, 4; Liberale Staats Partij, 4; Communistische Partij Nederland, 3; Staatkundig Gereformeerde Partij, 2; Christelijk Democratische Unie, 2. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1939 had Achtkarspelen een opkomst van 87,7%. De verdeling van de stemmen over de partijen procentueel als volgt: Anti-Revolutionaire Partij 43,21%, Christelijk-Historische Unie 15,12%, Vrijzinnig-Democratische Bond 12,17%, Sociaal-Democratische Arbeiderspartij 10,56%, Christelijk Democratische Unie 8,66%, Liberale Staatspartij 2,36% en Communistische Partij Nederland 2,22%.

Friesland had weinig NSB'ers onder de bevolking: 1,7 procent in 1939, landelijk was dat 4,22 procent. In onze gemeente waren van de NSB-leden in Achtkarspelen, 32% arbeiders, 31% werklozen en 13% kleine middenstanders, samen driekwart van het bestand. De ambtenaren (12%), de agrariërs (11%) en universitair opgeleiden (1%) waren een minderheid. De verdeling in de dorpen was: Surhuisterveen: 30%, Boelenslaan: 19%, Buitenpost: 12%, Twijzel: 10%, Augustinusga: 8%, Harkema: 6%, Gerkesklooster: 4%, Drogeham, Surhuizum en Twijzelerheide 3% en Kootstertille: 2%.

De economische toestand in Achtkarspelen

De neergaande lijn na de crisis van 1929 die tot schrijnende maatschappelijke situatie leidde, was zo voor het oog niet direct te zien. “Letten we op de buitenkant der dingen, dan kan het niet anders, of men krijgt de indruk van grote welvaart”, zei burgemeester Eringa in zijn nieuwjaarsrede van 1938, “langs de wegen treft men welvarende landerijen, die door grote en kleine mensen uitstekend worden verzorgd”. Inderdaad, verscheidene zandwegen waren in goede staat gebracht en meerdere waren verhard. Overal verzezen in de dertiger jaren woningen. In 1932 werden 55 nieuwe woningen in de gemeente gebouwd, in de jaren erna nog meer. Er leek een zekere welvaart te zijn, maar feitelijk was dat wel anders. De werkloosheid nam almaar toe. Niet alleen de arbeider had het moeilijk, ook de kleine middenstander en de boer kwamen almaar meer in de verdrinking. Zij moesten samen met de arbeider aankloppen om steun. Economisch gezien was de situatie bijna hopeloos.

Tijdens de depressie van de jaren dertig was de werkloosheid ongekend hoog. In het jaar 1935 zat 19,4 procent van de beroepsbevolking zonder werk. Op 1 januari 1938 vielen in Achtkarspelen 815 arbeidersgezinnen onder de werklozenzorg. Daarnaast waren er 104 zelfstandigen en 217 kleine boeren die uit de publieke kassen werden gesteund. De mensen die economisch het zwaarst werden getroffen bleken ook het meest open te staan voor de NSB.

In de jaren '30 moest fietsbelasting worden betaald en het bewijs daarvan was een fietsplaatje op de fiets. Werklozen die een rijwiel beslist nodig hadden waren van belasting vrijgesteld, maar kregen wel een plaatje met een duidelijk zichtbaar gat erin.

Hamsteren

Tot de zomer van 1939 houden de meeste mensen de hoop dat een oorlog aan Nederland voorbij zal gaan. Maar als de oorlogsdreiging steeds concretere vormen aanneemt nemen velen het zekere voor het onzekere en besluiten levensmiddelen en belangrijke goederen te hamsteren. Zo schreef kruidenier Willem van der Veer op 28 augustus 1939 in zijn dagboekje: “Maandagmiddag, kwart voor een, kwam het bericht door de radio dat tot mobilisatie was overgegaan. Wat werd er wat verkocht, tot aan 12 uur ('s nachts-red.) hebben we staan te afwegen. In die week verkochten we voor f 900,-”

Feike de Vries en de oorlogsdreiging

Roel Roosma vertelde: “Mijn oom Klaas de Vries en zijn vader Feike de Vries waren al ver voor de oorlog politiek actief in Achtkarspelen. Ald-omke Feike, Hendrik Pol en Douwe Fennema waren bekende lokale sociaal-democraten en waren vaak samen te vinden op een 'leugenbankje'. Daar werden de maatschappelijke en politieke ontwikkelingen besproken. De dertiger jaren gaven heel wat stof om te bespreken. De dreiging richting de Tweede Wereldoorlog werd door hen al onderkend. Feike was politiek goed onderlegd. Voor de oorlog had hij veel contacten in Duitsland. Hierdoor wist hij toen al dat in de jaren 1937 tot 1938 veel socialisten en communisten werden opgepakt en in concentratiekampen terecht kwamen. Hij waarschuwde vaak voor het nationaal-socialisme, maar de meeste mensen dachten dat het niet zo'n vaart zou lopen.”

De Burgerwacht van Buitenpost

De Burgerwacht was een op militaire leest geschoede organisatie, die diende tot een versterking van de gemeentelijke polititie. Zelf hanteerde ze het motto: “Pal voor Gezag en Orde”. De regelmatig gehouden schietoefeningen werden op verschillende plekken in het dorp gehouden. Direct na de meidagen van 1940 werd de 52 man sterke Burgerwacht op last van de bezetter opgeheven. Een aantal van de leden werd later actief in het verzet.

Op deze foto uit 1939 werd het vaandel aan de Buitenposter Burgerwacht aangeboden. Een damescomité had geld hiervoor ingezameld.

29 augustus

Paardenvordering in Buitenpost ten behoeve van het leger. Van de ruim 1500 paarden werden er 167 gevorderd.

30 en 31 augustus

- Alleen militairen mogen met de trein rijden.
- De eerste distributiekaarten worden uitgereikt. Hamsteren wordt verboden.

september 1939

1 september

- Duitsland valt Polen binnen.
- Invoering van de eerste distributie stamkaart.
- Afkondiging van de staat van oorlog in Nederland.

3 september

- Groot-Brittannië en Frankrijk verklaren Duitsland de oorlog

14 september

Ten noorden van de Waddeneilanden wordt een Nederlands militair vliegtuig neergeschoten door een Duits vliegtuig.

oktober 1939

11 oktober

Als proef gaat suiker op de bon. Het rantsoen is 1 kilogram per persoon per drie weken.

november 1939

11 november

De erwten gaan op de bon: per persoon 500 gram per vier weken.

november

Op initiatief van burgemeester-sechtgenote Eringa wordt een damescomité opgericht dat bivakmutsen en sokken gaat breien voor de militairen. De collecte bracht f 132,75 op.

1940

januari 1940

13 januari

Het Nederlandse leger wordt in staat van paraatheid gebracht.

februari 1940

18 tot 25 februari

De collecte voor medische en humanitaire hulp aan Finland brengt f 599,72 op in ons dorp.

april 1940

9 april

- Duitsland valt Noorwegen en Denemarken binnen.
- Alle periodieke verloven voor militairen worden ingetrokken.

19 april

De regering kondigt de Staat van Beleg af. Alle burgerlijke wetten werden hiermee opgeschort en het hoogste gezag kwam in handen van de militaire overheid.

mei 1940

9 mei

Het hoofdkwartier van de Nederlandse strijdkrachten waarschuwt alle verdedigingslinies.

10 mei

- Fall Gelb: de Duitse legers openen in all vroegte de aanval op België, Nederland en Luxemburg.
- 05.15 uur Bevel om gebied in Noord-Oost Friesland onder water te laten lopen.

Dreiging en mobilisatie

In september 1939 was de oorlog een feit. Met de inval van Duitsland in Polen verklaarden Groot-Brittannië en Frankrijk de oorlog aan Duitsland. Het Nederlandse leger was uit voorzorg intussen gemobiliseerd. Maar toch bleef de hoop bij sommige Nederlanders levend dat Nederland niet betrokken zou raken bij een groot conflict. Wij waren immers ook in de Eerste Wereldoorlog buiten schot gebleven? Tij-

dens de herfst en winter van 1939 stond het openbare leven al grotendeels onder invloed van een oorlogssituatie. Het bedrijfsleven was grotendeels ontwricht door het grote aantal mannen dat in dienst was. Het verenigingsleven lag grotendeels stil om dezelfde reden. In april 1940 verdween het laatste restje illusie over Duitsland door de inval in Noorwegen en Denemarken.

Nederland wil neutraal blijven...

Een neutraal land is een land dat in geval van oorlog geen partij wil kiezen en in ruil daarvoor hoopt niet aangevallen te worden door een van de strijdende partijen. Aan neutraliteit zijn voorwaarden verbonden. Er mag aan geen van de bij het conflict betrokkenen op militair en/of economisch terrein steun verleend worden. Het mag ook zijn onderdanen niet toestaan dit te doen. Uitzonderingen zijn er voor humanitaire hulp, bijvoorbeeld het vervoer van gewonden, en voedselhulp. Nederland voerde tussen 1839 en 1940 een strikte neutraliteitspolitiek. Nu wordt door historici gesteld dat Nederland de oorlog niet in mei 1940 verloor, maar eigenlijk al in de jaren daarvoor. De Nederlandse regering bleef in de jaren '30 lang de boodschap uitdragen dat het allemaal wel mee zou vallen. Berucht is de uitspraak die minister-president Colijn in 1936 deed, toen hij over de ontwikkelingen in de internationale politiek zei: "Gaat u maar rustig slapen...". Pas later begon Nederland rekening te houden met de mogelijkheid dat haar neutraliteit op termijn door Duitsland geschonden zou kunnen worden. Voor het opzetten van een adequate verdediging was het toen al te laat.

**ONS LAND WORDT NIET BEDREIGD
ZEGT DR. COLIJN**

Oproeping grensbataljons slechts voorzorg

„Men moet in de door de regering getroffen bijzondere maatregelen niet zien, men moet er niet uit lezen, dat de regering beducht is voor een directe bedreiging van ons land. Voor zulk een opvatting is geen enkele aanleiding aanwezig. Onze betrekkingen met het buitenland laten niets te wensen over. Met alle mogelijkheden is de verhouding goed. Daarom kan ik zeggen, dat de regering niet beducht is voor een directe bedreiging van 's lands veiligheid en de genomen maatregel dus niet in dat licht mag worden gezien."

Met deze nadrukkelijke geruststelling heeft onze minister-president, dr. H. Colijn, zich vanmorgen om 10 uur via de radio uitgesproken bij het Nationaal

de afzonderlijke grensbataljons evenals in September onder de wapenen te roepen, ter versterking

Een krantenkop uit april 1939...

... maar moet toch mobiliseren en de 'Staat van Oorlog' uitroepen

De bovenste affiche hing op 28 augustus 1939 op het mededelingenbord bij het gemeentehuis in Nijenstein aan de Voorstraat. De volgende dag gingen de eerste soldaten op weg. Op 1 september 1939 volgde het onderste affiche, onmiddellijk na de inval van Duitsland in Polen. Voor Nederland was dat reden om onmiddellijk de 'Staat van Oorlog' af te kondigen. Beide plakkasten leken te bevestigen dat een militair conflict aanstaande was en veroorzaakten de nodige onrust. De term 'Staat van Oorlog' gaf bij sommigen de indruk dat de oorlog praktisch uitgebroken was, terwijl het niet meer betekende dan dat het burgerlijk gezag werd beperkt en de bevoegdheden van militaire commandanten uitgebreid. Na de overwinning van Duitsland in Polen volgde echter een maandenlange periode waarin verdere oorlogshandelingen op het land uitbleven. Pas begin april 1940 werd met de inval van Duitsland in Noorwegen en Denemarken duidelijk dat de oorlog beslist niet afgelopen was. Het plakkaat 'Staat van Beleg' volgde nog op 19 april. Via de media bleef de Nederlandse regering vasthouden aan haar neutraliteit.

EN MOCHT DE TIJD EENS KOMEN

Een nogal krijgshaftige prentbriefkaart uit 1939.

Aan de vooravond van de inval

In de week voor 10 mei 1940 sloeg het weer om en werd het voorjaar. De strenge winter had lang geduurd. Voor veel huisvrouwen was, met het oog op de komende Pinksterdagen, dit het moment voor de voorjaars-schoonmaak. Toch was het sentiment in Nederland bedrukt. De komst van mooi weer kon ook aanleiding zijn voor nieuwe oorlogshandelingen. De Duitse inval in Noorwegen en Denemarken op 9 april lag nog vers in het geheugen. De hoop dat Hitler de kleine landen westelijk en noordelijk van Duitsland zou sparen en het allemaal mee zou vallen hield bij veel mensen niet langer stand.

Waarschuwing

Op 9 mei meldde majoor Sas, de militair attaché in Berlijn, aan zijn superieuren in Den Haag: "Morgenochtend bij het krieken van de dag. Hou je taai". Deze boodschap leek duidelijk genoeg. Toch werd hij niet serieus genomen. Het was niet de eerste waarschuwing van Sas. Al enkele keren eerder was hij geïnformeerd door een Duitse militair over een komende aanval en had hij dit doorgegeven. Maar door omstandigheden was op al die eerdere momenten uitstel door Hitler bevolen. De militaire staf had haar vertrouwen in Sas verloren en zei bij de laatste waarschuwing: "Het Sast ook weer, 't zal wel weer met een sisser aflopen".

Nederland bereidt zich voor...

Met het oog op de steeds grotere oorlogsdreiging nam de Nederlandse regering in 1939 serieuze stappen. Het leidde naar de volledige mobilisatie op 28 augustus 1939. Maar het Nederlandse leger was nog lang niet klaar voor oorlog toen op 1 september 1939 Engeland en Frankrijk aan Duitsland de oorlog verklaarden. In de maanden die volgden gingen de ruim 300.000 soldaten in allerijl aan de slag om verdedigingswerken in te richten. Gehoopt werd dat de provisorische maatregelen nog een afschrikkende werking zouden hebben. Zo niet, dan was het water was een belangrijk onderdeel in de plannen. Bij een inval zouden in de grensstreek veel bruggen worden opgeblazen en de vijand zoveel mogelijk vertraagd. De Hollandse Waterlinie en de grote rivieren moesten de vijand daarna tot staan brengen. Daarna werd gerekend op hulp van landen waar Nederland een vriendschappelijke relatie mee onderhield. Niettemin zagen veel Nederlandse militairen een mogelijk conflict met weinig vertrouwen tegemoet.

Jan Ploeg schreef:

“28 Augustus 1939

Toen we te Leeuwarden aangekomen waren hoorden we daar dat kwart voor één, de oproep van de regering tot mobilisatie was afgekomen. Dit gaf een schok en een angstgevoel.

29 Augustus 1939

Vanmorgen om 4 uur kwamen de boeren uit Achtkarspelen reeds opzetten met hun paarden die voor het leger opgevorderd worden. Zij verzamelden voor ons huis op het marktterrein.

Aanvoer van de paarden op de Voorstraat op 29 augustus 1939.

In totaal zijn ongeveer 1500 paarden gepasseerd. Een kapitein van de Cavalerie keurde de dieren. Het duurde tot vanavond 6 uur en het gaf een drukte van belang, waar de jeugd vooral, groot belang in stelde. Vanavond 9 uur vertrok van hier een trein met 24 wagons volgeladen met deze paarden naar Leiden. Ook reeds vroeg in de morgen begon het vertrek der soldaten. Met diverse vervoermiddelen kwamen zij aan en vele treinen waren noodig die alle te vervoeren. Uit Achtkarspelen vertrokken ongeveer 600 manschappen. Tot 3 uur van middag was het burgerlijk verkeer geheel stilgelegd. 't Zal voor velen zwaar geweest zijn zoo plotseling van hun gezin, van hun werk en zaak te moeten scheiden, terwijl de toekomst zoo donker en angstwekkend is.

31 Augustus

Op deze mooie Koninginnedag wapperen wel vlaggen maar worden geen feesten gehouden. De toestand is nog zorgvol. Er worden maatregelen getroffen voor de distributie van levensmiddelen. Sietie haalde reeds voor elk gezinslid een distributiekartaar. Hamsteren is verboden.

1 September 1939

Hedenochtend werd de aansluiting van Dantzig bij Duitsland geproclameert. Voorts heeft het Opperbevel van de Weermacht in Duitsland bekend gemaakt dat tot actie is besloten. Aan alle Duitsch-Poolse grensovergangen is tot den aanval overgegaan zoodat hedenmorgen de oorlog tusschen Duitsland en Polen is losgebroken. In verband met de verplaatsingen van troepen in ons land, zullen de treinen op heden en morgen geen burgerlijke reizigers kunnen vervoeren. Alle rollend materiaal moet voor militaire doeleinden, worden gebruikt.

3 September 1939

Engeland en Frankrijk hebben Duitsland de eisch gesteld de vijandelijkheden te staken en

zijn legers van Poolsch gebied terug te trekken. Engeland eischte vandaag voor 11 uur een bevredigend antwoord en Frankrijk voor 5 uur. Duitsland heeft niet geantwoord en zoo bevindt dit Rijk zich vanaf heden ook in oorlog met Engeland en Frankrijk. Er dreigt een ontstellende wereldbrand.

9 September 1939

De oorlog is wel het gespreksonderwerp van elken dag. Het Duitsch leger heeft reeds

Militairen op het dak van gemeenteschool 4 bestrijden met mitrailleurs de overtrekkende vliegtuigen.

een groot gedeelte van Polen bezet. Frankrijk heeft contact met het Deutsche leger aan de gemeenschappelijke grens maar veel wordt daar nog niet gestreden. En op zee wordt het ene schip na het andere getorpedeerd.

30 November 1939

De oorlog is weer uitgebreid. Nadat Rusland aan het kleine Finland gedurende enkele weken verschillende eischen stelde die de Finsche regering niet kon inwilligen, is vandaag de groote Rus de kleine Fin aangevallen. Een land met 180 miljoen inwoners, tegen een land met 3 miljoen menschen. Hoe droevig. Het wordt al droefer, al banger.

1 Januari 1940

Een nieuw jaar! Wat zal het brengen? Wij weten het niet. De tijden zijn in Gods hand. Gelukkig! Want letten we op de machthebbers in de wereld dan vervult bange zorg ons hart. Een groot deel van Europa is oorlogsveld. De strijd tusschen Engeland, Frankrijk en Duitsland woedt nog voort. Vooral op zee. En dagelijks vallen er vele jonge mannen, sterven een vreeselijken dood. En de verhoudingen worden steeds bitterder.

11 maart 1940

Vanmiddag om 12 uur is de strijd tussen Rusland en Finland geëindigd. 't Is een oorlog geweest die duizenden menschenlevens heeft gekost. En welke verschrikkingen zullen nu weer komen? Het rommelt van oorlogsdreiging in de politieke wereld.

15 April 1940

Toen ik vanavond om 11 uur thuis kwam, vond ik een bevel op tafel om des v.m. van 3 tot 5 uur de Luchtwachtpost te betrekken. In verband met de uitgebreide oorlog en de daaruit voortvloeiende spanning en gevaren moet de Luchtwachtpost blijvend bezet zijn."

Controle op verduistering in noord Nederland

Al in 1938 werden in Nederland de eerste verduisteringsoefeningen gehouden. Controleurs in vliegtuigen onderzochten bij een oefening in april of de bevolking in noordelijk Nederland voldoende verduisterde. De oefening werd als een groot succes ervaren. De autoriteiten spraken hun bewondering uit voor het weinige zichtbare licht. Schepen moesten zich ook houden aan de verduistering en de NS maakte 64 treinen 'onzichtbaar'. De spoorseinen werden daarvan uitgezonderd, want immers "daar zijn duizenden gulden mee gemoed".

LUCHTAANVAL OP LEEUWARDEN. Militairen op het dak van gemeenteschool 4 bestrijden met mitrailleurs de overtrekkende vliegtuigen.

Een strenge winter...

De winter van 1939-1940 kenmerkte zich door een lange duur en grote strengheid. In ruim 100 jaar was er geen vergelijkbare winter geweest. Ze viel in op 15 december 1939 met een lange vorstperiode tot en met 20 februari 1940, slechts enkele keren onderbroken door een korte periode van dooi. Het was een voorbode van de strenge winters die in de jaren daarna zouden volgen.

FRIESLAND IN DEN WINTER. Een schilderachtig kijke langs een der sandwegen in de Wouden op een moelen wintermorgen. (Foto de Jong)

...en stilte voor de storm

De mobilisatie was niet zonder gevolgen voor het openbare leven. Veel van de jonge mannen waren in militaire dienst. Hun werkzaamheden werden door andere mannen en vrouwen overgenomen en tal van bedrijven werkten op halve kracht. Het verenigingsleven en de sport vielen grotendeels stil. Bijeenkomsten en festiviteiten werden "met het oog op de tijdsomstandigheden" niet georganiseerd of afgelast. Het zware winterweer bemoeilijkte tot ver in maart het verkeer en openbaar vervoer.

Buitenpost in het nieuws

Nieuws uit ons dorp haalde op 19 maart 1940 alle regionale en landelijke bladen. Bij het station liep door een fout van een seinwachter een passagierstrein op een goederentrein. Persoonlijke ongelukken bleven uit, maar de materiële schade was aanzienlijk.

BIJ BUITENPOST HAD GISTERAVOND EEN TREINBOT-SING PLAATS met als gevolg ernstige materiële schade (foto links). * Boven: De locomotief van den sneltrein uit Groningen was in den uit Leeuwarden komenden goederentrein opgelopen, waarschijnlijk tengevolge van een verkeerd wisselstand.

PAARDENMARKT
TE BUITENPOST op
Woensdag 2 Aug. '39
(Markt geopend van 7-16 uur)

Op de paardenmarkt werden 688 paarden en 55 veulens aangevoerd. De handel was slecht.

Hamsterwoede

Willem van der Veer schreef in zijn dagboekje: "Het is thans 31 December steeds nog hetzelfde lied, zwart garen komt bijna niet meer thuis. Wit en zwart machiegaren was de eerste weken van de mobilisatie een roof in dorp en stad niet meer te verkrijgen".

VREEKDE VLIEGTUIGEN BOVEN FRIESLAND

Door ons inlichtoelgeschut verjaard

De regeeringspersdienst meldt: In den avond van 31 December hebben verscheidene vliegtuigen van onbekende nationaliteit zich bewogen over Noord-Friesland en de Waddeneilanden.

Zij zijn door aldaar opgestelde luchtdoelartillerie beschoten, waarna zij ons rechtsgebied in algemeen Noordelijke en Westelijke richting hebben verlaten.

Een krantenbericht van 2 januari 1940.

Afdeling luchtbescherming opgericht.
BUITENPOST, 5 April. Hedenavond werd alhier onder leiding van Burgemeester Eringa een onderafdeling Buitenpost opgericht van de Friesche Vereeniging voor Luchtbescherming, aangesloten bij de Ned. Vereen. voor Luchtbescherming.
Het bestuur werd samengesteld als volgt: Burgemeester P. Eringa, voorzitter; J. B. Nieuhuis, secretaris en R. K. Kulpers, penningmeester.
Tevens werd een luchtbeschermingsplan vertoond, welke werd toegelicht door den burgemeester en het Hoofd van den Luchtbeschermingsdienst, den heer J. Pijnacker.

Op 23 april 1936 trad de Wet tot Bescherming van de Bevolking tegen Luchtaanvallen in werking. Deze maakte een luchtbeschermingsorganisatie mogelijk. Begin april 1939, met het toenemen van oorlogsdreiging, leidde ze naar de oprichting van een plaatselijke afdeling Luchtbescherming. Niet lang daarna werd begonnen met het geven van EHBO-cursussen aan burgers waar tal van dorpsgenoten aan deelnamen.

DE GROOTE TREK!

Deze zomer allen er op uit met de lichte, snelle, zuinige motor: **DKW-SPARTA-MOTOBÉCANE** Vraagt de nieuwste brochures!

FIRMA MEBIUS
SCHRANS TELEF: 4962

DANSEN DANSEN

Op Pinkstermaandag 13 Mei in den verlichten tuin met nieuwe dansvloer. Aanvang 7 uur 's avonds, entree 30 cent, bij

L. KLAMER,
Hotel-Café, Buitenpost.

11 mei

- 06.30 uur - De eerste Duitse soldaten in Buitenpost. In de lagere school aan de Schoolstraat worden Duitse soldaten ingekwartierd.

- Invoering van nood-geldbiljetten.

12 mei

Duitse troepen vallen de Wonsstelling aan. Soldaat Enne Dijkstra uit Buitenpost sneuvelt daarbij.

13 mei

Koningin Wilhelmina vlucht met de regering naar Engeland.

14 mei

- De Duitse luchtmacht bombardeert Rotterdam met 600 à 900 doden en 78.000 daklozen tot gevolg. Drie uur later geeft generaal Winkelman de Nederlandse troepen het bevel de strijd te staken. Omstreeks 15:50 uur wordt door de overgave van Rotterdam aan de Duitsers aangeboden.

15 mei

- Generaal Winkelman ondertekent de Nederlandse capitulatie overeenkomst (met uitzondering van Zeeland) te Rijsoord.

- Aan Nederlandse zijde zijn in de voorbije dagen 2032 Nederlandse militairen gesneuveld.

- De Nederlandse pers wordt onder Duits toezicht geplaatst.

- De verschijning van het eerste illegale pamflet 'Geuzenbericht'.

- Burgemeester Eringa maakt een aanvulling van de algemene gedragsregels bekend, met onder andere een verbod van alle verkeer, ook voetgangers, tussen een half uur na zonsondergang en een half uur vóór zonsopgang.

16 mei

- Nederland wordt onder voorlopig Duits militair bestuur geplaatst.

- De Duitse bezetter voert de Midden-Europese Tijd en de zomertijd in Nederland in. De klok wordt één uur en veertig minuten vooruitgezet.

17 mei

- De uitgifte van noodgeld-biljetten wordt stopgezet.

- Om ook Zeeland in handen te krijgen bombarderen de Duitsers de hoofdstad Middelburg. Een groot deel van de historische binnenstad gaat in vlammen op. Hierna capituleert ook Zeeland.

18 mei

- Adolf Hitler benoemt dr. Arthur Seyss-Inquart tot Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandse gebied.

- Ophokverbod voor duiven.

21 mei

Controle op fietsplaatjes wordt opgeschort.

24 mei

Begin van de demobilisatie van het Nederlandse leger.

25 mei

De eerste soldaten uit ons dorp komen terug.

28 mei

- Oprichting pro-Duits Vrijwilligerslegioen Nederland.

- Het Belgische leger capituleert.

29 mei

Installatie Arthur Seyss-Inquart als rijkscommissaris voor de bezette Nederlandse gebieden.

juni 1940

1 juni

- Oprichting van de Centrale Inlichtingen Dienst van de N.S.B.

- Schoenen gaan op de bon.

- Fotografieverbod.

Toch de inval...

Aan de onzekerheid van maanden en zelfs de jaren daarvoor kwam op 10 mei 1940 een abrupt einde. Tot verbijstering van velen en volgens de verwachting van anderen, viel Duitsland in de vroege ochtend Nederland binnen. Het Nederlandse leger was niet opgewassen tegen de moderne Duitse strijdmacht en gaf snel veel terrein prijs. Een plan om een deel van Fryslân onder water te zetten, als blokkade tegen de

invalers, bleek geen zin te hebben. Op 11 mei passeerden de eerste Duitse militairen ons dorp. Oorlogsgeweld heeft ons dorp niet meegemaakt. Een grote schok gaf wel het bericht van het eerste grote persoonlijke leed: dorpsgenoot Enne Dijkstra was bij de Wonsstelling gesneuveld. Wat daarna volgde was berusting en afwachten wat er zou volgen.

De Duitse inval op 10 mei 1940

Negenhonderd Duitse vliegtuigen vielen op 10 mei 1940 om 4 uur 's ochtends ons land aan. Sommige toestellen kwamen laagvliegend over Fryslân. Ze brachten Duitse parachutisten die zich in de ochtend van 10 mei direct meester probeerden te maken van het regeringscentrum in Den Haag maar dat mislukte. Luchtlandingen op andere plaatsen slaagden wel.

Dat gevoel bleek te kloppen: de Wonsstelling werd gemakkelijk genomen. De stellingen op de Afsluitdijk waren wel effectief. Ondanks artilleriebeschietingen en vliegtuigaanvallen konden 225 soldaten in moderne kazematten, met wanden van drie meter beton, het Duitse leger tegenhouden.

Het Nederlandse leger kreeg bij de grens met Duitsland de opdracht om zoveel mogelijk bruggen op te blazen om zo het Duitse leger te keren en zich daarna terug te trekken. In het noorden moest dat via de Afsluitdijk. Maar de opmars ging veel sneller dan de regering verwacht had. In het noorden kwamen de eerste Duitse troepen op de eerste dag al tot de stad Groningen. De dag erna bereikten ze de Wonsstelling, de laatste hindernis voor de Afsluitdijk. Hier bestonden de versterkte posities uit met hout en grond versterkte modderheuvels die als molshopen op de weilanden stonden. De Nederlandse soldaten hadden geen kuilen en loopgraven kunnen graven vanwege het stijgende grondwater. De slechte constructie gaf weinig vertrouwen.

In het midden van Nederland verschanste het Nederlandse leger zich op de Utrechtse Heuvelrug bij de Grebbeberg en zoveel mogelijk achter de grote rivieren. Op sommige plaatsen werd fel weerstand geboden maar het Duitse leger was moderner bewapend, beter getraind en had meer vuurkracht met hun kanonnen en tanks. De Grebbelinie viel op 13 mei. Toch was de weerstand nog niet gebroken. Maar na een bombardement op Rotterdam op 14 mei, waarbij honderden doden vielen, werd overgave onvermijdelijk. Duitsland dreigde met meer bombardementen op de grote steden. De capitulatie van Nederland, behalve de provincie Zeeland, volgde op 15 mei na een strijd van maar vijf dagen. Na een paar weken kwamen de meeste Nederlandse krijgsgevangenen weer vrij.

Luchtbeschermingsdienst
ACHTKARPELEN.

Aanvulling van de algemeene gedragsregels.

Op LAST VAN DE DUITSCHE MILITAIRE OVERHEID worden de algemeene huis aan huis verspreide gedragsregels aangevuld met het navolgende:

1. Algeheele verduistering blijft gebiedend voorgeschreven;
2. Verkeer van Voertuigen, Rijwielen of Voetgangers een half uur na zonsondergang en een half uur voor zonsopgang is verboden, behoudens in geval van nood, ter beoordeling van de Politie;
3. Volksverzamelingen van meer dan 20 personen zijn steeds verboden. Het publiek mag niet onnodig op straat blijven staan. Bij luchtalarm of bij waarneming van vliegtuigen moet onverwijld dekking worden gezocht.

Buitenpost, den 15 Mei 1940.

De Burgemeester van Achtkarspelen,
P. ERINGA.

Al op de dag van de capitulatie verschenen de eerste instructies van de bezetter.

Op 8 plaatsen staken de Duitse legers de Nederlandse grens over.

Aan Nederlandse kant sneuvelen 2200 militairen. Het aantal ernstig gewonden was minstens 2700. Van die gewonden werden circa 850 blijvend invalide, 180 van hen in ernstige mate door het verlies van ledematen of van het gezichtsvermogen. Het aantal Nederlandse burgers

dat door de oorlogshandelingen het leven verloor, bedroeg volgens de officiële opgave iets meer dan 2500 personen. Bij de verovering van Fryslân sneuvelen 22 Nederlandse soldaten. Buiten Fryslân kwamen 113 Friese soldaten om.

Mooi weer en een nieuwe tijd

De Duitsers brachten mooi weer mee, tenminste, zo leek het. Mei en juni waren warme en zonnige maanden. De Nederlandse bevolking kon er optimaal van genieten, want als eerste maatregel voerde de bezetter de Berlijnse tijd in en liet direct de zomertijd ingaan. De klok ging daardoor in één keer 1 uur en 40 minuten vooruit.

Het eerste verzet

Op 15 mei 1940, de dag van de officiële capitulatie, verscheen de eerste met de hand geschreven kettingbrief in Nederland. De 'Geuzenactie', zoals het werd genoemd, riep hierin op tot moed en vertrouwen. Dit bericht begon bij de kunstenaar Bernardus IJzerdraat. De beginregels van Geuzenactie no. 2 luiden: "De geuzenactie is ingezet op 15 mei 1940 te Amsterdam. Ons eerste bericht heeft nu al zelfs Nijmegen bereikt. Nederland zal zijn vrijheidsberoving niet voor zoete koek opeten."

Geen andere uitweg

Bijna 400 Nederlanders pleegden in mei 1940 zelfmoord. Het aantal zelfdodingen lag daarmee ongeveer acht keer hoger dan in een 'normale' meimaand.

Jan Ploeg schreef:

“10 mei 1940

Met ontzetting hoorden wij van morgen dat Duitse troepen de Nederlandsche grens hebben overschreden. Blijkens mededeling van het opperbevel is de aanval vanmorgen om 3 uur begonnen. Wij zijn dus met Duitsland in oorlog. Wij wisten wel, dat dikwijls de spanning groot was en het gevaar voor oorlog dus bestond, maar we geloofden toch eigenlijk niet dat het ooit werkelijkheid zou worden. Nu zijn wij diep geschokt, ontroerd en bang. Toch gaan we aan ons werk, maar vloten wil het niet. Wij lopen in en uit en onze gedachten zijn veel bij onze soldaten die thans moeten strijden

11 Mei 1940

Wij sliepen in den afgelopen nacht niet gerust. Wij hadden een koffer gepakt met de alernoodzakelijkste dingen en hielden de kleren in hoofdzaak aan, gereed om indien het noodig zou zijn, spoedig klaar te zijn voor vertrek. De angstige onzekerheid deed ons het ergste vreezen. Toen we van morgen ontwaakten zagen we reeds een groote Duitse troepenmacht de Rijksstraatweg langs, in de richting Leeuwarden trekken. Gepantserde auto's, geschut en wagens vol manschappen. Onze grenstroepen in het Noorden, hadden dus de strijd reeds opgegeven.

13 Mei 1940

Pinkstermaandag. Wij leven nog in onzekerheid. Van het verloop van den oorlog weten wij niet veel. Wel hooren we dat op sommige plaatsen hevig gevochten wordt zoodat reeds vele jonge mannen hun leven voor het Vaderland hebben moeten offeren.

14 Mei 1940

Het verloop van den strijd is voor ons land ongunstig. Het blijkt niet mogelijk te zijn de Duitse strijdkrachten te weerstaan. Zoo moest na 5 dagen dapper strijden onze weermacht capituleeren. Met smart en ontroering werd hiervan kennisgenomen en er kwam rouw in ons aller harten. Maar wij begrijpen dat dit in de gegeven omstandigheden een verstandig besluit is geweest.

17 Mei 1940

Wij leven nu onder Duitsch bewind. Wij merken daar echter weinig van; bijna alle dingen gaan hun gewonen gang. Wel zijn verschillende verordeningen afgekondigd door het Duitisch Militair bestuur, maar het zal voor ons niet moeilijk zijn, ons daaraan te houden. Een ingrijpend besluit werd vanavond bekend gemaakt, namelijk de invoering van de Duitse tijd. Dit beteekent dat vannacht, om 1 uur, de klok 1 uur en 40 minuten moet worden vooruit gezet.

19 mei 1940

Te onzent herneemt het leven weer zijn normalen gang. De posterijen werken weer, al duurt de verzending nog wel extra lang. (...) Wij kunnen 's nachts weer rustig slapen”.

De Friese waterlinie

Bij een Duitse inval had Nederland ook voor Fryslân het water als verdedigingsmiddel achter de hand. De Friese waterlinie werd op 10 mei in werking gesteld waardoor alle laaggelegen gebieden in oostelijk Fryslân onder zouden lopen. In Achtkarspelen gold dit voor een gebied om Gerkesklooster. Volgens plan moesten 470 inwoners uit die plaats geëvacueerd moeten worden en elders ondergebracht. Achttien gezinnen, in totaal zeventig personen

waaronder zestien veehouders, kwamen naar Buitenpost. Honderden koeien, jongvee, paarden, schapen en varkens kwamen met hen mee. Het binnendringende zoute water uit de Lauwerszee zorgde er voor dat veel zoetwatervissen in de Zwemmer en Trekvaart het loodje legden. Op sommige plekken kon de dode vis met de blote hand uit het water worden gehaald. De opmars van de Duitsers ging echter sneller dan verwacht. Op 11 mei waren ze 's ochtends vroeg al over de Fries-Groningse grens. Het water bleek geen belemmering te zijn en de operatie kon beëindigd. De evacués konden 's avonds weer terug naar eigen huis.

Inkwartiering in scholen

Het Duitse leger had geen grote moeite om de Nederlandse grensverdediging te nemen. Voor de grenssoldaten restte al spoedig alleen maar terugtrekking. Op 10 mei kwamen in de loop van de dag kwamen troepen soldaten over het spoor en de straatweg door Buitenpost. Hun reisdoel was de Afsluitdijk. De volgende dag, om 6.30 uur 's ochtends, kwamen de eerste Duitse soldaten in ons dorp. Een honderdtal Duitse militairen werd provisorisch in de school aan de Kuipersweg ondergebracht. Naar het leek waren ze prima op de hoogte van de plaatselijke situatie en hun voertuigen werden zoveel mogelijk uit het zicht van vliegtuigen geparkeerd. Voor sommige Buitenposters werd daarmee hun vermoeden bevestigd, dat de plaatselijke fotograaf van Duitse afkomst die kort voor de oorlog verdween, een spion was geweest. De Duitse soldaten waren maar kort hier en gingen later op de dag op weg naar de Afsluitdijk. In de dagen erna passeerden nog voortdurend Duitse troepen Buitenpost.

Willem van der Veer schreef:

“10 mei. 's Nachts om 2.30 uur werden wij gewekt door een hevig geronk van vliegtuigmotors.

Vrijdag 's morgens vroeg hoorden wij het bericht dat Duitsland ons land was binnengevallen. Alles was in rep en roer. Allerlei geruchten deden de ronde in deze dagen. Bij tientallen ronkten de vliegtuigen over ons heen. Zaterdagmorgen 11 mei trokken reeds de eerste Duitse troepen ons dorp binnen. In de dagen erna trokken er steeds maar meer door ons dorp. Dinsdagavond 7 uur gaven de Nederlandse troepen zich over, een oorlog die slechts vijf dagen duurde. Thans zijn de spoorlijn en het station nog bezet”.

Koffie op zolder

Roel Roosma vertelde: “Toen Duitsland ons land binnenviel wilde beppe die een klein kruidenierswinkeltje had, onmiddellijk dat ik haar hielp bij het opbergen van koffie en thee in blikken op zolder. Ze zei: “Ik wil niet hetzelfde als de vorige keer (de Eerste Wereldoorlog) meemaken dat we zonder koffie of thee komen te zitten!”.

Frans of Duits?

Jaap Noordhof vertelde: “Toen de Duitsers zingend door het dorp marcheerden stond het hele dorp buiten te kijken. Niemand wist toen dat dit Duitsers waren, terwijl de grote dreiging bij iedereen bekend was. Enkele uren die dag werd volgehouden, dat dit Franse troepen waren “dy't ús helpe soene de Dútsers tsjin te hâlden”. Dat betekent, dat toen ook niemand de Duitse van de Franse taal kon onderscheiden. De nieuwsverspreiding was toen ook heel gebrekkig, want de uitbater van 'de centrale radio' Koos Oosterhof, “hie ús toch al lang op'e hichte stelle moatten fanút syn radiokeamer, dat dit Dútsers wiene, as net dan?”. Nee, het was dominee Van der Net die na verloop van tijd de mensen met zekerheid kon vertellen dat het de vijand was die hier marcheerde”.

Jan Kootstra:

“Ik kan mij de Duitse inval in 1940 nog goed herinneren. Er kwam een grote colonne militaire voertuigen met militairen op fietsen voorbij rijden van Blauwverlaat naar Buitenpost. Ik herinner mij nog goed dat mijn jongste zus, die toen 15 jaar was, mij meenam naar de overkant van de weg, mij op de arm nam en we samen naar de voorbijtrekkende troepen zaten te kijken. Wat ik heel bijzonder vond was dat er tussen die voertuigen ook veel militairen op fietsen waren die zich met lange linten mee lieten trekken door voertuigen. Ik vind het heel bijzonder dat ik mij dit na 75 jaar nog zo goed kan herinneren. Het heeft zeker veel indruk op mij gemaakt, mede denk ik omdat de mensen om mij heen verontwaardigd en bang waren. In mijn beleving begreep ik hier niets van. Later werd mij duidelijk dat zij op weg waren naar de Afsluitdijk bij Kornwerderzand. Toen die colonne voorbij was ging men gewoon weer verder met zijn dagelijkse bezigheden. Het leek toen wel of er niets aan de hand was.”

Terugkerende krijgsgevangenen

Zaterdag 25 mei 1940 kwamen de eerste soldaten uit krijgsgevangenschap in Buitenpost terug. Daarna volgden geleidelijk de anderen, de meesten ongedeerd.

Soldaat Enne Dijkstra sneuvelde

Enne Dijkstra uit Buitenpost kwam tijdens de mobilisatie op en werd gelegerd in de stelling Wons. Deze stelling was bedoeld als een eerste hindernis in de verdediging van de Afsluitdijk. Voor de verdediging werden versterkingen gemaakt, die de soldaten zelf wel spottend 'molslopen' noemden. Op 12 mei werd Enne, bij het verlaten van een stelling, dodelijk getroffen door mitrailleurvuur van een aanvallend vliegtuig. Mede-soldaat Gjalte de Vries vertelde later erover: “De Dútsers wienen yn Peinjum. Wy leinen yn in barak en wienen dekt troch in sleatswâl. Enne Dijkstra is by in hoeke fan de barak rekke troch in granaatskerf”.

Enne werd eerst in Wons begraven en na enkele weken bij de Mariakerk herbegraven. Enne was de enige inwoner van Achtkarspelen die tijdens de meidagen van 1940 sneuvelde.

De kranten schreven:

Uit *De Leeuwarder Courant* van 16 mei 1940: “Het streven moet er op gericht zijn om het normale leven zooveel mogelijk te herstellen en aan de gang te houden. (...) Het is herhaaldelijk, ook in ons blad gezegd, dat het leven in Nederland, in vergelijking met omringende landen, 'te goed' was. (...) Van al deze luxe, welke we min of meer accepteerden, zal nu heel veel komen te vervallen”.

Uit *De Kollumer Courant* van 20 mei 1940: “Hoezeer de omstandigheden zich in de laatste dagen ook gewijzigd hebben, het is in aller belang dat zoo spoedig mogelijk het bedrijfsleven in het algemeen voor zoover mogelijk, zijn normale loop weer herneemt. Het plaatselijk blad neemt een speciale plaats in, in de samenleving, het is een schakel in de dorps- en streekgemeenschap. Beseffen wij thans, dat wij op elkaar zijn aangewezen, wij noorderlingen hebben de naam van kalme, rustige mensen te zijn. Orde en rust zijn onmisbare factoren voor een economische ontwikkeling, anderzijds een eerste vereischte in een bezet gebied. Dat een ieder zijn plicht kenne in ons aller gemeenschappelijk belang”.

Wel interessant...

Betty de Vries vertelde: “Ik weet nog dat ik op 10 mei 's ochtends vroeg wakker werd en papa op een zichtbaar verontruste manier mijn kamer binnenkwam en tegen mij zei: “Het is oorlog!”. Ik besepte toen niet goed wat dit inhield en vond het zelfs wel wat interessant. Dat is later natuurlijk wel veranderd.”

5 juni

Eerste aflevering van het 'Duitse Verordeningenblad voor het Bezette Nederlandsche Gebied'.

6 juni

Koffie en thee gaan op de bon.

15 juni

Meel en brood gaan op de bon.

22 juni

Frankrijk capituleert.

29 juni

Eerste 'Anjerdag': betuiging aan hankelijkheid Koninklijk Huis op de verjaardag van prins Bernhard.

juli 1940

2 juli

Niet-arische vreemdelingen moeten zich melden.

4 juli

Seyss-Inquart verbiedt de Nederlandse bevolking naar bepaalde buitenlandse zenders te luisteren.

6 juli

Nationale Collecte voor de geteisterde gebieden in Nederland. Opbrengst in Buitenpost f 865,-

8 juli

Al het door de Nederlandse overheid in circulatie gebrachte noodgeld moet uit de omloop zijn.

12 juli

Verbod op de verkoop van room.

15 juli

- Boter, margarine, vet, spijsolie, rijst, vermicelli en maïzena op de bon.
- De opbouwdienst wordt in het leven geroepen.

20 juli

Seyss-Inquart verbiedt de Communistische Partij Nederland en de Revolutionair-Socialistische Arbeiderspartij.

28 juli

Eerste uitzending van uit Londen van 'Radio Oranje', de stem van strijdend Nederland met een toespraak van koningin Wilhelmina.

augustus 1940

1 augustus

Zeep gaat op de bon.

12 augustus

Textieldistributie doet zijn intrede.

19 augustus

Rood-wit-blauwe vlaggetjes mogen niet meer aan een fiets hangen.

28 augustus

Dropping in Nederland van de geheim agent Lodo van Hamel.

31 augustus

Burgers worden er op gewezen rustig te blijven tijdens de eerste Koninginnedag van de bezetting. Politie handhaaft de order.

september 1940

11 september

Oprichting Nederlandse SS.

13 september

Verplichte verduisteringsmaatregelen in Nederland.

16 september

Vlees en vleeswaren op de bon.

30 september

Verbod op benoeming of bevordering van Joden in overheidsdienst.

oktober 1940

1 oktober

- Nederlandse Vakorganisatie verdwijnt in Nationaal Vakverbond.
- Invoering van een Algemene legitimatieplicht voor alle Nederlanders vanaf 15 jaar.

Berusting en terug naar het normale leven

Na de vijf oorlogsdagen van begin mei en de daaropvolgende capitulatie brak de realiteit van de bezetting aan. Veel mensen besloten er "dan maar het beste van te maken" en paktten hun gewone dagelijkse leven weer op. Kenmerkend daarvoor was een artikel uit de Leeuwarder Courant met de kop "men schikke zich in het onvermijdelijke". De bezetter was geen vast onderdeel in het straatbeeld van ons dorp. Als ze wel aanwezig waren gedroegen ze zich meestal fatsoenlijk. Sommigen zagen hierin een bevestiging dat het misschien allemaal wel mee zou vallen. Toch was niet alles

Geen weerbericht meer

Het KNMI moest een groot deel van zijn activiteiten stopzetten. De weerdienst in De Bilt en op Schiphol werden gesloten. Weerberichten mochten niet meer worden gemaakt, want de bezetter was bang dat de geallieerden daar gebruik van konden maken. Alleen onderzoek en waarnemingen mochten worden gedaan door het Nederlands Meteorologisch Instituut. De K (van Koninklijke) was op last van de Duitse bezetter verdwenen.

Gelijkschakeling

Direct na het begin van de bezetting kreeg Nederland te maken met 'gelijkschakeling'. Deze Nederlandse versie van het Duitse woord 'Gleichschaltung', betekende dat al het maatschappelijke en openbare leven aangepast moest worden naar het Nationaal-Socialisme. Alle bestaande verenigingen en organisaties, de vakbonden bijvoorbeeld, moesten op nazi-leest worden geschoeid. Organisaties die niet gelijkgeschakeld konden worden werden verboden.

Verduisteringsmaatregelen

Met het donker worden van de avonden, moesten de ramen worden verduisterd. Ze mochten "geenerlei van buiten waarneembaar licht" vertonen. Veel mensen plakten daarom hun ramen af met zwart verduisteringspapier. Op de naleving werd gecontroleerd door politie en andere diensten. Bij gebreken volgden soms stevige boetes. De straatverlichting werd gedoofd. Het werd moeilijk om buiten de spertijd in het donker nog de weg te vinden. Voor fietsen werden speciale fietslampjes gemaakt die minimaal licht gaven (foto rechts). Obstakels aan de kant van de weg moesten worden verwijderd of wit geschilderd. De gedwongen duisternis leidde op verschillende plekken in het land zelfs tot dodelijke ongelukken omdat mensen te water raakten of in botsing kwamen.

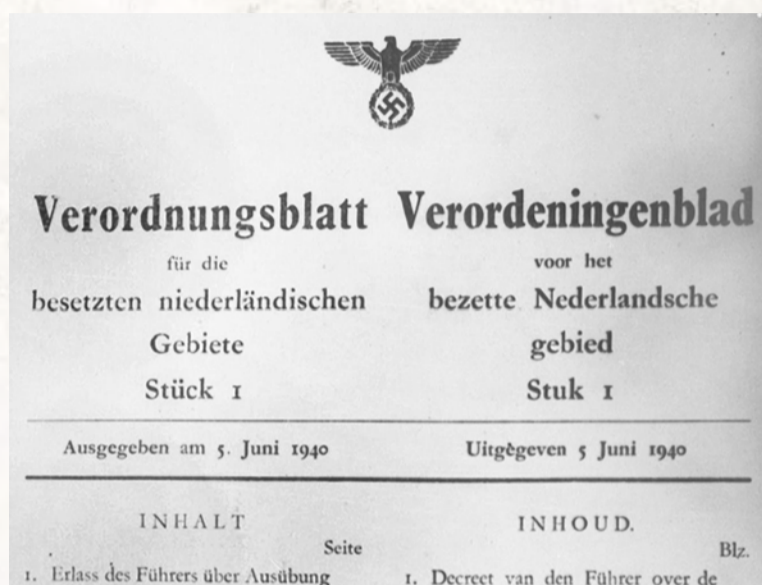
Toch tijd voor vakantie

Ondanks de oorlogsomstandigheden bleef voor veel Nederlanders in 1940 de zomer de tijd voor vakantie. Of misschien, des te meer. Want het was opvallend hoeveel Nederlanders op de fiets of wandelend ontspanning zochten. Voor velen zal het meer een vlucht uit de realiteit dan een genoeglijk uitrusten zijn geweest.

TOERISME IN EIGEN LAND. -- De smalle paden en wegen, waaraan ons land zoo rijk is, hebben voor wandelaars en fietsers die van de stille hoven, groote bekooring. Het eenige nadeel kan zijn een ontmoeting met een hooiwagen, die niet altijd even gemakkelijk kan worden gepasseerd.

hetzelfde als voor 10 mei 1940. Tal van nieuwe regels en wetten werden vanaf het begin aan de burgerbevolking opgelegd. Brandstof was maar beperkt beschikbaar. Dit had gevolgen voor het vervoer en de voedselvoorziening. En er waren enkelingen die niet van plan waren zich onder de bezetting neer te leggen. In Buitenpost was steenhouwer Klaas de Vries één van de eersten die naar Radio Oranje luisterde, daaruit nieuwsberichtjes samenstelde en ze verspreidde. Dit was een eerste, kleine maar echte verzetsdaad in ons dorp.

De kop van het eerste verordeningenblad voor het Nederlandse gebied van 5 juni 1940. Er zouden nog vele volgen.

Radio Oranje begint

Radio Oranje, 'de stem van strijdend Nederland', was een radioprogramma van de Nederlandse regering in ballingschap in Londen. De eerste uitzending was op 28 juli 1940. Koningin Wilhelmina gaf toen haar eerste radio-toespraak uit de Engelse hoofdstad. Het Nederlands gesproken programma duurde een kwartier en werd om 9 uur 's avonds uitgezonden door de Britse nationale omroep BBC. Het bevatte toespraken, amusement, beschouwingen op het nieuws en later ook gecodeerde boodschappen voor het verzet. De bezetter vaardigde op 4 juli 1940 een luisterverbod uit tegen alle buitenlandse zenders.

'Nederland blijft Nederland?'

Rijkscommissaris Seyss-Inquart

Nederland kreeg geen militair maar een burgerlijk bestuur. De belangrijkste figuur daarin was rijkscommissaris Seyss-Inquart. Bij zijn inhuldiging in de Haagse Ridderzaal op 29 mei verklaarde hij: "Wij komen niet hier om een volkskarakter in het nauw te brengen en te vernielen en om aan een land de vrijheid te ontnemen". Hij beloofde: "Wij willen dit land en zijn bevolking noch imperialistisch overheersen, noch onze politieke overtuigingen opdringen. Wetgeving en rechtspraak blijven zo veel mogelijk intact".

De Duitse autoriteiten begonnen een charmeoffensief om Nederland aan hun kant te krijgen. Nederlandse kinderen mochten op vakantie naar Oostenrijk. Seyss-Inquart zwaaide hoogstpersoonlijk de eerste lichte uit die op 22 juni per trein vertrok uit Rotterdam. Vaak waren het kinderen van NSB-ouders. Een tweede verzoenend gebaar maakte Hitler door alle 20.000 Nederlandse krijgsgevangenen vrij te laten. Voorwaarde was wel dat ze beloofden niets tegen Duitsland te ondernemen. Slechts 69 mannen weigerden; de rest koos ervoor naar huis te gaan.

Boter naar Duitsland

De Duitsers begonnen onmiddellijk met beslag te leggen op tal van goederen en producten. Op 4 juni viel in diverse kranten te lezen dat "naar in bevoegde kringen verluidt, zal in de maand Juni ongeveer acht miljoen kilogram boter naar Duitsland getransporteerd worden. In deze acht miljoen is begrepen het grootste deel van het grote overschot van boter, dat niet uitgevoerd is, daar er geen export meer is met Engeland, Frankrijk en België. Het jaar ervoor werd twee miljoen boter naar Duitsland geëxporteerd. Het was het begin van jarenlange export, dan wel diefstal, van Nederlandse goederen, dieren en levensmiddelen naar Duitsland.

Jan Ploeg schreef:

“27 juni 1940

Wij hoorden, dat te Leeuwarden ook groote ongerustheid heerscht, wegens te vreezen bombardementen. Het Leeuwarder vliegerterrein wordt door de Duitse legerautoriteiten geweldig vergroot, en daaraan werken honderden arbeiders. Ook uit onze gemeente zijn nagenoeg al de werklozen daar te werk gesteld. Er wordt goed verdient. De Leeuwarders vreezen nu Engelsche aanvallen omdat dit vliegerterrein nu een speciaal militair vliegveld wordt. Vele inwoners zoeken 's nachts onderdak buiten de stad.

12 juli 1940

Elke nacht passeeren hier, hoog door de lucht, een aantal militaire Engelsche vliegmaschinen. Even na 12 uur doemt, uit de verte het ronkende zoemen op, om over Buitenpost in oostelijke richting te verdwijnen. En de één volgt de ander, of misschien zijn het eskaders van enkele vliegtuigen bijelkaar, die elkander volgen en dat houdt een uur of anderhalf uur aan. Daarna keeren ze terug, zoodat van 12 tot 3 uur in de nacht het motorgeronk niet uit de lucht is. Men zegt dat deze vliegtochten zich meestal uitstrekken tot Duitschland om aldaar bombardementen uit te voeren. Vannacht hebben we daarvan iets kunnen zien. Van ongeveer één tot twee uur konden we onophoudelijk de schelle zoeklichten zien werken die blijkbaar de lucht afzochten om vijandelijke vliegtuigen en zagen we de lichtkogels uit deze machines vallen, met hun helle schijnsel, de omtrek verlichtend, om dan weer uit te dooven. Het geleek een echt vuurwerk en scheen niet ver af te zijn. Maar het was inderdaad een dood en verwoesting brengende strijd.

17 juli 1940

De distributie is weer uitgebreid tot een reeks verbruiksartikelen, als: boter, margarine, vet, rijst, gort, haveremout, enz.

29 juli 1940

Waarvoor reeds lang werd gevreesd is vandaag geschied. Vanavond is het Leeuwarder vliegerterrein door de Engelschen gebombardeerd. Enkele arbeiders zijn gedood. Uit onze gemeente werken er vermoedelijk wel 300 man. Wie getroffen zijn is niet bekend.

30 juli 1940

Andermaal is het vliegveld te Leeuwarden door bommen getroffen. Men zegt, dat er meer dan 20 arbeiders gedood zijn en velen gewond. 't Is vreeselijk! En zoo gaat het over heel Nederland...

20 Augustus 1940

Aangezien we in een land leven dat in oorlog is, moet 's avonds en 's nachts alles verduisterd zijn. Uit geen enkele woning mag eenig licht naar buiten stralen en straatverlichting zal er niet zijn. We kregen vandaag in onze achterkamer zwarte papieren rolgordijnen voor de ramen, kosten zeven gulden, waardoor alle lichtuitstraling wordt belet”.

Willem van der Veer schreef:

“Scheen het eerst dat de bevolking nogal kalm was, zo nu en dan komt er al eens wat beroering onder de bevolking”.

“Fatsoenlijke mensen...”

In de eerste maanden van de bezetting gedroegen de Duitse soldaten zich correct en beheerst. Ze betaalden netjes voor alles wat ze kochten en groetten vriendelijk. Een winkelier in onze omgeving schreef over zijn Duitse klanten: “t zijn fatsoenlijke, beleefde mensen.” Deze periode zou omschreven kunnen worden als het charmeoffensief van de bezetter. In de propaganda werd benadrukt dat ook de Nederlander een Germaan was en dat Nederland en Duitsland ‘broedervolken’ waren. Sommigen lieten zich inderdaad misleiden door het beschaafde gedrag van de nieuwe machthebber.

Collecte Nationaal Hulpcomité

In de eerste maanden van de bezetting werden in onze streek veel hulpacties op touw gezet voor de slachtoffers van het bombardement op Rotterdam van 14 mei. Een Nationaal Hulpcomité bevorderde en coördineerde deze hulpacties. Voor Buitenpost waren burgemeester Eringa en gemeentesecretaris Fernhout dorpsvertegenwoordigers. De Leeuwarder Courant van 8 juli 1940 meldde dat de collecte in Buitenpost f 865,13 had opgebracht. Andere opbrengsten in de omgeving: Dokkum f 3.187,91, Twijzel f 434,20, Surhuisterveen f 486,29, Gerkesklooster f 371,40 en in Kollum was de opbrengst circa f 700,-.

Dokters beperkt in vervoer

De nieuwe situatie liet niemand ongemoeid. Zo lieten huisartsen in Kollum via een advertentie op 17 mei 1940 weten dat: “Ondergeteekenden gedwongen door benzineschaarste aan verzoeken om te komen die na tien uur 's ochtends zijn gedaan, waarschijnlijk geen gevolg kan worden gegeven.” Verder “dat die bezoeken aan huis zooveel mogelijk op de routedagen gedaan zullen worden en dat men zooveel mogelijk op het spreekuur moet komen.”

Vooroorlogse koffie

Er waren Buitenposters die een voorraad koffie hadden ingeslagen vóór het op 6 juni 1940 op de bon kwam. Van twee gezinnen, Hollenga en Kim, is het bekend dat ze zoveel koffie hadden ingekocht voor de distributie, dat ze bij de bevrijding nog echte koffie dronken. Op zich was dit een prestatie, want de winkeliers beschikten meestal niet over een grote voorraad.

Invoering van de distributie

De distributie was bedoeld om de schaarse producten zo eerlijk mogelijk te verdelen. Het bonnestelsel dat bij die distributie hoorde, was al voor de oorlog ingesteld. Kruidenier Van der Veer meldde: “In November wordt met de distributie begonnen op bon No 1 word 1 pond suiker verstrekt in de 14 dagen. Enige tijd later, groene erwten 1 pond in de 4 week”. Tijdens de bezetting kwamen daar al gauw producten bij. In juli 1940 waren dat: kaas, boter, margarine, vet, rijst, gort en haveremout.

De distributie werd per gemeente geregeld via eigen kantoren. Deze zorgden ervoor dat ook kleine dorpen van bonkaarten werden voorzien. Op vaste tijden gaf personeel van deze dienst in het dorp kaarten (*illustratie rechtsboven*) af op vertoon van een distributiestamkaart. Elke inwoner

Vroeg verzet in Buitenpost

Klaas de Vries begon met het luisteren naar berichten van Radio Oranje. Het nieuws werd met doorslagen overgetypt en verspreid bij partijgenoten. Op dat moment waren er maar weinigen die zich net als hem daadwerkelijk verzetten tegen het nieuwe bewind.

Nieuwe verboden

De Duitse bezetting had onmiddellijk gevolgen voor het dagelijkse leven. Zo dienden verenigingen bij de gemeentesecretarie of de veldwachter toestemming te vragen om te mogen vergaderen. Vanaf 27 augustus mogen 's nachts tussen 22.00 en 04.00 uur, op de hulpdiensten na, geen motorvoertuigen meer rijden. Vanaf dezelfde datum wordt het strand tussen het invallen van het donker en het aanbreken van de dag voor alle burgers verboden verklaard.

Duits toezicht in het dorp

Al op de dag na de inval, 11 mei, kwam 's morgens een Duits officier op het gemeentehuis met de opdracht een verordening aan te plakken. Maar een eigen vaste plek waar de bezettingsmacht zich stationeerde kwam er niet. Voorzichtigheid in wat de inwoners deden of zeiden was wel geboden. Gedurende de oorlogsjaren kwamen regelmatig patrouilles, op de fiets, te voet of auto langs die de situatie in de gaten hielden. Regelmatig waren grote of kleine groepen soldaten ingekwartierd of maakten gebruik van de hotels. Er waren enkele dorpsgenoten bekend als gevaarlijke NSB'er en het risico van 'een stille verdrader' was niet uit te sluiten.

Een oproep in de krant.

kreeg een eigen stamkaart, die persoonlijk eigendom was. Het werd steeds moeilijker om zonder bonkaarten aan allerlei artikelen en levensmiddelen te komen. Kocht je melk dan werd de melkbon van de kaart afgeknipt. De winkelier moest de bonnen die hij kreeg op een vel papier plakken. Hij kreeg alleen een nieuwe voorraad als hij die bonnen inleverde.

VLEESCH	VLEESCH	VLEESCH	VLEESCH	RESERVE	RESERVE
37 ^A	38 ^A	39 ^A	40 ^A	D73	D74
37 ^B	38 ^B	39 ^B	40 ^B	RESERVE	RESERVE
VLEESCH	VLEESCH	VLEESCH	VLEESCH	D77	D78
				Verspreidings	Verspreidings
				37	38
BESCHUIT	BESCHUIT	BESCHUIT	BESCHUIT	ALGEMEEN	ALGEMEEN
37 ⁽¹⁾	38 ⁽¹⁾	39 ⁽¹⁾	40 ⁽¹⁾	237	238
BESCHUIT	BESCHUIT	BESCHUIT	BESCHUIT	ALGEMEEN	ALGEMEEN
37 ⁽²⁾	38 ⁽²⁾	39 ⁽²⁾	40 ⁽²⁾	233	234
BESCHUIT	BESCHUIT	BESCHUIT	BESCHUIT	ALGEMEEN	ALGEMEEN
37 ⁽³⁾	38 ⁽³⁾	39 ⁽³⁾	40 ⁽³⁾	229	230
BESCHUIT	BESCHUIT	BESCHUIT	BESCHUIT	ALGEMEEN	ALGEMEEN
37 ⁽⁴⁾	38 ⁽⁴⁾	39 ⁽⁴⁾	40 ⁽⁴⁾	225	226
BROOD	BROOD	BROOD	BROOD	ALGEMEEN	ALGEMEEN
37 ^{A(1)}	38 ^{A(1)}	39 ^{A(1)}	40 ^{A(1)}	221	222
37 ^B	38 ^B	39 ^B	40 ^B	ALGEMEEN	ALGEMEEN
BROOD	BROOD	BROOD	BROOD	217	218

Houtgas, een alternatief voor benzine

Een direct gevolg van de bezetting was een gebrek aan de verschillende brandstoffen. Het had invloed op het vervoer, de landbouw en veeteelt, de industrie, de handel en het dagelijkse leven. Vervoer per auto was het eerste dat stagneerde. Een particuliere autobezitter kon sowieso alleen met een vergunning de weg op. In het voorjaar van 1941 werden ook nog eens veel personen- en vrachtauto's gevorderd. Voor de uitzonderingen die konden blijven autorijden was de brandstof een nijpend probleem, want benzine was in eerste instantie bedoeld voor de Wehrmacht. Al snel ontstond een markt voor Franse, en later ook Zweedse en Duitse, gasgeneratoren. In de loop van de oorlog werd vrijwel het hele particuliere wagenpark omgebouwd om op brandhout te rijden. Houtgasauto's waren beslist niet elegant (*foto boven*) maar wel efficiënt en een bruikbaar alternatief voor benzineauto's.

“Een solied rijtuig” voor het vervoer

Tijdens de bezetting kon in bepaalde gevallen worden teruggegrepen op oude vervoersmiddelen. Een krant meldde dat een trouwerij een brik gebruikte voor het vervoer van het bruidspaar naar het gemeentehuis. Het gevolg ging op de fiets. Ook dorpsgenoot Doeke Miedema wist op de nieuwe omstandigheden in te spelen. Zo adverteerde hij dat hij “makke paarden en een solied rijtuig” verhuurde. Het rijtuig was een zogenaamde ‘janplezier’ (*foto onder*). Die zou in de jaren daarna een vertrouwd onderdeel van het lokale straatbeeld worden.

PAARDENMARKT
TE BUITENPOST
Woensdag 7 Augustus 1940
(Markt geopend van 7—16 uur)

Ondanks de paardenvorderingen werden toch nog 655 paarden aangevoerd op de paardenmarkt. De handel was vlot, werd gemeld.

3 oktober

Alle Nederlandse ambtenaren moeten een ariërverklaring ondertekenen.

5 oktober

Instelling Rijksarbeidsbureaus.

17 oktober

Besluit tot invoering van het persoonsbewijs.

22 oktober

Door de Duitse Rijkscommissaris van de bezette Nederlanden, Seyss-Inquart, wordt de Winterhulp opgericht. Doel: behoeftige Nederlanders steunen.

24 oktober

Een aantal protestants-christelijke kerken protesteert bij Rijkscommissaris Seyss Inquart tegen het aanstellingsverbod van Joodse Nederlanders in het ambtenarenapparaat.

29 oktober

Kaas op de bon.

31 oktober

Invoering 'spertijd', verbod buiten te tussen 24.00 en 04.00 uur.

november 1940

1 november

Definitieve invoering van het persoonsbewijs in Nederland.

2 november

Grutterswaren op de bon.

4 november

Eieren, koek en gebak op de bon.

27 november

Fietsers moeten met verduisterde lampen fietsen.

29 november

Paardenvordering.

december 1940

1 december

Distributie van gas en elektriciteit.

2 december

Paardenvordering in Buitenpost.

11 december

Overdracht grafsteen van soldaat Enne Dijkstra bij de Mariakerk.

1941

januari 1941

1 januari

- Alle radio-omroepen worden vervangen door een staatsomroep onder NSB leiding.

- Invoering van de verplichte ziektefondszekerings voor alle loontrekkenden

2 januari.

Verplichte registratie van alle in Nederland wonende Joden.

februari 1941

5 februari

Drie Nederlandse provincies krijgen een NSB'er als 'Commissaris van de Provincie'.

22 en 23 februari

Eerste Duitse razzia's op Joden in Amsterdam.

25/26 februari

Begin- en vervolg van de grote Februaristaking waarin massaal werd geprotesteerd tegen de door de Jodenvervolgving.

28 februari

- Seyss-Inquart beveelt de verplichte tewerkstelling in Duitsland, waar onder werklozen.

maart 1941

3 maart

Eerste doodvonnis in Nederland uitgevoerd: C. Cahn.

Wikken en schikken...

Na de eerste bezettingsmaanden werd langzamerhand duidelijk wat de bezetter van plan was. Nederland moest een volgzaam provincie in het Duitse rijk worden. Tal van propagandamiddelen werden ingezet om het Nederlandse volk te overtuigen om deel te worden van de 'Nieuwe Orde'. Nieuwe bepalingen verduidelijkten dit. De eerste maatregelen tegen het Joodse deel van de bevolking werden van kracht. Het

Openbaar vervoer moet inkrimpen

Het tekort aan steenkool en cokes noodzaakte de Nederlandsche Spoorwegen per 1 december 1940 de dienstregeling voor het personenvervoer naar en van het Noorden te beperken. In de volgende jaren werd de dienstregeling verder ingekrompen.

Oranjuhuis verboden

De verjaardagen van het koninklijk huis waren in het najaar van 1940 voor de bezetter belangrijke momenten. De bevolking werd er met nadruk op gewezen dat elke demonstratie in het algemeen en elke betoging tegen de bezettingsmacht strafrechtelijk zou worden vervolgd. Het dragen van rouwbanden bij wijze van rouwbeklag vanwege het vertrek van koningin Wilhelmina en de regering naar Engeland, was eveneens verboden. De politie diende krachtig op te treden als het toch gebeurde.

De Februari-staking

De Februaristaking was een staking op 25 en 26 februari 1941 begon in Amsterdam. Ze breidde zich uit naar verschillende dichtbij gelegen steden. Het was de eerste grootschalige verzetsactie tegen de Duitse bezetter in Nederland. Ze was zelfs het enige massale en openlijke protest tegen de Jodenvervolgving in bezet Europa tijdens de oorlogsjaren. Aanleiding waren de eerste razzia's in Amsterdam waarbij honderden Joodse mannen opgepakt werden. De staking werd met geweld onderdrukt door de bezetter.

Begin van de Jodenvervolgving

de Ariërverklaring

De volledige uitschakeling van het Joodse ras was een centrale doelstelling van het nationaal-socialisme. Dit zou ook gelden voor de bezette gebieden. Begin oktober 1940 werd aan alle overheidsambtenaren een vragenformulier verstuurd. Hiermee inventariseerde de bezetter wie Joods was. Direct daarna werd aan alle Joodse ambtenaren het ontslag aangekondigd. Van de meer dan 200.000 ingevulde formulieren waren slechts enkele tientallen niet ingevuld. Het invullen en tekenen van het formulier stuitte op weinig tegenstand. Slechts hier en daar in het land was er gesputter. Wie weigerde werd ontslagen. En wie zou voor het gezin zorgen als de inkomsten wegvielen? Waar moest men heen om arrestatie te voorkomen. Het woord onderduiken bestond nog niet. En wie wist destijds wat er precies met de Joden gebeurde? Ook in Buitenpost werd over de ariërverklaring feitelijk niet verder gesproken. Men voerde de opdracht uit met wat men toen wist.

De vervolging van Joden

Begin 1940 bevonden zich in Nederland circa 140.000 Joden. In Friesland waren dat rond 850, ongeveer 0,2% van de Friezen. Zij waren goed geïntegreerd en voelden zich vooral Nederlander. In de tweede helft van 1941 besloot de Nazi-top tot vernietiging van het Jodendom in haar machtsbereik. In de jaren die volgden kreeg de Jodenvervolgving een systematische aanpak. Om deportatie naar een concentratiekamp te voorkomen doken sommige Joden onder, maar de meerderheid werd afgevoerd naar concentratiekampen in het buitenland. Meer dan 100.000 Nederlandse Joden keerden niet terug.

verplichte persoonsbewijs werd ingevoerd. Spertijd werd ingesteld. Paarden werden gevorderd. Het koningshuis moest van het netvlies van de Nederlanders verdwijnen. Op alle mogelijke manieren werd ingekrompen. Minder openbaar vervoer. Minder brandstoffen. Paarden werden gevorderd. En steeds meer levensmiddelen waren voortaan alleen maar 'op de bon' verkrijgbaar.

Werken op het vliegveld Leeuwarden

De Duitsers veroverden Fryslân in één dag en kregen zonder moeite het vliegveld bij Leeuwarden in handen. Het terrein werd direct fors uitgebreid onder het motto: "Na, wir werden von dem Fussbalveldchen ein richtiges Fliegerhorst machen". Bijna 9.000 Friezen werkten mee bij de aanleg. Iedere werkloze in Fryslân werd verplicht om dat werk aan te nemen. Met ruim honderd bussen werden ze elke dag naar Leeuwarden gebracht. Met zand uit Veenwouden en puin van het bombardement van Rotterdam legden ze drie startbanen aan. Waarschijnlijk zullen de arbeiders van alles aan persoonlijke zaken uit Rotterdam tussen het gebruikte puin gezien hebben. Ook legden ze wegen, barakken en hangars aan. Het werk verdiende goed maar was niet zonder gevaar. Het vliegveld werd verschillende keren door de geallieerden gebombardeerd. Daarbij kwamen ook arbeiders om.

Winterhulp - goed doel of propaganda?

De oprichting op 22 oktober 1940 van de stichting Winterhulp Nederland was een Duits initiatief bedoeld om 'behoefte Nederlanders hulp en ondersteuning te verschaffen.' Het probeerde tal van uiteenlopende en niet zelden elkaar beconcurrerende verenigingen en instellingen samen te voegen. Uit het feit dat veel vooraanstaande, politiek onverdachte Nederlanders bereid waren dit initiatief te steunen blijkt wel dat het idee om de liefdadigheid op een algemener grondslag te coördineren er wel degelijk was. Toch was de propagandistische ondertoon voor veel Nederlanders duidelijk te horen. Sommige affiches werden beklad met teksten als: "Nog geen knoop van mijn guld, voor de Winterhulp". De jaarlijkse acties waren geen succes. In het noorden van Nederland waren de resultaten nog het slechtst. In september 1944 stopte de organisatie.

Jan Ploeg schreef:

"31 October 1940

Als ambtenaren in dienst van de overheid moesten Jetze en ik dezer dagen een verklaring ondertekenen dat wij nog onze voorouders behoorden tot de Joodsche geloofsgemeenschap.

26 November 1940

Elken dag en nacht vallen er bommen in Nederland. Burgers verliezen daarbij het leven, huizen worden verwoest en groote schade aangericht. Maar wij merkten daarvan tot nog toe niets, het bleef immer buiten onze gemeente. Vanavond kwamen ze echter dichterbij. Omstreeks 9 uur bemerkten we een grooten schok, de ramen rinkelde en de deuren dreunden en we begaven ons onmiddellijk naar buiten. In zuidelijke richting hing een lichtfakkel die alles in een rossen gloed zette. Kortens tijd daarop hoorden we dat te Boelenslaan, aan de Speklaan, 3 bommen waren gevallen.

30 November 1940

Vanmiddag gingen we naar de stad met het doel voor mij een overjas te kopen. De kleding wordt schaars en duur.

5 December 1940

Overigens was het een stille Sint-Nicolaas in dit oorlogsjaar 1940. Er is geen licht in de winkelramen, geen bedrijvigheid op straat, geen opgewekte levendigheid.

31 December 1940

De laatste dag van het jaar 1940. Wegens de verduisteringsvoorschriften was het niet mogelijk een avondkerkdienst te houden; de lichtafscherming van een kerk met zoo groote ramen zou te veel moeten kosten. (...) Een jaar van groote bewogenheid is voorbijgegaan. Een oorlogsjaar! Slechts 4 dagen duurde de strijd op onze Vaderlandsche erve, toen moest ons dapper leger het opgeven tegen de dynamische kracht van de Duitse weermacht en 2890 mannen vielen in die dagen voor de verdediging van troon en Vaderland. Zoo is 1940 een rouwjaar geworden. En nu leven we reeds 7,5 maand onder het bewind van de Duitse bezettingsmacht en wat de toekomst brengen zal weten we niet, maar we zijn met bange zorg vervuld.

4 Februari 1941

Er heerscht een ware griep-epidemie in ons dorp en het geheele land. Kwaadaardig is de ziekte gelukkig nog niet.

14 December 1940

Een dag van historische betekenis. Vandaag is het laatste gat gedicht van den dijk rondom den Noordoostpolder in het IJsselmeer. Zeker in verband met de omstandigheden, is dit gewichtige feit in stilte voltrokken.

17 Februari 1941

Nabij Rottevalle en Houtigehage had de Duitse weermacht een telefoonkabel gelegd, voor de verbinding met Trimunt alwaar een militaire afdeeling is gelegerd. Deze kabel is op een nacht doorsneden. Naar de daders wordt gezocht. Als tuchtmaatregel tegen deze sabotage daad zijn nu vier ingezetenen van Surhuisterveen beboet".

Willem van der Veer schreef:

"December 1940

Het is thans December 1940 het leventje gaat gewoon zijn gang veel bijzonders gebeurt er niet. Vlees is tegenwoordig 'knudde'.

Februari 1941

Begin Februari werd ons land getroffen door een griep-epidemie, hoewel het eerst niet zo erg leek, komen er nu al vele gevallen met longontsteking voor, hele gezinnen lagen soms te bed".

Departement van Landbouw en Visserij.

PAARDENVORDERING

De Provinciale Voedselcommissaris voor Friesland maakt, in opdracht van den Bevelhebber van de Duitse Weermacht in Nederland, bekend, dat een ieder, die bezitter en/of houder is van één of meer paarden van drie jaar en ouder (geen hengsten) verplicht is, deze paarden ter monsterring aan te bieden voor eventuele levering aan de Duitse Weermacht, en wel des voormiddags 9 uur voor onderstaande districten der Landbouw Crisis Organisatie voor Friesland op de daar achter vermelde plaatsen:

Vrijdag 29 November 1940:
44 Barradeel en Harlingen te Sexbierum.
43 Franeker en Franekeradeel te Franeker.
6 Bolsward en Nrd. Wonsradeel te Bolsward.

3 Hennaarderadeel te Wommels.
41 Het Bildt te St. Anna Parochie.
2 Baarderadeel te Mantgum.

Zaterdag 30 November 1940:
1 Leeuwarden en Leeuwarderadeel te Leeuwarden.
16 Idaarderadeel te Noordahuizum.
20 Nrd. Tietjerksteradeel te Glekerk.
21 Zd. Tietjerksteradeel te Bergum.
42 Menaldumadeel te Menaldum.
23 Zd. Achtkarspelen te Surhuisterveen.
14 Utingeradeel te Akkrum.
25 Nrd. Smallingerland te Nijega (hoek).

Maandag 2 December 1940:
40 Ferwerderadeel te Ferwerd.
38 Oostdongeradeel te Metlslawier.
39 Westdongeradeel te Ternaard.
37 Kollumerland te Kollum.
22 Nrd. Achtkarspelen te Buitenpost.
19 Dantumadeel te Murmerwoude (Kruisweg).

Ook de ogenschijnlijk moderne oorlogsmachine van Duitsland kon nog steeds niet zonder paarden. Op 28 november 1940 was de eerste paardenvordering van de bezetter in ons dorp.

KABELBALLONS BOVEN NEDERLAND
In Friesland vier gedaald

Door den straffen wind uit Westelijke richtingen zijn gisteren verscheidene Engelse kabelballons, die van hun bases waren losgerukt, naar Nederland afgedreven en hebben op verschillende plaatsen aan hoogspanningsnetten, telefoonraden enz. schade aangericht. Ten gevolge van de storing in de stroomlevering werden de elektrische pompen van het bedrijf der Inter. Waterleiding te Noord-Bergum stroomloos, waardoor stagnatie in de waterlevering ontstond. Om halfeen kon het bedrijf weer normaal werken.

Over Achtkarspelen dreven twee ballons, welke in de dorpen Rottevalle, Boelenslaan, Surhuisterveen, Drogelham, Rohel en Buitenpost schade aanrichtten. Op verscheidene plaatsen werd het bovengrondse elektrische net meer of minder ernstig beschadigd. Te Surhuisterveen was de schade vrij aanzienlijk. Door het onklaar raken van het elektrische net was de gemeente een gedeelte van den dag van elektrischen stroom verstoken.

ZOU HET VOOR DEN LAATSTEN KEER ZIJN?
Ze is er wel zuinig mee, dit huismoedertje, er gaat geen druppeltje over den rand.
(Foto Pax Holland)

Fietsen zonder goede banden

Nieuwe fietsbanden waren al snel na het begin van de oorlog niet meer te verkrijgen. Toch was voor veel mensen de fiets bijna onmisbaar. Er werd van alles bedacht om het ijzeren ros bruikbaar te houden. Kwam er een gat in de oude band dan werd naar een alternatief gezocht. Zo deden sommigen drie oude banden over elkaar heen. Waren geen oude banden meer voorhanden dan was massieve band een mogelijkheid. Deze werd uit een oude autoband gesneden. Fietsen was dan geen genoegen, want dat rammelde behoorlijk.

Rustige eerste oorlogsjaren

Jan Kootstra: "Voor zover ik mij kan herinneren veranderde er niet veel in de eerste oorlogsjaren. Wel kreeg ik de indruk dat er bepaalde dingen moeilijk te verkrijgen waren. Bij de bakker was alleen van dat harde bruinbrood te koop dat ik niet lekker vond. Voor de oorlog was er alleen maar zacht wit brood verkrijgbaar. In die tijd wist ik niet eens hoe een chocolade-reep smaakte. Ik herinner mij nog goed dat we bonkaarten kregen toegewezen voor allerlei artikelen die je dan voor een bepaald artikel in de winkel kon inleveren, en dat we ander geld kregen".

Alles went...

Uit een voedingsfolder uit de oorlog: een huisvrouw die besluit aardappelen in de schil te koken. Op dag één griezelt zij ervan, net als haar gezin. Op de vijfde dag is men eraan gewend en aan het eind van de week zegt de heer des huizes: "Dat pittige schilletje maakt de aardappelen juist lekker."

ONDERLINGE
OORLOGSSCHADE
VERZEKERING MAATSCHAPPIJ
GEVESTIGD TE TELEFOON 13041 SCRAVENHAGE 13041

Afd. I.
Inboedels tot f7500
te verzekeren voor de vervangingswaarde in aansluiting op de Rijksbijdrage.

Afd. C.
Persoonlijke Ongevallen door Molest
(Ook voor personeel van luchtbescherming, brandweer, politie, enz.)
Voor beide afdelingen driemaandelijksche
Schade-uitkering
WENDT U TOT UW ASSURANTIEBEZORGER!

Overdracht grafsteen Enne Dijkstra

Op 11 december 1940 werd de grafsteen van soldaat Enne Dijkstra op de begraafplaats bij de Mariakerk overgedragen. Deze steen was door mede-soldaten uit de eenheid van Enne betaald. Bij de plechtigheid mochten maar weinig mensen aanwezig zijn. Op de foto spreekt dominee Goslinga. Ondermeer op de foto: Luut Dijkstra (het zontje van Enne), sergeant Annema (de sectiecommandant van Enne) en gemeentesecretaris Fernhout. Achter de heg staan enkele nieuwsgierige Buitenposters toe te kijken.

Gevaarlijk werk op de vliegbasis

Jan Kootstra vertelde: "Mijn vader werd in de oorlogsjaren via het arbeidsbureau opgeroepen om op het vliegveld in Leeuwarden te werken. Hij moest de door de Geallieerden gebombardeerde landingsbanen herstellen. Het was onbegonnen werk want de aanvallen werden steeds intensiever. Het was op het laatst zo erg, dat hij 's avonds onder de modderspatten thuis kwam. Hij maakte ook mee dat een bom op een houten barak met daar werkzame vrouwen viel. Het was een vreselijk gezicht want er lagen allemaal menselijke resten over het vliegveld verspreid. Heit werd bang om daar nog te werken en meldde zich ziek met rugpijn, want dat konden artsen moeilijk vaststellen. Maar dat viel goed tegen want de keuringsarts had zijn opgevoerd toneelstukje gauw door, tot zijn grote teleurstelling. Gelukkig duurde daarna dat werk niet heel lang meer".

Met een kabouter brandstof besparen

Veel van de steenkool uit de Limburgse mijnen ging naar Duitsland. Dit wetende ging de productie van de mijnwerkers voortdurend omlaag. Het leidde tot een groeiende brandstofschaarste. Er moest zuinig aan worden gedaan met wat men had. Daarom verscheen in de dagbladen een overheidsstrip waarin het mannetje Ijsbrand de Vries en Kabouter Goederaad vertelden hoe je met zo weinig mogelijk kolen je huis toch nog lekker kon verwarmen. Overgordijnen dicht en het vuur vooral met rust laten. Veel mensen gingen niettemin op zoek naar alternatieven.

Turf terug als brandstof

Voor de bakkers waren de consequenties voor de brandstofschaarste groot. Spoedig werd gezocht naar alternatieven zoals in dit artikel genoemd: "Zoveel mogelijk turf en takken als brandstof voor de oven te gebruiken". Om het vermoedelijk blijvende gebrek aan brandstof te ondervangen werd in de loop van de oorlog teruggegrepen op oude veenwinplaatsen die nog verder konden worden afgegraven. Ook onder Buitenpost in de IZermieden en Twijzeler Mieden gebeurde dit op kleine schaal. Sommige van deze plekken zijn nu nog steeds als 'petgaten' terug te vinden.

TURF DE NATIONALE BRANDSTOF BIJ UITNEMENDHEID, zal voortaan in menig geval de plaats van kolen moeten innemen. In de veenderijen is men reeds begonnen een flinken voorraad te maken.

KABOUTER GOEDERAAD

Deze duiveltjes der verspilling bedreigen uw rantsoen!

1. Het aansteekvlampje onder den geyser.
2. Het lampje, dat onnodig brandt.
3. Onnodig sterke lampen, waar zwakke ook dienst kunnen doen.
4. De radio, is U er niet naar kintert.

Deze vele kleine duiveltjes maken één grooten vijand, die U leert uit te kennen met uw gas- en elektriciteitsrekeningen. Waak dus tegen elk ongebruikelijk verbruik van gas of stroom, het bedroeft uw eigen en aller rantsoen. Controleer geregeld, den kost U niet voor versparingen te staan, dan kust Ge tijdig zell ingrijpen!

Haal meer warmte uit minder kolen

6 maart

De eerste leider van de Februaristaking, Leendert Schijveschuurder, wordt terechtgesteld.

9 maart

Bestaande radio-omroepen krijgen geen zendtijd meer.

13 maart

Achttien ter dood veroordeelde Nederlanders gefusilleerd.

17 maart

Koffiesurrogaat op de bon.

21 maart

Melk op de bon.

27,28 en 29 maart

De sirene op het gemeentehuis waarmee 'Luchtalarm' en 'Luchtgevaar beëindigd' gegeven kon worden, voor het eerst getest. Er hoefde daarna niet langer gebruik te worden gemaakt van de kerkklok.

april 1941

2 april

Padvinderij wordt verboden.

28 april

Aardappels op de bon.

30 april

Koninginnedag. Boven Nederland worden door Britse vliegtuigen pakjes sigaretten afgeworpen. Een gebaar van de Nederlandse regering in ballingschap.

mei 1941

Start gelijkshakeling van de pers.

4 mei

De Duitse bezetter maakt de eerste gijzelaars. Gedreigd wordt dat mensen die iets tegen de bezetter ondernemen gefusilleerd worden.

23 mei

Oprichting van de Nederlandse Arbeids Dienst.

juni 1941

6 juni

Groentevervoer door particulieren wordt verboden.

17 tot 25 juni

Verplichte inlevering van koper, nikkel en chroom in geheel Nederland ten behoeve van de Duitse oorlogsindustrie. In Buitenpost gebeurde dit in de oude christelijke school aan de Voorstraat.

22 juni

Inval van Duitsland in Sovjet-Unie.

24 en 25 juni

Arrestatie van bijna 400 communisten.

30 juni

- Verbod op alle politieke partijen behalve de NSB, Nationaal Front en de Nederlandsche Unie.

- Nederland moet maandelijks 50 miljoen Mark betalen aan Duitsland.

juli 1941

4 juli

Alle Joodse persoonsbewijzen worden met een 'J' gemerkt.

5 juli

De Duitsers ontbinden alle Nederlandse politieke partijen. Plaatselijke politieke partijen moeten hun papieren en kasgeld inleveren.

14 juli

Jam gaat op de bon.

25 juli

Invoering van de doodstraf op geweld jegens een lid van de Duitse krijgsmacht en personeel van Duitse instanties van de N.S.D.A.P. en op het bezit van vuurwapens en springstoffen.

De greep van de bezetter verstevigde

Soms bijna sluipenderwijs kwamen alle aspecten van het dagelijkse leven van de Nederlander onder invloed en sturing van de nieuwe machthebber. De pers werd aan banden gelegd en wat bleef was duidelijk gefiltreerd met de boodschap van het Nationaal-Socialisme. Niet alleen kwamen steeds meer levensmiddelen op de bon, de bezetter eiste nu ook zaken op. Metalen waren van groot belang voor de Duit-

se oorlogsindustrie en moesten worden ingeleverd. Fietsen en auto's waren van nut voor het vervoer van de Duitse legers en werden daarom gevorderd. Nederlanders begonnen noodgedwongen over te schakelen op zelfvoorziening. Het aantal volkstuintjes aan de zuidwestrand van Buitenpost nam snel toe. Maar ook de eerste kleine protesten onder de bevolking konden worden opgemerkt.

De pers gecensureerd

Het door de bezetter ingestelde Perswezen gaf dagelijks de richtlijnen voor het nieuws van de dag op. Ze werden door de meeste media keurig gevolgd. Het Friesch Dagblad staakte als enige krant in Fryslân vrijwillig haar werk. Een moedige stap die niet zonder risico werd gezet. Kranten moesten de dagelijkse legerberichten van de Wehrmacht publiceren, net als de communicaties en mededelingen van de Duitse autoriteiten. Alle schadelijke berichten voor de bezetter werden verboden, net als berichten uit het buitenland die als vijandig konden worden gezien. Het weerbericht verdween omdat de vijand daar zijn voordeel mee kon doen. Kranten die dwars lagen werden simpelweg verboden. De resterende bladen gaven, vaak schoorvoetend, hun medewerking. De radio-omroepen waren meegaander. In Hilversum was men al blij dat de omroep niet helemaal door de Duitsers werd overgenomen. Bij de AVRO werden voor de zekerheid alle Joodse medewerkers maar direct ontslagen.

Kleine protesten

Het was verboden om foto's van het koninklijk gezin te verto-

nen. Op bovenstaande groepsfoto zijn de nog in leven zijnde leden keurig weggesneden in overeenstemming met het verbod. De bedoeling was overduidelijk, het was een uiting van afhankelijkheid aan het koningshuis. Door een lucifer 'kop-op' te laten zien, werd aangetoond dat je de moed er in hield. In de dagelijkse omgang zei men 'OZO' tegen elkaar. OZO waren de beginletters van "Oranje Zal Overwinnen". Uit geldmuntjes

werd de beeltenis van Wilhelmina gezaagd en gedragen als hanger. Het waren symbolen van een stil protest.

... en bemoediging

Door de RAF werd op 31 augustus 1941 ter gelegenheid van de 61e verjaardag van koningin Wilhelmina pakjes sigaretten boven Nederland gedropt. De bedoeling van dit cadeau was de bevolking een hart onder de riem te steken.

Hetzelfde gold voor de vele, vaak zelfgemaakte, bordjes met bemoedigende teksten die overal te vinden waren.

Het zelf meer in de eerste levensbehoeften voorzien werd tijdens de oorlogsjaren sterk door de overheid aangemoedigd.

De Duitse soldaat in Nederland

"Ich kann dir nur sagen, einfach herrlich. Holland gilt ja an und fur sich als das reinlichste Land der Welt, und es ist auch unglaublich schön. Eine Sauberkeit, die fast nicht zu beschreiben ist. Es ist nur das Unglück, dass es hier absolut nichts zu kaufen gibt und die Hollander selbst uns sehr hochnäsig gegenüber sind". In de brief aan zijn familie uit april 1942, stak Feldwebel Willy Punk de lof-trompet over de reinheid in Nederland. Alleen jammer dat er niets te koop is en de Nederlanders nogal hooghartig zijn.

De Duitse soldaat had het na de capitulatie goed in Nederland. Na de Nederlandse overgave wilde de bezetter vertrouwen winnen en orde en rust herstellen. De Duitse propaganda was daarbij belangrijk. De bevolking moest het gevoel krijgen dat de bezetting meeviel. In de kranten verschenen foto's met bijschriften waarin het keurige en gedisciplineerde karakter van de Duitse soldaat benadrukt werd. Het liefst werden ze 'gemütlich' (vriendelijk) pratend afgebeeld met Nederlanders, er was immers niets om bang voor te zijn. Vaak was het gedrag van de Duitse soldaten inderdaad correct en beleefd. De aanwezigheid van soldaten in uniform in het straatbeeld was voor de meeste Nederlanders tijd het enige teken van de Duitse overheersing.

De Duitse soldaten verbleven graag in Nederland. In 1943 bestond het Duitse bezettingsleger uit 40.000 man. De rust in Nederland werd door de generaals ook gebruikt om de frontsoldaten van elders even rust te geven. Om die reden was er regelmatig wisseling van de troepen. Voor de soldaten was er weinig te doen en er was geen gevaar. Overplaatsing naar het Oostfront was voor velen een nachtmerrie. Liever liepen ze wacht en oefenden ze wat in Nederland, ver van het eigenlijke front. Zo hebben honderdduizenden leden van het Duitse bezettingsleger en bestuursapparaat in Nederland vertoefd. Sommigen hebben hier vijf jaar doorgebracht, anderen maar een korte periode. Enkele duizenden Duitsers zijn verdacht geweest van het in Nederland plegen van oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de menselijkheid. Daarbij ging het niet alleen om militairen maar ook burgers die achter hun bureaus de meest hardvochtige maatregelen tegen Nederlanders beraamden en door anderen lieten uitvoeren.

Jan Ploeg schreef:

“21 April 1941

De distributiebemoeienissen breiden zich steeds uit. Thans zijn ook de aardappelen en de melk reeds op de ‘bon’. Er is nagenoeg niets meer vrij in de handel. En de rantsoenen zijn zeer beperkt. Het wordt een moeilijke, krappe tijd. Het gebrek aan vet en vleesch is wel het meest nijpend. Vet krijgen we in ‘t geheel niet meer; we moeten ons met wat boter en een sausje redden. ‘Men’ zegt dat er in de smokkelhandel nog wel iets te koop valt, maar dan zijn de prijzen ontzaglijk hoog. Ellie kreeg dezer dagen nog een bon voor een rijwielband. Een tourband van slechte kwaliteit.

1 Mei 1941

Gisteren heeft mijn 1e ambtenaar Bouma afscheid van ons genomen. Hij zal te Oldenburg in Duitschland een cursus van 3 maanden volgen en zoo worden opgeleid tot Duitsch onderwijzer.

30 Juni 1941

Vandaag begon mijn vacantie die voorlopig een week zal duren. Het is alle dagen mooi weer, warm en droog. De droogte begint haast verontrustend te worden, alle regenbakken zijn leeg en er komt groote watersnood. De weilanden en bouwgronden hebben groote behoefte aan water en elke dag beweegt zich het gesprek weer om “de grote droogte”. In hoofdzaak heb ik mij vandaag bezig gehouden met tuinarbeid. Wij hebben dit jaar ook een volkstuintje, gelijk bijna alle de burgers van Buitenpost. Met het oog op de distributiemaatregelen waardoor de voedselvoorziening wel evenredig wordt geregeld, maar wat tengevolge heeft dat we vaak schrale rantsoenen krijgen, wil ieder graag een tuintje hebben en zelf iets verbouwen. Er zijn nu ongeveer 90 volkstuintjes van gemeentegrond uitgegeven.

23 September 1941

Vacantie. Wij maakten een fietstocht door Opende en reden over Trimunt alwaar de Duitse Weermacht een legerplaats op de heide heeft gesticht. Het was interessant de kunstig gecamoufleerde barakken te zien. Het geleken precies heuvels die zoo op de heide verspreid lagen.

18 October 1941

Er loeit een hevige storm en gure regenvlagen striemen degenen die buiten zijn, in het gezicht. Grootmoe en Moeke maken zich gereed voor een reis naar Surhuisterveen. Zij gaan niet te voet, niet per fiets en ook niet met de autobus van hier. Sedert het begin van de oorlog is er geen busverbinding meer met Buitenpost. Neen, zij gaan met ‘de brik’ tot Kootstermolen en vandaar met de autobus naar Surhuisterveen. ‘Taxi’s’ zijn ook niet meer beschikbaar, er is geen benzine meer te verkrijgen. In het noodweer komt Doeke Miedema met de brik voor, en zoo met de paardentram, rijden de dames naar Kootstermolen. ‘t Was een zware tocht voor ‘t paard, maar zij kwamen behouden aan’.

De Friese kranten

De gelijkshakeling van de pers betekende feitelijk het onder de controle komen van de bezetter. Het in ons dorp veel gelezen *Friesch Dagblad* weigerde en staakte na een waarschuwing de uitgave per 17 mei 1941. In 1942 werd het aantal dagbladen in Nederland gedwongen teruggebracht van 120 naar 48. Voor de *Leeuwarder Courant* betekende dat een gedwongen fusie met het *Leeuwarder Nieuwsblad*. En een nieuwe naam: de *Friesche Courant*. Als officiële reden gold papierschaarste, de echte reden was politiek: controle van minder kranten was eenvoudiger. Gebrek aan papier dwong bijvoorbeeld wel de *Standaard*, een krant met een confessionele achtergrond, in november 1943 terug te gaan naar 1 editie per week. Eind 1944 stopten de meeste kranten tot het einde van de oorlog.

Inleveren metalen

Op 18 juli 1941 schreef Van der Veer in zijn dagboek: “Koperen, tinnen en loden voorwerpen inleveren”. Volgens zijn ontvangstbewijs leverde hij 1 ons koper in, bestaande uit een kapotte tabaksdoos. De rest werd verstopt. Dirk Beerda, aan de Kuipersweg, verborg voorwerpen van dergelijk metaal onder de dakpannen. Kapper Elzinga, op de hoek Voorstraat-Kerkstraat verfde zijn glimmende koperen waterpomp op om aan inlevering ervan te ontkomen.

Waarschuwing.

De BURGEMEESTER van ACHTKAR SPELEN maakt bekend:

Herhaaldelijk komt het voor, dat aanspreekbiljetten, welke van Overheidswege of vanwege politieke partijen worden aangeplakt, door het publiek worden verwijderd.

Ik wil er op wijzen dat tegen deze handelingen **zware straffen** zijn bedreigd.

Indien de werkelijke daders door de Politie niet worden gevonden, kunnen **strengere maatregelen** worden genomen tegen de bevolking van het betrokken dorp.

En ieder wordt in zijn eigen belang en in het belang van zijn dorpsgenooten aangeraden zich van bovenvermelde handelingen te onthouden.

Wanneer men meent dat in strijd met de voorschriften is geplakt, kan men daarvan aangifte doen bij de Politie.

Buitenpost, 2 Augustus 1941.

De Burgemeester voornoemd,
P. ERINGA.

Niet iedereen waardeerde de propaganda-affiches en aankondigingen van de bezetter. Deze waarschuwing was niet zonder reden.

Hoe te blijven roken

In oktober 1941 schreef winkelier Van der Veer: “Met de tabak gaat het nu ook mis. Veel liefhebbers van een pruim of een pijpje tabak lopen thans met droeve gezichten de winkels af te zeuren.” Het gebrek aan rookwaar raakte veel mensen. Toen de Indische tabakvoorraad van Douwe Egberts op raakte, maakte de firma een weinig gewaardeerde vervanger van tabak uit Zuid- en Midden Europa. Erger nog was het merk *Faverta* waar helemaal geen tabak meer in zat, maar bestond uit elzen-, prunus, kersen-, vogelkers- en appelblad. Veel mensen verbouwden daarom hun eigen tabak. Jaap Noordhof vertelde: “De geogste bladeren moesten thuis aan een draad geregen worden en hangend drogen. Na droging moesten de bladeren nog gesneden worden tot shag of pijptabak. Ús heit had hiervoor een snijmachientje ontworpen. Ik heb vele ponden tabak gesneden, niet alleen voor ús heit maar ook voor anderen.”

Er was ook de mogelijkheid om de bladeren te laten verwerken bij tabaksfabriek Niemeijer in Groningen. Jaap: “Na verloop van tijd kwam de tabak dan keurig verpakt terug in pakjes van 100 gram. Op de pakjes stond dan het oogstjaar, een kwaliteitsaanduiding en de prijs vermeld. Het was vaak – ondanks de kwaliteitsaanduiding – hele slechte tabak. Ik ben nog steeds in het bezit van twee ongeopende pakjes eigen verbouwde tabak die door Niemeijer werd verwerkt. Sigarettenpapier was even schaars als tabak en daar werd wat op uitgevonden. Ze gebruikten daarvoor namelijk het dunne papier uit psalmboekjes”.

Een nieuw controlemiddel: het persoonsbewijs

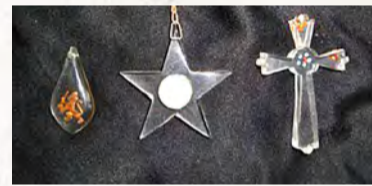
Vanaf april 1941 krijgt iedereen vanaf 15 jaar een persoonsbewijs. Gebruik werd gemaakt van een systeem dat eerder door een overijverige Nederlandse ambtenaar was bedacht. De introductie verliep in Nederland zonder grote problemen.

Het pb (zoals iedereen het persoonsbewijs noemde) werd een sterk wapen in de handen van de Duitsers en gaf een stevige greep op de Nederlandse bevolking. Joden kregen een J op hun pb gestempeld wat een eerste stap werd naar hun vernietiging. Het was belangrijk voor onderduikers en verzetsmensen om een vervalsing te bemachtigen. In Buitenpost was de kunstenaar Joost van der Kuyl iemand, die heel goed was het namaken. Samen met gestolen materialen en nagemaakte stempels lukt het hem om pb's te maken die goed genoeg waren om bij een controle te misleiden.

'Oorlogsbuit'

Het plexiglas van neergestorte vliegtuigen was in de oorlogstijd erg gewild. Van dit glas konden sieraden en andere voorwerpen worden gemaakt. Ook Dedde Wiersma was ‘tuk’ op het plexiglas van de wrakken

die soms vlakbij zijn woning op platte wagens van treinstellen klaar lagen voor transport. “Ik maakte er ringen van”, vertelde Dedde. Ook parachutes van neergekomen bemanningsleden was roofgoed. Het zijdeachtige materiaal kon voor van alles gebruikt worden. In de oorlogsjaren werden er zelfs trouw- of doopjurken van gemaakt (foto onder).

Op woensdag 6 augustus 1941 werd de traditionele paardenmarkt gehouden worden. Dit keer was er een beperking, het verhandelen van paarden die voor 1 januari 1939 waren geboren was verboden. Het aanbod was klein, namelijk 76 paarden en 82 veulens, maar de belangstelling had er niet onder geleden.

De luchtoorlog

Jan Kootstra vertelde: “Niet lang na het begin van de oorlog kwamen vliegtuigen vooral ‘s nachts overvliegen. Ze hielden mij vaak uit de slaap. Er waren er bij die rare, vreemde geluiden maakten. Dan was ik bang dat er een naar beneden viel en op ons huis terecht kwam. ‘s Nachts werd met grote zoeklichten geprobeerd de vliegtuigen in het vizier te krijgen om ze dan naar beneden te schieten.

Zoeklichten.

Die vliegtuigen strooiden dan vaak zwart met zilver papieren linten om hun vliegtuig te camoufleren, en dan was het voor mij de volgende dag lintjes zoeken in de weilanden. Ook vonden we lege benzinetanks van vliegtuigen in de sloot.”

M'n fiets!

Dedde Wiersma vertelde: “Omdat heit fietsenmaker van beroep was hadden wij goede fietsen. Toen mijn vader, met mijn zus en ik een keer op de fiets naar de stad Groningen gingen, werden we vlak voor Groningen gewaarschuwd: “Pas op, in de stad is fietsenvordering”. Heit maakte onmiddellijk rechtsomkeert en via binnenweggetjes zijn we weer in Buitenpost gekomen. Als we dat niet gedaan hadden waren we onze fietsen kwijt geweest, denk ik.”

Jan Kootstra “Als er weer geruchten waren van fietsverordeningen dan verstopte heit zijn fiets vaak achter ons huis aan de overkant van de sloot, verborgen onder takken en zo. Zo heeft hij zijn karretje de hele oorlogstijd kunnen behouden.”

september 1941**1 september**

De gemeenteraden in Nederland worden opgeheven.

oktober 1941**1 oktober**

Tabak op de bon.

17 oktober

Invoering van de doodstraf voor saboteurs.

november 1941**22 november**

Oprichting van de Nederlandse Kultuurkamer. Alle Nederlandse kunstenaars moeten lid worden.

30 november

Cacao op de bon.

december 1941

Invoering van het wegverkeersreglement waardoor bijvoorbeeld fietsers van rechts geen voorrang meer hebben op auto's.

6 december

Aanval van Japan op het Amerikaanse eiland Pearl Harbor.

8 december

Nederland verklaart Japan de oorlog. In de drie maanden daarna wordt het grootste deel van Nederlands-Indië bezet.

9 december

Invoering van het wegverkeersreglement waardoor bijvoorbeeld fietsers van rechts geen voorrang meer hebben op auto's.

17 december

Protest van de Gereformeerde kerken tegen de Arbeidsdienst.

22 december

Burgemeester Eringa wordt ontslagen vanwege vermoede 'Duitsch-feindliche'-sympathieën.

1942**januari 1942****10 januari**

Invoering prijsbeheersingsbesluit.

15 januari

Invoering in bezet Nederland van zinken munten van 25, 10, 5, 2½ en 1 cent. De vooroorlogse koperen munten moeten ingeleverd.

30 januari

In Nederland verschijnen de bordjes 'Voor Joden verboden'.

22 januari

Elfstedentocht wordt gehouden.

31 januari

Een colonne met 130 militairen, paarden, wagens en kanonnen verblijft 2 dagen in Buitenpost.

februari 1942**23 februari**

De Arbeitseinsatz wordt verplicht.

maart 1942**1 maart**

De Julianalaan wordt door de bezetter hernoemd naar Beukenlaan.

13 maart

Koffiesurrogaat gaat op de bon.

22 maart

Invoering 'dienstverplichting' voor arbeid in Duitsland voor alle Nederlanders.

april 1942**4 april**

Ambtenaar Oosterhof wordt in het gemeentehuis gearresteerd.

Voorbeeldige rust in Nederland

De hoogste Duitse politiechef in Nederland, Hanns Albin Rauter, was eind 1941 tevreden. Hij rapporteerde op 20 december 1941 aan Berlijn dat "op het hele gebied van orde en veiligheid in Nederland een toestand van rust is ingetreden, die een voorbeeld voor [alle] bezette gebieden moet worden genoemd". Wel voegde Rauter eraan toe, dat in het jaar dat achter hem lag meer dan 45 verzetsstrijders waren

geëxecuteerd. De gevolgen van distributie en tekorten waren onprettig maar leverden nog geen massale weerstand op. En hoewel de sturende hand van de bezetter voelbaar was, trad er ook een bepaalde gewenning. Duitsland leek onoverwinnelijk en het leek velen verstandig om zich daar eerst maar bij neer te leggen. Alleen de halsstarrige enkeling weigerde principieel dat te doen.

Voeding tijdens de oorlog

Na de Duitse bezetting kon er vanaf 1940 niets meer worden geïmporteerd en het nieuwe bewind droeg Nederland op zelfvoorzienend worden. Later in de oorlog drong ook het verzet aan op meer 'eigen teelt', waarmee onderduikers en hun gastheren geholpen zouden kunnen worden. Het agrarische grondgebruik werd drastisch aangepast: vee-teelt maakte plaats voor akkerbouw. Het dagelijkse menu bevatte hierdoor veel minder vlees, vet en suiker. De samenstelling van het brood veranderde. Het zoeken naar nieuwe bereidingswijzen en alternatieven begon.

Voorlichting over voeding

Kranten en de radio begonnen met het geven van voedingsinformatie. Er werden tentoonstellingen georganiseerd en films vertoond die hetzelfde deden. A. Geurts schreef al in 1940 een Oorlogskookboek met tips en recepten afgestemd op de nieuwe situatie. Het Voorlichtingsbureau voor de Voeding gaf een soortgelijk boek uit namelijk 'Ons dagelijks brood'. Het volgde de seizoenen met 28 ontbijten, 53 warme maaltijden en 28 lunches. Echte honger werd in Buitenpost niet geleden, maar ongetwijfeld zijn er dorpsgenoten geweest die wat nieuws probeerden. Hoe langer de oorlog duurde, hoe meer deze schaarste toenam en hoe meer naar alles wat eetbaar kon zijn werd gezocht.

Honger maakt... minder kieskeurig

De directe natuurlijke omgeving bleek tal van ongebruikte voedingsmiddelen te bieden. Bladeren van de paardenbloem zijn gezond, daar wordt nu nog steeds soep van gemaakt, of fijngesneden in beslag voor pannenkoeken. Hetzelfde geldt voor brandnetels, waar ook thee van werd gemaakt. Uit koolzaad werd olie geperst. In de hongerwinter werd ook behanglijm gegeten (hierin zat voor de oorlog nog aardappelmeel verwerkt). Verschillende bloemen zijn goed te eten. Er bestaat zelfs een bloem(blaadjes) kookboek. Chrysantenthee en eikelkoffie werden gedronken. Kat schijnt geslacht veel op konijn te lijken. "Het smaakt minstens zoo goed als konijn", beweerde een kattenvanger in 1942. Het kattenvlees werd voor veel geld op de zwarte markt verkocht, meestal als 'poulet', konijn of dakhaas. Iemand die het geprobeerd had zei later: "Het stukje poot - niet zo heel groot, want er waren velen monden - smaakte zeer voortreffelijk!"

In de oorlog werd soms van alles geprobeerd. Gras werd ook gegeten. Dat vult wel maar heeft voor de mens geen voedingswaarde en de vertering kost eigenlijk te veel energie.

Het brood veranderde

In de loop van 1941 werd roggebrood, voor veel mensen toen de dagelijkse kost, steeds minder beschikbaar gesteld. Het witbrood werd daarna samengesteld uit 65% tarwe en 35% rogge. Het wordt overigens ontkend dat er gemalen bloembollen in het meel werden verwerkt. Het brood kreeg een grauwe kleur wat te wijten zou zijn aan het gebruik van water in plaats van melk bij de bereiding. Ook de smaak veranderde en werd geklaagd over ongaar brood. Het meel werd niet meer uitgemeald. "Het deeg plakt en rijst moeilijker", schreef een krantenbericht uit die tijd en voegde er aan toe: "Maar een goede bakker weet echter wel een goed product klaar te krijgen". Vanaf 1 maart werd 25 procent rogge en 10 procent gerst in het brood verwerkt.

Gezonde oorlog?

De bevolking in Nederland ervoer het veranderde voedingspatroon meestal als een verarming. Mensen hadden vaker een hongergevoel en verloren dikwijls gewicht. Maar feitelijk kwam men, afgezien natuurlijk van de Hongerwinter, meestal niet echt tekort. Uit later onderzoek is gebleken dat het dagelijks menu tot aan de Hongerwinter juist gezonder werd dan voor 1940. Bovendien werd meer bewogen door te lopen of te fietsen.

Weinig Fries enthousiasme

Fryslân telde weinig NSB-stemmers: 1,7 procent in 1939, vergeleken met 4,22 procent landelijk. Ook de in 1940 gestichte Nederlandse Unie, door honderdduizenden Nederlanders enthousiast begroet als een nieuw begin van de vaderlandse politiek of op z'n minst een lange neus naar de NSB, sloeg slecht aan bij de Friezen, die 9 procent van de Nederlandse bevolking uitmaakten, maar slechts 0,2 procent van de Unie-leden. Nergens haalden de collecteurs van de Winterhulp zo weinig op als in Fryslân - hoewel hun loterijen, net als elders, een groot succes waren.

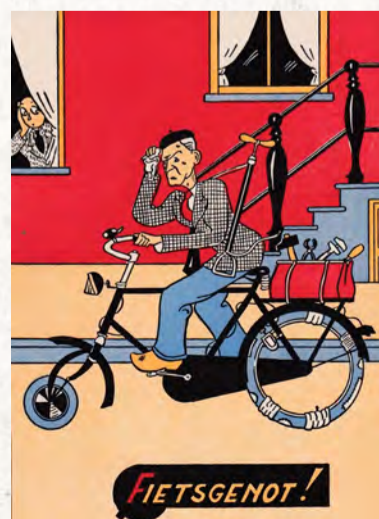
Humor in de oorlog

Humor helpt, ook in ellendige omstandigheden. In oorlogstijden is het vaak een uitlaatklep voor angst, spanning en boosheid. De oorlogsmoppen hadden vaak de vijand als lijdend voorwerp en het vertellen ervan was soms niet zonder risico. Ook in Buitenpost deden ze de ronde. Hitler was een geliefd onderwerp. Hoe werd zijn naam in andere talen vertaald? In het Pools werd hij "Pik-inski", Turks: "Keelem", Arabisch: "Sla'm 'n Lijkie", Chinees: "Hang-kreng-hang", Fries: "Jatstra", Iers: "O-Braai-em", Japanees: "Foetsie-moetie", Russisch: "Moldiemof" en Maleis: "Stront-jong". Een ook in onze

streek populair gedicht ging als volgt:

De W.C.

"Ons land is als dit kabinet.
Eerst was het vrij, thans is't bezet.
't Is hier als in de Nederlanden,
Geen winst, doch vele offeranden.
Ook hier wacht men in stille wijding
Op het moment van de bevrijding.
En hier, zowel als in het land,
Komt alles onder druk tot stand.
Doch onder 't zuchten dat wij horen,
wordt een schone hoop geboren.
Tenslotte geldt voor allebei:
Heel spoedig zijn wij weder vrij.
Hoe opgelucht zult gij U voelen,
Als ge het vuil weer weg kunt spoelen"

Jan Ploeg schreef:

“24 October 1942

In den afgelopen nacht is te Drachtster-Compagnie een telefoonkabel van de Duitse Weermacht doorsneden. De inwoners van de gemeenten: Smalingerland, Opsterland, Tietjerksteradeel, Achtkarspelen en Grootegast zijn daarom gestraft met huisarrest. Wij mogen tusschen 8 uur 's avonds en 6 uur 's morgens niet buiten onze woning vertoeven. Het is onaangenaam 's avonds om 8 uur binnen te moeten zijn en binnen te moeten blijven. Alle avondvergaderingen zijn daardoor ook onmogelijk geworden.

6 December 1942

Nadat Japan vandaag in het Oosten met oorlogshandelingen is begonnen, hebben Noord-Amerika en Engeland aan Japan de oorlog verklaard. We beleven een wereldkrijg als nooit tevoren! (...)

Gisteren, op Sint-Nicolaasdag zijn we weer 'vrijgekomen'. Dat wil zeggen de strafmaatregel van 'huis-arrest' is opgeheven. Zes weken lang moesten we 's avonds om acht uur binnen zijn.

10 Januari 1942

Om de voedselvoorziening in het gezin wat in de orde te houden is veel overleg nodig, in deze oorlogsdistributietijd. Alles wordt ons aan de schrale kant toebedeeld. Het brood is dermate schaars dat we ook 's avonds vaak aardappelen moeten eten. Maar de aardappelen zijn niet al te best en evenzeer op de bon. We kregen vandaag 4 korf van een boer, natuurlijk tegen afgifte van de benodigde bons waarvoor ons een vervoerbewijs werd uitgereikt, maar zoo krijgen we toch iets voor winteropslag.

15 Januari 1942

't Is een strenge winter. Van avond was de lucht vol Engelse vliegtuigen die blijkbaar een tocht naar Emden, Bremen of Hamburg ondernemen. Nabij Rottevalle werd een Engelse machine neergeschoten, waarbij drie piloten het leven verloren. Van de verschrikkingen van den oorlog merken wij nog niet veel maar zoo komt het iets naderbij. Door de val van het vliegtuig dreunden bij ons de deuren en ramen.

14 Februari 1942

Al maar vorst. De kinderen vermaken zich dagelijks in de sneeuw. Dit kan vooral nu, want de school is nog gesloten, wegens gebrek aan brandstof.

13 Maart 1942

Onze antracietvoorraad is nagevoerd. We hebben nog wel een paar bonnen, maar er is geen brandstof meer te bemachtigen. Er zijn velen die reeds geruimen tijd niets meer hebben en in de kou moesten zitten of bij familie of vrienden hun intrek namen. We hebben nu de haardkachel gedooft en het turfkachelkje in de achterkamer in gebruik genomen. We hebben nog een paar turfjes en houtjes en moeten ons zoo voorlopig maar zien te redden”.

Na een oproep voor de Arbeitseinsatz

In de loop van 1941 kregen steeds meer jonge Nederlanders kregen een oproep voor tewerkstelling in Duitsland, 'de Arbeitseinsatz'. Door de bezetter ingestelde arbeidsbureau's regelden dit. Hoofd van het arbeidsbureau in ons dorp was de fanatieke NSB'er Tjibbe Tolsma. Hij was onverbiddekelijk en bezocht soms opgeroepen persoonlijk om hen onder druk te zetten. Vrijstelling vanwege onmisbaarheid of door afkeuring waren twee reguliere vluchtwegen. Daarna bleef alleen 'de onderduik' over. Roel Roosma vertelde: "Begin 1942, toen ik 18 jaar was, kreeg ik de eerste oproep voor werk in Duitsland. Je moest toen van tevoren gekeurd worden en als je een goede dokter trof of een goede smoes had, werd je wel afgekeurd. Dat lukte mij tot driemaal toe, maar na de vierde oproep van de Arbeitseinsatz leek het mij beter om onder te duiken; dat was begin 1943. Ik ging toen een paar maanden naar Franeker, en daarna een half jaar naar mijn oom Sikke in Noordbergum, een broer van mijn vader. Na de melkstaking dacht ik wel terug te kunnen. Maar binnen een week moest ik weer hals over kop vertrekken na een tip van de politie, die mij de volgende morgen moest ophalen. Ik ging toen naar pake Roel Roosma in Noordbergum. Ik ben daar van de zomer af tot november 1943 gebleven”.

Duivenverbod

Eind 1941 kwam er een duivenverbod. Dat hield in dat het niet langer toegestaan was om postduiven te houden. De Duitsers waren bang dat de duiven gebruikt gaan worden om informatie door te geven. In eerste instantie werd gedacht dat de houders hun duiven moesten doden, later bleek dat het neer kwam op een uitvlugverbod.

Blinkende vogels

Nadat op 7 december 1941 Amerika bij de oorlog betrokken raakte, werd de luchtoorlog in Europa op grotere schaal gevoerd. De Engelse luchtmacht voerde in hoofdzaak haar bombardementen 's nachts uit, terwijl de Amerikanen dit liever overdag deden. De condenssporen die door de Amerikaanse vliegtuigen werden getrokken vormden tot het een eind van de oorlog regelmatig een opvallend schouwspel in de lucht. Jan Kootstra vertelde erover: "We merkten in de latere oorlogsjaren dat er steeds meer vliegtuigen in de lucht richting Duitsland gingen. Dat was overdag met onbewolkt weer een heel mooi gezicht, het waren dan net blinkende vogels in het zonlicht”.

De groepen van soms honderden vliegtuigen die naar Duitsland en terug vlogen, trokken soms een lucht van condenssporen.

Zingende Duitsers

Griet Wiersma: "Regelmatig kwamen er groepen Duitsers door onze straat marcheren. Wat mij altijd bijblijven zal was hoe mooi ze dan samen konden zingen. Ze stampten er soms bij met hun spijkerlaarzen. Wij vonden het prachtig om dat te horen”.

Zware winter met Elfstedentocht

De winter van 1940-1941 zette vroeg in met veel en strenge vorst. Al snel bleken de omstandigheden gunstig voor een Elfstedentocht. Bijna zou de tocht niet doorgaan, omdat de tocht door de verduisteringsplicht grotendeels in het donker gereden moest worden. De 'tocht der tochten' werd op 22 januari verreden waarbij drie doden vielen. De winter zette lang door. In normale tijden zou een dergelijke winter al zwaar zijn geweest maar in oorlogstijd was het een kleine ramp. Pas eind maart verloor het winterweer zijn greep op Nederland.

Joodse jongens

Griet Wiersma: "Toen de oorlog begon was ik vijf jaar en zat ik in de eerste klas van de lagere school. Op een gegeven moment kwamen er jongens bij ons op school die 'nieuw' jaren. Ik kan mij hun gezichten nu nog steeds goed herinneren. Ze spraken dan wel Nederlands, maar ze konden gewoon met ons meedoen. Later besepte ik pas dat het Joodse jongens waren geweest die hier ergens in de buurt waren ondergedoken”.

Hulp voor onderduikers

In de loop van de oorlog nam het aantal onderduikers voortdurend toe. Het waren mensen die geen gevolg gaven aan een oproep tot 'arbeitseinsatz' in Duitsland, verzetsmensen en Joden. Buitenpost heeft ook een aantal onderdak gegeven, hoeveel precies is onbekend. Om te voorzien in schuiladressen en papieren werd in februari 1943 de Landelijke Organisatie opgericht.

Maar onderduikers hadden meer nodig zoals distributiebonnen en geld. Daarvoor werd het Nationaal Steun Fonds (NSF) in het leven geroepen dat over het hele land verspreid afdelingen had. Klaas de Vries bouwde samen een paar anderen in onze omgeving aan een vaste groep donateurs voor het Fonds.

Nadat De Vries moest onderduiken nam zijn oomzegger Roel Roosma het over. Deze vertelde later: "Er waren maar een paar mensen die het geld ophaalden, Jaap Rusticus was heel actief en een of twee anderen. De groep mensen die geld gaven was ook niet heel groot, rond de negentig of iets meer schat ik. Er werd regelmatig gezocht naar aanvulling op de giften maar lang niet iedereen was hulpbereid. Soms waren mensen bang voor de risico's of vonden het moeilijk iets te missen in die moeilijke tijd. Mensen waarvan we verwachtten dat ze ons zeker zouden helpen, lieten ons soms in de kou staan. Het innen van het geld ging soms soepel en soms met moeite. Maar er waren ook zeker mensen die zich toen van hun beste kant lieten zien”.

Fietsen en de radio onder de vloer

Edde Wiersma vertelde: "Als fietsmaker had heit aan het begin van de oorlog altijd fietsen in de handel. Totdat hij bang was dat hij ze kwijt zou raken aan de Duitsers omdat ze in beslag genomen zouden worden. Toen heeft hij zijn voorraad fietsen zo lang de oorlog duurde ondergebracht bij een boer aan de Trekweg. Onze eigen fietsen kregen een andere plek. Heit maakte vloerplanken los en maakte een gat onder de vloer. Daar kwamen de vier fietsen onder, en ook de radio die we nog thuis hadden. Als hij naar Radio Oranje wilde luisteren werd het vloerkleed aan de kant geschoven en ging hij onder de vloer zitten luisteren”.

Voor Joden verboden-bord in de vijver

Binnen de bebouwde kom van Buitenpost woonden geen Joden. Niettemin verscheen ook bij het Haersma de Withpark een bordje 'Voor Joden Verboden'. Jaap Noordhof en een vriend besloten in hun jeugdige overmoed onmiddellijk er iets aan te doen. Samen trokken ze de paal met het bord uit de grond en gooiden deze in de nabije vijver. Jaap vertelde: "Wij hadden toen niet echt besef van wat de gevolgen hadden kunnen zijn, nu zou ik er misschien toch wel keer over nadenken”.

Veranderde straatnaam. BUITENPOST, 9 Maart. De straatnaam „Julianalaan" alhier is gewijzigd in „Beukenlaan”.

De bezetter tolereerde het koningshuis ook niet meer in het straatbeeld. Bericht van 9 maart 1942.

De Joodse Buitenposter

Op 1 juli 1940 werd bekend gemaakt dat Joden in Nederland de luchtbeschermingsdienst moesten verlaten. Het was het begin van een lange reeks verboden. In november 1942 volgde de mededeling aan het gemeentebestuur dat alle Joden in Achtkarspelen gearresteerd moesten worden. Maar men wist van geen Joden binnen de gemeentegrenzen.

Toch kende Buitenpost een Joodse inwoner. Het betrof Daniël Campijon die aan de Dijkhuisterweg 8 woonde. Hij was in Midwolda, Groningen, op 8 januari 1894 te Midwolda. Hij was 3/4 Joods en dus in de ogen van de bezetter een volle Jood. Hij was gehuwd, maar het echtpaar was kinderloos gebleven. De hele oorlog lang heeft Daniël zich weinig aangetrokken van verboden en bepalingen en heeft dus ook geen Davidsster gedragen. Alleen verzetsman Jaap Elzinga, die een paar huizen van hem af woonde, was ervan op de hoogte. Zonder problemen heeft hij het einde van de oorlog meegemaakt.

Daniël Campijon

Leeuwarden

Op 5 oktober 1944 vloog een fotoverkenningsvliegtuig van de Britse luchtmacht over Buitenpost en maakte deze opname. De geallieerde luchtmacht maakte duizenden van dergelijke foto's van Noord-Nederland, als voorbereiding op de bevrijding die in het volgende voorjaar zou komen.

Groningen

Blauwverlaat

9 april

De bezetter eist, voor 15 mei, 30.000 Nederlandse metaalarbeiders voor tewerkstelling in de Duitse industrie.

10 april

Tabak en snoep gaan op de bon.

20 april

De Duitsers verklaren de stranden tot verboden gebied.

29 april

Invoering van de Jodenster.

mei 1942

1 mei

- Servies en aardewerk op de bon.
- Burgers hebben geen toegang meer tot het strand tussen Hoek van Holland en Den Helder. Evacuatie kustbewoners begint.

7 mei

Matzer van Bloois wordt geïnstalleerd als burgemeester van Achtkarspelen.

9 mei

Nederlandse beroepsofficieren worden opgeroepen zich te melden en daarna in krijgsgevangenschap weggevoerd.

13 mei

Eerste transport van 300 Friese arbeiders naar Duitsland.

17 mei

Chocolade en suikerwerk op de bon.

juni 1942

6 juni

Verbod op vervoer van groenten door particulieren.

26 juni

Drie mensen raken gewond in het Oost bij een poging een brandbom te demonteren.

juli 1942

14 juli

Rantsoenen van boter, vet en kaas worden verlaagd.

20 juli

- Nederlandse bisschoppen protesteren tegen de jodendeportatie.
- Begin van de fiets-razzia in alle gemeentes met meer dan 10.000 inwoners.

22 juli

De gereformeerde jeugdbeweging wordt verboden.

28 juli

Afkondiging maatregel inlevering alle herenfietsen. De verontwaardiging is groot, maar de bezetter houdt voet bij stuk. Van 35 Buitenposters wordt de fiets ingenomen.

augustus 1942

15 augustus

De bezetter fusilleert de eerste Nederlandse gijzelaars.

30 augustus

Duitsland annexiert Luxemburg.

september 1942

1 september

Duits besluit: samenvoeging Vlieland en Terschelling bij Friesland.

5 september

Zilveren rijksdaalders, guldens, halve guldens, kwartjes en dubbeltjes en bronzen halve stuivers worden uit de roulatie genomen.

6 september

Karnemelk op de bon.

12 september

Alle sportverenigingen worden 'geëlijkschakeld'.

21 september

Geldzuivering - verplichte inleve-

Keuzes maken in oorlogstijd

Na de ogenschijnlijke rust van de eerste oorlogsjaren in Buitenpost kwam er verandering. De houding van de bezetter verhardde, het aantal maatregelen en verordeningen nam toe. Steeds meer jonge mannen moesten of werken in Duitsland of onderduiken. De eerste verzetsdaden leidden tot represailles en straffen, die soms enkelen en soms ook een hele streek troffen. De tekorten namen toe. Voor de meeste men-

sen werd het bijna een dagtaak om iedereen gezond en alles heel of werkend te houden. Ook 'de gewone man' raakte betrokken bij moeilijke grotere en kleine keuzes. Hard werken en de bezetter daarmee bevoordelen? Wel of niet iets in de zwarthandel kopen? Wel of niet 'illegaal' naar buitenlandse zenders luisteren? De oorlog raakte iedereen in het dagelijkse leven.

Invoering luchtbescherming

In 1936 was de 'Wet tot bescherming van de bevolking tegen lucht-aanvallen' in werking getreden. De oorlog en het vallen van de eerste bommen op 26 november 1940 in Boelenslaan noodzaakten tot een serieuze organisatie van deze dienst. Jacob Pijnacker werd benoemd tot hoofd en werd tevens de wijkleider van Buitenpost. Ieder dorp kreeg nu een wijkleider. Vanaf 1941 tot en met het eerste halfjaar van 1944 was er een uitkijkpost in ons dorp. Deze moest observeren en zo nodig waarschuwen. Goede waarnemingsposten waren de heuvel in het park en de laad- en losheuvel bij het station. In die periode werden 59 neerstortende vliegtuigen waargenomen en 158 bominslagen gehoord of waargenomen. In de zomer van 1944 werd de post opgeheven in verband met de arbeidsinzet. Een kwart van het personeel was toen al niet meer beschikbaar omdat ze was ondergedoken. Hoewel de intense luchtoorlog ook boven ons dorp woedde, heeft dit niet geleid tot bombardementen of andere rampen in de directe omgeving.

Duisternis en stilte

De oorlogsjaren waren in meerdere opzichten donkere jaren. Er was 's avonds en 's nachts buiten geen straatverlichting meer. Fietsen en andere vervoersmiddelen mochten alleen een flauw, afgeschermd licht voeren. Daardoor heerste er vrijwel complete duisternis. Om toch nog iets te kunnen zien werd wel een 'knijpkat' gebruikt. Dat was een zaklantaartje dat door met de hand te knijpen licht gaf. De spertijd verbood trouwens de meeste mensen om na acht uur 's avonds en zeven uur 's ochtends buiten te zijn. Donkerte en stilte heersten dus in de dorpen en steden.

Geleidelijk aan werd steeds minder elektriciteit beschikbaar. Om toch nog licht in huis te krijgen werd van alles bedacht. Kaarsen en carbidlampen werden veel gebruikt. Voor de stroomvoorziening verschenen windmolens op de daken. Er werden zelfs fietsen in huis gehaald. Door te fietsen werd door de dynamo stroom opgewekt. Tijdens de hele oorlogstijd gold de totale verduistering van het huis. 's Avonds en 's nachts mocht er geen straaltje licht uit een huis komen. In huis moesten alle vensters afgeschermd worden. Op naleving van de maatregel werd toegezien door de Luchtbeschermingsdienst, de politie en Duitse patrouilles. In huis was het in de herfst en winter vaak schemerig en kil. Er was bijna geen nieuws en dus ook niet veel om over te praten. Veel mensen kozen er maar voor om 's avonds vroeg naar bed te gaan.

Een knijpkat.

De illegale pers

Tijdens de oorlog was de illegale pers voor het verzet van groot belang. De vaak eenvoudig gedrukte blaadjes gaven tegenwicht tegen de Duitse propaganda en bemoedigde de ontvangers. Bladen als Vrij Nederland, Trouw, het Parool en de Waarheid werden vaak in Holland maar ook wel in Fryslân gedrukt. Soms kwamen er Friese artikelen in voor. Terpstra aan de Julianalaan drukte 15 edities van Trouw in een oplage van 500 stuks.

Een editie van het illegale blad Trouw uit februari 1943.

Hoe maak je boter in oorlogstijd?

De benodigde melk direct bij de boer halen. Eerst een fles melk warm maken. Bij een bepaalde temperatuur, als de melk tegen het verzuren aanzit, de fles goed en langdurig schudden totdat de boterklontjes op de melk boven komen drijven en deze ervan afscheppen.

Propaganda en bedreiging als middel tot beïnvloeding

In de Tweede Wereldoorlog werd op grote schaal propaganda bedreven om de publieke mening te beïnvloeden. Niet alleen door de Duitsers overigens. Alle daarvoor gangbare kanalen zoals kranten, de radio, boeken, films (afbeelding boven) en toespraken werden daartoe ingezet. Daarvoor was het nodig om eerst de onwelgevalige media te elimineren. De overgebleven media werden door een combinatie van manipulatie en bedreiging gedwongen om volgens de richtlijnen van de bezetter te werken. Dat kon ook inhouden dat ze zaken achterwege moesten laten. Voor de radio werden bijvoorbeeld geen Engelse en Amerikaanse liedjes meer uitgezonden. Propaganda werd vaak als kant-en-klaar product aangeboden, in de vorm van een affiche, foto of persbericht. Dit moest onveranderd doorgegeven worden. De Duitse propagandawas een doordachte, sluwe en voortdurend herhaalde boodschap. De propaganda zal had zeker een effect, al was het alleen maar door twijfel te zaaien. Maar voor velen werd ze vroeg of laat te doorzichtig. Affiches werden ook dikwijls doelwit van bekladding of vernieling, ondanks de zware straffen die daarop stonden.

Surrogaat - vervanging en bijverdienste

In de loop van de oorlog bleven er in de winkels maar weinig producten over die vrij verkocht mochten worden. Daarvoor in de plaats kwamen zogenaamde surrogaten die de echte producten probeerden te vervangen. Zo kwamen er bonvrije koeken die onsmakelijk en zelfs vaak vies waren en waarvan niet bekend was waar ze van waren gemaakt. Er waren soep- en jusblokjes, die vaak niet meer waren dan gekleurde zoutblokjes, en bouillon dat aftreksel was van benen, pezen en vleesafval en voor 98% uit water bestond. Maar ook aan de vrije verkoop van surrogaten kwam in mei 1943 een eind omdat ze op de bon kwamen.

Het zoeken naar grondstof voor surrogaten kon ook een leuke bijverdienste opleveren. In de zomer van 1941 werd door kinderen in onze streek druk gezocht naar kastanjes en braambesbladeren die gebruikt konden worden voor het maken van een thee-ervanger. De prijs was 8 tot 10 cent per kilo. Sommige ijverige verzamelaars wisten wel 1 gulden per dag te verdienen, toen een respectabel bedrag! Later kregen ook eikels en beukenootjes waarde. Eind september 1941 werd het inzamelen verplicht gesteld door de Nederlandse Inkoopcentrale van Akkerbouwproducten.

Jan Ploeg schreef:

“22 Juni 1942

Om jurkstoffen te krijgen moet er tegenwoordig heel wat gedaan worden. Er is bijna niets te koop, de winkeliers krijgen maar een klein gedeelte van hun normale verkoop. Zoo toog Moeke vandaag naar Dokkum om te zien of zij daar nog iets kon bemachtigen. Zij slaagde evenwel niet.

28 juni 1942

't Is zondag. In afgelopen nacht is te Surhuizum nabij de Kooi, in de weilanden een Engelsch vliegtuig neergekomen. Door inwoners van Buitenpost, die door het rumoer ontwaakten, is gezien, hoe het vliegtuig brandend over over het dorp vloog.

27 Juli 1942

In de afgelopen nacht was het weer zeer onrustig in de lucht, aanhoudend vliegtuiggeronk verbrak de stilte. Omstreeks 2 uur ontwaakten wij door het hevige gebrom en stonden wij op. In zuidelijke richting zagen we toen iets als een groote vuurbol hoog in de lucht, die al dalend groter werd en toen plotseling ter aarde viel. Des morgens hoorden wij dat het een Engelsch vliegtuig was geweest, dat, in brand geschoten, nabij Rottevalle was ter aarde gestort. Drie vliegeniers zijn hierbij om het leven gekomen.

24 Augustus 1942

't Is goed weer vandaag. Gisteren regende het soms, maar nu is 't droog en de zon laat zich weer zien. Voormiddags gaan we naar Surhuizum waar we meteen bij K. Senneker een paar liters melk halen. Op de bonnetjes wordt het zoo krap toebedeeld. (...) Lamke haar enige zoon Klaas diende als matroos op de Nederlandsche vloot in Nederlands-Indië. Zij hebben nog nooit iets omtrent zijn lot gehoord, maar vreezen dat hij in den oorlog tegen Japan de dood heeft gevonden.

28 Augustus 1942

Vandaag gaan er een heele grote hoop snijboonen en peultjes in de flesschen en in de pot. 't Is inmaaktijd, een drukke tijd”.

Als geld het niet kopen kan: ruilhandel

In de loop van de oorlog vielen steeds meer van de dagelijkse zaken onder de distributie of regulering. Andere spullen waren gewoon nergens meer te krijgen. De zwarthandel was dan een alternatief om het benodigde te bemachtigen. Maar sommige mensen wilden uit principe dat niet doen en soms was ook daar niet dat wat men zocht te krijgen. Ruilen bleef dan als enige middel over om misschien toch aan het gewenste te komen.

Willem van der Veer schreef:

“Scheen het eerst dat de bevolking nogal kalm was, zo nu en dan komt er al eens wat beroering onder de bevolking”.

April 1942

Over het algemeen begint de toestand slechter te worden, vooral aardappelen en groenten. Uren moeten ze in de steden in de rij staan om een kropje sla te bemachtigen. De thee die ons met de kerstdagen beloofd was, krijgen we 13 mei.

27 juli 1942

Fietsenvordering, bij een 35-tal inwoners werd het stalen ros weggenomen. Verscheidene jongens moeten voor de keuring voor werk in Duitsland”.

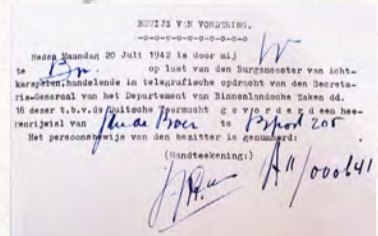
Zinken muntgeld

Direct na het begin van de bezetting spaarden veel Nederlanders hun munten. Deze waren van zilver gemaakt. Men verwachtte dat het papiergeld spoedig niet veel meer waard zou zijn terwijl zilveren munten dat wel zouden blijven. Het leidde snel tot schaarste in muntgeld. Op 15 januari 1942 begon de bezetter met het op grote schaal uitgeven van zinken munten als middel tegen de geldschaarste. De beeltenis van de koningin verdween van de munten. Op 21 september 1942 volgde een geldzuiveringsactie waarbij alle munten, behalve de ½ cent verplicht ingeleverd moesten worden. Het plan mislukte met een inleveringspercentage van nog geen 8%.

Fietsenvordering

In de maand juli werden in ons dorp fietsen gevorderd. Willem van der Veer meldde dat op 27 juli 1944 de Buitenposters 35 fietsen kwijt waren geraakt. Ze kregen er een betekenisloos ontvangstbewijs voor terug.

Demontage bom mislukte

Op 26 juni 1942 kreeg veldwachter Jelle Wolthuis opdracht om samen met zijn chef Cornelis van der Poel op onderzoek uit te gaan naar een voorwerp dat uit een vliegtuig was neergekomen in het Oost, achter de boerderij van Jan Dijk en Pier Poortinga. Het hoofd van de luchtbescherming Jacob Pijnacker en de chef van het elektriciteitsbedrijf Gilles Antoine, gingen mee. Bij de boerderij van Dijk troffen ze de boer, zijn zoon en Poortinga. Samen gingen ze op weg. Ten zuiden van de Rijksstraatweg werd een rond voorwerp gevonden dat diep in de grasmat zat. Met

Een Engelse brandbom

een stuk touw werd het projectiel uit de grond getrokken. De punt bleek beschadigd te zijn. Daardoor was te zien dat de inhoud uit grijs poeder bestond. Na lang praten kwam men tot de conclusie dat het voorwerp ongevaarlijk zou zijn. Pijnacker en Poortinga knielden bij het voorwerp neer en haalden met hun handen het grijze poeder er uit. Daarna probeerden ze of het ook nog wilde branden. De anderen stonden er in een kring omheen nieuwsgierig toe te kijken. Bij het ontsteken van de lucifer in het poeder ontstond er plotseling een ontploffing. Iedereen werd tegen de grond geslingerd. Toen Jelle Wolthuis weer overeind kwam zag hij dat de kleren van Pijnacker en Poortinga in brand stonden. Samen met Dijk bluste hij zo snel mogelijk de kleding van de slachtoffers. De chef-veldwachter en Antoine waren licht gewond. Met Dijk vertrokken ze met zijn drieën om hulp voor henzelf en voor de zwaar gewonden Pijnacker en Poortinga te halen. Poortinga moest met de ziekenauto van Kempenaar worden vervoerd. Deze was het ergst gewond, hij verloor een oog. De overgebleven scherven werden naar de luchtwachtpost te Buitenpost gebracht. De Duitse Wehrmacht constateerde later dat het een brandbom was geweest.

Verduister van 20.15-7 u.
Heden: Zon onder 20.17
Morgen: Zon op 7.01
Heden: Maan op 22.23
Morgen: Maan onder 18.54
Laatste Kw.: 9 Sept. 14.03

ZON EN MAAN.
Zon onder 20.41; op 6.37. Maan onder 13.27; op morgen 5.04. Zaterdag 22 April N.M. Lantaarns op 21.11. Verduisteren van 20.45 tot 6.30.

Taxatie Paardenmarkt te Buitenpost
op Woensdag 5 Aug. a.s. markt van 7-16 u. geopend

De paardenmarkt ging nog in bijzondere vorm door.

Folkert Klamer, een dwangarbeider die verdween

Folkert Klamer was de zoon van café-eigenaar Lucas Klamer van hotel Klamer aan de Voorstraat. Ook Folkert werd een van de bijna 120.000 Nederlandse dwangarbeiders die in Duitsland kwam te werken. Direct na het einde van de oorlog werd niets van hem gehoord en bleef er lang onzekerheid over zijn lot. Een mede-dwangarbeider bracht in augustus 1945 zijn portefeuille terug en vertelde dat Folkert was omgekomen, zonder verdere details. Jaren bleef het onduidelijk wat er precies met hem was gebeurd. Latere reconstructie van de feiten heeft tot de conclusie geleid dat hij in de laatste oorlogsmaanden, op de vlucht naar het westen, is omgekomen. Wanneer hij overleed en waar hij werd begraven bleef onbekend.

Wonen aan het spoor

Mensen die aan het spoor woonden maakten wel contact met het treinpersoneel. Soms kon met een machinist of stoker zaken worden gedaan. Zo werden wel flessen melk of tabaks- en levensmiddelenbonnen tegen brandstof geruild. Dan 'viel' er weer eens een brok steenkool of een briket van de kolenwagen. 's Nachts gingen treinen meestal oostwaarts. Meestal trokken twee locomotieven een enorm lange rij goederenwagens. Bij vriezende weer kon, doordat het geluid van de wagons over de rails extra duidelijk klonk, precies gehoord worden hoeveel wagons er over een spoorbrug gingen. Door de wagons werd van alles vervoerd. Men kon het zo gek niet bedenken of het werd vervoerd. Af en toe merkten aanwonende op dat het om mensen ging. Dat konden ze horen als de trein stilstond of langzamer reed.

Dedde Wiersma vertelde: “Wij woonden aan de Herbrandastraat, vlakbij het spoor. Ik kan me herinneren dat op een avond een jongen van zo'n 17 jaar uit een trein was ontsnapt en zomaar ons huis binnenliep. Ik denk dat hij bij een transport dwangarbeiders hoorde. Hij vroeg hulp aan mijn ouders. Ik kan mij herinneren dat ze erg schrokken. Ze konden hem niet bij in ons huis houden en hebben hem naar een boer hier vlakbij gebracht. Ik weet niet wat er verder met hem gebeurd is.”

64 vluchtelingen uit Velsen

Op dinsdag 29 september 1942 kwamen om negen uur 's avonds de eerste 64 evacués uit Velsen. Ze moesten huis en haard verlaten vanwege de aanleg van Duitse verdedigingswerken langs de Noordzeekust. De gastgezinnen in Buitenpost moesten de voor hen bestemde evacués met bagage van het station halen. De groep bleef maar korte tijd in ons dorp.

Het verenigingsleven onder de bezetting

De voetbal rolt weer...

Tijdens de oorlog kwam ook het verenigingsleven onder het toezicht van het Duits bestuur te staan. Sommige organisaties moesten worden opgeheven, anderen werden verplicht zich te modelleren naar de ideeën van het nazisme. Er was buiten nationaal-socialistische instituties zelden toestemming voor een nieuwe vereniging. Sport had een speciale plaats hierin. De bezetter besefte dat het een uitlaatklep kon zijn voor onlustgevoelens en een goede afleiding van de maatschappelijke situatie. Tegelijkertijd ging van sport zo goed als geen bedreiging voor het nieuwe bewind uit. Het steunde zelfs de ideeën die het nazisme had over 'Körperkultur' (lichaamscultuur). Daarom

is het te verklaren dat de voetbalvereniging Buitenpost op 1 mei 1942 kon worden opgericht. Hetzelfde geldt voor korfbalvereniging Haersma de With die in juni 1942 het levenslicht zag. Alle gangbare voorschriften, zoals het verbod voor Joden om op sportvelden te komen, moesten natuurlijk wel worden nageleefd.

Burgemeester Matzer van Bloois

Burgemeester Pier Eringa werd op 4 mei 1942 opgevolgd door Matzer van Bloois. Veel mensen veronderstelden dat hij Duits-gezind zou zijn. Dat wantrouwen bleek onterecht, verschillende mensen hadden na de oorlog veel aan hem te danken. Diverse keren waarschuwde hij mannen die gevaar liepen door de bezetter te worden gearresteerd. Andere mensen die in nood verkeerden wist Matzer door bemiddeling te helpen. Hij wist ook het nodige over het verzet in Achtkarspelen, maar hield dit geheim. Onwetend daarover, werd onmiddellijk na de bevrijding Matzer van zijn functie ontheven en vervangen door oud-burgemeester Eringa. Na onderzoek kreeg Matzer van Bloois eeerherstel en werd in oktober 1945 opnieuw burgemeester van Achtkarspelen.

ring alle munten behalve de ½ ct.

29 september

Eerste evacués van 64 uit Velsen arriveren in ons dorp.

oktober 1942

- Eerste bijeenkomst van Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers (LO).

8 oktober

Luchtbeschermingsoefening in Buitenpost.

17 oktober

Beschieting van een sleepboot te Gerkesklooster en de veilinghal in Buitenpost.

november 1942

november

De Duitsers eisen de tewerkstelling van opnieuw 35.000 Nederlandse arbeiders in de Duitse industrie.

24 november

Kerkklokken worden gevorderd.

december 1942

13 december

Mussert wordt aangewezen als leider van het Nederlandse volk.

29 december

Aankomst van overige van 64 vluchtelingen uit Velsen in Buitenpost.

31 december

Appels en zuidvruchten op de bon.

1943

januari 1943

13 januari

De Duitsers eisen voor 10 maart 22.000 metaalarbeiders en 78.000 ongeschoolden voor tewerkstelling in de Duitse industrie.

februari 1943

3 februari

Na de verloren slag bij Stalingrad gelast de bezetter drie dagen van rouw in heel Nederland.

12 februari

Schapeboer Thijs de Vries uit ons dorp overlijdt in Kamp Amersfoort.

17 februari

Een geallieerd vliegtuig laat zes brisantbommen vallen in een weiland in het West.

maart 1943

11 maart

Instelling van de Nederlandse Landwacht.

14 maart

Alle bankbiljetten van 500 en 1000 gulden waardeloos verklaard.

15 maart

Sluiting van alle bedrijven die geen oorlogs- of levensnoodzakelijke producten maken.

22 maart

Verwijdering van de klok uit de Buitenposter kerktoren.

27 maart

Aanslag van het verzet op het bevolkingsregister van Amsterdam. Ook voormalig Buitenposter Sjoerd Bakker doet hieraan mee. De meeste daders worden opgespoord en geëxecuteerd.

april 1943

13 april

Verbod om alle soorten vlak glas te kopen, verkopen, afleveren, bewerken en verwerken zonder schriftelijke vergunning.

Naar Duitsland, of niet?

De Duitse oorlogsmachine legde steeds meer beslag op haar eigen bevolking. Gevolg daarvan was dat uit alle bezette gebieden gehaald moest worden. Soms lukte het om werkracht vrijwillig te werven, in de meeste gevallen gebeurde dit onder druk. In totaal zijn tussen 1938 en 1945 meer dan 7,7 miljoen buitenlandse personen dwangarbeider geweest in Duitsland. Op het hoogtepunt vormde dit ongeveer de

helft van al het personeel dat in de Duitse wapen- en munitie-industrie aan het werk was. Voor de bezetter was dit arbeidsleger onmisbaar voor de voortzetting van haar oorlog. En werd geen middel geschuwd om de benodigde mensen in haar fabrieken te krijgen. Geld en voorrechten om mensen over te halen. Gevangenisstraffen en dreigementen om te dwingen.

Sluiting bedrijven

Op 15 maart 1943 verscheen een nieuwe verordening voor bedrijven. Hierdoor mochten alleen industriële bedrijven die oorlogs- of levensnoodzakelijke producten leverden blijven bestaan. Beslist te sluiten bedrijven werden opgesomd: luxe restaurants, kermisbedrijven, schoonheidsinstituten, juwelierszaken, detailhandel voor parfumerie en sportartikelen, tapijten, radio's, enzovoorts. Het werken in sommige beroepen werd verboden, bijvoorbeeld de handelsreiziger, verzekeringsagent, brood- en melkbezorger. Banken mochten na 15 april 1943 geen mannelijk personeel in dienst hebben en groothandelaren en reders geen kantoorpersoneel in de leeftijd van 18 tot en met 45 jaar. Wanneer tot sluiting van een bedrijf was besloten moesten de eigenaar en zijn personeel zich onmiddellijk melden bij de arbeidsbureaus voor uitzending naar Duitsland.

Elektriciteit op rantsoen

In Fryslân kwam een rantsoen op elektriciteit met als gevolg dat gebruik van elektriciteit verboden werd in banken, handelszaken, winkels en kantoren voor verlichting van openbare ruimten. Dat gold ook voor het verbruik in woningen na 20.00 uur. Het maximum verbruik per particuliere gebruiker werd 8 kWh per maand. Alleen boerderijen waren daarvan uitgezonderd.

Spijkerwacht

De Rijkstraatweg was van groot belang was voor de bezetter. Het moest worden voorkomen dat onverlaten of het verzet de weg blokkeerden of simpelweg met op het wegdek gestrooide spijkers lekke banden veroorzaakten. De Duitse autoriteiten droeg de gemeente op om de plaatselijke bevolking zorg te laten dragen voor de begaanbaarheid van de weg. De verplichte wachtdienst die 's nachts daarvoor verricht werd kreeg de bijnaam 'spijkerwacht'.

Verslechterende gezondheid

Zeep was er in de oorlog nauwelijks. Wel was er een surrogaatzeep, de zogenaamde kleizeep. Veel mensen deden daarom minder vaak hun was. Door het gebrek aan zeep begonnen mensen te vervuilen. Veel kinderen kregen luizen. Autoriteiten waren bang voor nieuwe epidemieën zoals die van vlektyfus, maar die bleven in Nederland uit. Wel was er een toename van het aantal gevallen van difterie en tuberculose. In Friesland was er gedurende de hele oorlog op zich voldoende eten, al was op het laatst de kwaliteit minder. Door vitaminegebrek en gebrek aan goede zeep, kregen veel mensen wel een huiduitslag die 'schurft' werd genoemd.

Dwangarbeid in Duitsland

Al voor de oorlog leverde Nederland dwangarbeiders aan Duitsland. Tijdens de economische depressie tijdens de jaren dertig werden Nederlanders gedwongen om in Duitsland te werken. Daar stonden ze immers te springen om arbeidskracht. Tijdens de Tweede Wereldoorlog kreeg via dwangarbeid via de 'Arbeitseinsatz' een nieuwe dimensie. De Duitse oorlogsmachinerie moest steeds meer produceren. De meeste Duitse mannen in de leeftijd van 18 tot 45 jaar moesten in dienst. Naar het einde van de oorlog toe, werd die leeftijdscategorie zelfs nog opgehoogd. Duitsland schreeuwde om arbeidskracht. Daartoe werden op grote schaal krijgs- en politieke gevangenen, Joden en later ook gewone gevangenen gedwongen. In de bezette gebieden werd in eerste instantie nog gevraagd om arbeiders, in mei 1943 in Nederland de dwang.

Geschat wordt dat tussen 15 en 20 miljoen buitenlandse dwangarbeiders, mannen en vrouwen, tijdens de oorlog in Duitsland werden tewerkgesteld. Voornamelijk gebeurde dit bij grote bedrijven in de oorlogsindustrie.

Meer dan een half miljoen Nederlanders gingen naar Duitsland en meer dan 35.000 lieten het leven. Velen kwamen met lichamelijke of geestelijke schade terug. Onder de weggevoerden bevonden zich bijna 10.000 Friezen waarvan ruim 900 omkwamen. De steeds zwaardere en gevaarlijker omstandigheden waaronder in Duitsland werd gewerkt werd hier ook bekend. Het was ook een reden voor veel jonge mannen om te onderduiken. Bij familie of vrienden, soms ver weg van huis. Bijna iedere familie kende wel een familielid die of in Duitsland werkte of ondergedoken was.

Het wonderkacheltje bracht uitkomst

Tegen het einde van de oorlog was het moeilijk om nog petroleum of turf te vinden als brandstof. Bij het koken bracht bij sommigen het wonderkacheltje uitkomst. Er was maar weinig brandstof voor nodig, een paar takjes, blokjes hout of papier was voldoende om iets op te warmen.

Jan Ploeg schreef:

8 October 1942

Vanmiddag om half vijf loeide de sirene 'luchtgevaar'. 't Was een oefening! Onmiddellijk was al 't personeel van de luchtbeschermingsdienst en de brandweer in actie. Een ziekenauto verscheen, dokters, verpleegsters en allerlei helpers waren present. De oefening had een vlot verloop en wordt geslaagd geacht. 't Is te hopen, dat het nooit ernst zal worden!

16 October 1942

Zeer veel jonge mannen worden tegenwoordig naar Duitsland geroepen om daar te arbeiden. Er wordt niet gevraagd of zij lust hebben daarheen te gaan of hier gemist kunnen worden, maar zij worden eenvoudig opgeroepen voor een geneeskundig onderzoek en wanneer zij arbeidsgeschikt bevonden worden, binnen enkele dagen op transport gesteld en wordt hen een werkring aangewezen ergens in het Deutsche Rijk.

17 October 1942

Vanmiddag vlogen een drietal vliegtuigen heel laag over Buitenpost. Men zei een Duitscher en twee Engelschen. Soms werd er hevig gevochten. Het veiliggebouw hier nabij het station werd door ongeveer 20 mitrailleurkogels getroffen.

30 November 1942

De Arbeidsdienst is ook iets van nieuwe orde. Jongelingen van een bepaalde leeftijd moeten 6 maanden in dienst en krijgen dan in verschillende kampen een bepaalde voorgeschreven opleiding.

29 December

Vandaag was het de dag der evacuatie voor de Gemeente Achtkarspelen. Was het aanvankelijk de verwachting dat er een groote schare zou komen om hier onderdak te verkrijgen, dat is meevallen.

24 Februari

Vandaag kwam Maaïke thuis met een gebroken klomp. Dat is heel erg. Want klompen zijn er haast niet te krijgen. Zij draaft nu weer in laarzen of schoenen, maar dat wordt ook een probleem, want leer om schoenen te lappen is er niet meer. De schoenmakers hebben soms weken aan één hun zaak gesloten. Alles is weg en alles is op, de oorlogsgevolgen merkt men elk oogenblik van den dag.

30 Maart 1943

Jetze wordt vandaag jarig. Moeke had hiervoor deze gelegenheid een groote taart gemaakt van beschuit, pudding, koekjes, jam en slagroom. Dat is een uitvinding van deze tijd omdat bij de bakker maar zoo weinig meer te krijgen is. Maar 't is wel iets fijns en doet niets onder voor hetgeen de vakman levert.

29 April 1943

Het was Buitenposter veemarkt vandaag. Er waren veel mensen. De vee-aanvoer bestond uit een geit en twee schapen.

Thijs de Vries kwam om in Amersfoort

Thijs de Vries en Afke Vellinga woonden met hun zes kinderen in het Oost. Thijs handelde in vee en was in de wijde omgeving bekend. Als veehandelaar was de verleiding groot om wel eens een schaap te slachten. Vlak voor de kerstdagen van 1942 ging dit echter mis. Thijs werd gearresteerd en opgesloten in de kazerne in het West. Later werd verteld dat de deur naar zijn cel los was gelaten en dat hij had kunnen vluchten. Vermoedelijk dacht Thijs dat het allemaal wel mee zou vallen en maakte daarvan geen gebruik.

Hij werd echter naar het beruchte kamp Amersfoort gebracht. Dit was een hongerkamp met zware arbeid. Op 12 februari 1943 overleed Thijs. Als doodsoorzaak werd 'ontbering' gegeven. Waarschijnlijk door bemiddeling van Loes van Overeem, een tussenpersoon van het Rode Kruis met de bijnaam 'de engel van Amersfoort', is het gelukt om het lichaam naar Buitenpost terug te brengen. Het lichaam werd per trein van Amersfoort naar Buitenpost vervoerd en met paard en boerenwagen vanaf het station naar huis. Thijs werd op 17 februari 1943 begraven op de begraafplaats aan de Kuipersweg.

Het distributiekantoor

Het kantoor van de distributie was gevestigd in een lokaal van de oude christelijke school aan de Voorstraat. De bonnen en verdere administratieve benodigdheden werden na sluitingstijd bewaard in een kluis op het gemeentehuis aan de Voorstraat. Jaap Noordhof vertelde: "Het halen en brengen van deze administratie van en naar het gemeentehuis ging per handkar. We zagen dus twee keer per dag die handkar, met daarachter twee ambtenaren op de Voorstraat voorbij gaan, onder begeleiding van een of twee politieagenten. Dit laatste om een eventuele overval op de waardevolle inhoud van de kar te voorkomen".

De distributie werd gedurende de oorlog ingewikkelder. Veel surrogaten kwamen ook op de bon en er bestonden extra rantsoenen voor zwangere vrouwen, kinderen, zware arbeid en zieken. Tientallen verschillende distributiekaarten kwamen in omloop. In de loop van de bezettingsjaren breidde het distributiekantoor steeds meer uit. Door de uitdijende administratie moest het kantoor zelfs in 1942 worden vergroot. Iedereen moest op gezette tijden zijn kaarten bij het kantoor halen. Zo werd het zelfs een ontmoetingsplaats waar de laatste nieuwtjes en de stand over de oorlog besproken werd. Op het publicatiebord waren mededelingen te vinden, maar ook de propagandistische affiches van de bezetter en de NSB. Een gezellige plek was het maar zelden. "Er werd heel wat gemopperd", vertelde de leider van het kantoor Frederik Veenstra later.

Liefde in het donker

Hennie Dijkstra vertelde: "Aan het begin van de oorlog kende ik mijn vrouw Lutske al. Ze woonde verderop aan het West en 's morgens vroeg ging ze naar haar werk bij de familie Elzinga in Lutkepost. (...) In de oorlog was er verduistering - geen sprankje licht was er te zien en na acht uur 's avonds moest iedereen binnen zijn. Wij gingen dan toch naar buiten om elkaar te ontmoeten en we spraken altijd af achter een boom. In die tijd stonden er bomen langs de Friese Straatweg, het hele stuk van Groningen naar Leeuwarden. Het was spannend wat we deden, want er kwamen natuurlijk Duitse soldaten langs op patrouille, of mannen van de landwacht - die waren nog erger dan de Duitse soldaten".

Niet dansen

Betty de Vries vertelde: "Ik ging in Kollum naar de ULO. Ik ging met mijn vriendinnen ook wel naar dat dorp om te dansen. Toen in de winter van 1942-1943 Stalingrad was gevallen mocht er van de Duitsers niet worden gedanst. Maar wij gingen toch naar Kollum. Toen wij terug zouden naar Buitenpost hoorden wij op straat naar ons roepen: "Halt, stehen bleiben!". Wij schrokken en maakten ons snel uit de voeten. Toen werd er geschoten. Ik weet niet of dat op ons gericht was of in de lucht. Maar ik kwam te vallen en bezerde mijn hand behoorlijk. Wij ontkwamen aan de Duitse soldaten, maar ik heb eigenlijk mijn leven last gehouden van pijn in mijn hand".

Jurjen IJlstra over de Arbeitseinsatz

Wat de oproep voor de Arbeitseinsatz betrof schreef Buitenposter Jurjen IJlstra in zijn memoires: "Maar ons bleef geen keus. Wij moesten wel gaan, als slaven werden we weggevoerd naar het land, dat wij haatten en het werk dat wij niet wensten. Gingen we niet, dan zouden we moeten vluchten, terwijl er bedreigd werd dat onze familie naar het concentratiekamp zou worden gebracht. Daarom zijn wij gegaan. We meenden niet anders te kunnen en niet anders te mogen doen".

Dwargarbeid in Yde

De heer Fokkema uit ons dorp was bewoner van het werkkamp Yde in De Punt. Hij vertelde daarover in 2013: "Ik werd opgepakt omdat ik mij niet tijdig had gemeld voor de arbeidsdienst. Na de opsluiting in een Huis van Bewaring werd ik overplaatst naar Yde. We werden ondergebracht in een schoolgebouw. We moesten werken aan de Frieslandlinie, dit was een verdedigingslinie die door de Duitsers werd aangelegd om een eventuele aanval vanuit het Westen af te slaan. In het kamp waren geen bedden, maar er was één grote slaapplek van zand en stro langs de randen van de klaslokalen. Omdat vrijwel iedereen die daar verbleef bij een razzia was opgepakt had niemand een verschoninkje bij zich en douchen was al helemaal niet aan de orde. Het hele bed was daarom geregeld vergeven van het ongedierte en slechts af en toe werden het zand en het stro vervangen".

Diefstal van een 'zak graan'

Op een avond een Duitse vrachtauto met open laadbak geparkeerd op de Voorstraat. Het voertuig was beladen met een aantal jute zakken met inhoud. De begeleiders zaten te eten in het hotel-café de Roskam. Het was donker en spertijd. Niemand mocht dus buiten zijn. Dat gold niet voor de spijkerwacht. Een van hen, Ale Hoekstra, had dienst. Hij ontdekte de zakken op het voertuig en veronderstelde dat er graan in zat. Hij ging daarop naar drukker Bonne IJlstra die vlakbij woonde. Beide mannen besloten stiekem en met groot risico een zak te stelen. Thuisgekomen was de teleurstelling groot want na het openen van de zak bleek er geen graan maar bietenzaad in te zitten. Terugbrengen was te riskant zodat het zaad maar in de tuin achter de drukkerij van IJlstra werd begraven. Nou, dat heeft de familie IJlstra geweten; het bietenzaad ontkiemde natuurlijk volop en bezorgde later veel werk in de tuin.

Eigen tuin, goud waard

Het zoveel mogelijk in de eigen voedselbehoefte kunnen voorzien werd al spoedig na de bezetting in Nederland een noodzakelijke en belangrijke doelstelling van de regering. Hetzelfde gold voor de individuele burgers. In 1941 begonnen veel inwoners van ons dorp, net als elders, met het aanleggen van een eigen tuintje. Al kort na het begin van de oorlog had de gemeente 90 percelen grond verhuurd. Voor veel gezinnen was de bouw van een perceeltje aardappelen en groente van groot belang als aanvulling op datgene wat nog via de distributie te verkrijgen was. Jaap Noordhof vertelt: "Waar nu de Eringalaan is waren in de oorlogsjaren veel volkstuintjes. Veel mensen verbouwden er groentes en aardappelen, als belangrijke aanvulling op het dagelijkse menu. Er waren er ook die tabakspplanten lieten groeien. Het merkwaardige is dat ik in de hele oorlog nooit gehoord heb dat iemand van andermans grond dingen had meegenomen".

SS'ers Fennema en Venema kwamen om in Duitse Dienst

Hoewel de meeste mensen in onze omgeving zich afzijdig hielden van de NSB en aanverwante organisaties of juist het verzet kozen, waren er toch een aantal die zich daar wel door aangesproken voelden. Van twee (oud-)dorpsgenoten staat vast dat ze zelfs in vijandelijke dienst gingen vechten.

Johannes Douwes Fennema, geboren in Buitenpost in 1905. Hij was in dienst van de Waffen-SS. Hij was gehuwd en van beroep was hij reiziger in verfwaren en huisschilder. In februari 1941 verhuisde het echtpaar naar Voorburg. Nadat ze waren gescheiden overleed zijn vrouw. Johannes Fennema verbleef in de bezettingsjaren onder andere in Lauf/Nurnberg. Hij trouwde daar met Sabina Rögner. Een kind uit dit huwelijk kreeg de naam van de Duitse moeder. Hij overleed op 7 februari 1944 in Duitsland onder verder niet bekende omstandigheden.

Johannes Venema werd op 21 januari 1914 in Meiderich (Dtsl) geboren maar woonde en werkte later als grondwerker in Buitenpost. Venema werd lid van de NSB en WA. Daarna nam hij dienst bij de SS-Grenadiere en ging de oorlog in. Volgens een brief van 11 december 1944 van een Duitse arts zou hij op 19 september 1944 zijn overleden als gevolg van opgelopen verwondingen in de strijd te in of om Arnhem in september 1944.

29 april

- De bezetter maakt bekend dat alle leden van het voormalig Nederlands leger alsnog in Duitse krijsgangenschap zullen worden gevoerd.

- Dezelfde dag breekt mede hierom de April-meistaking uit.

30 april

De stakingen breiden zich uit over het gehele land.

mei 1943

1 mei

De Duitse bezetter kondigt voor heel Nederland het politiestandrecht af. Vele tientallen Nederlanders worden vanwege hun rol in de stakingen gefusilleerd.

3 mei

- Groenteboer Sjouke Stel wordt tussen Buitenpost en Kollum doodgeschoten.

- De stakingen in het gehele land vrijwel geheel gebroken door het harde optreden van de Duitsers.

6 mei

Alle Nederlandse mannen tussen 18 en 35 jaar moeten zich melden bij een arbeidsbureau.

13 mei

In Nederland moeten alle radio-toestellen en toebehoren worden ingeleverd.

23 en 24 mei

De Britse luchtmacht werpt boven Nederland 30.000 exemplaren af van het eerste nummer van weekblad 'Vliegende Hollander'. Het verschijnt vanwege de inlevering van de radio's in bezet Nederland.

juli 1943

3 juli

Gerit Leistra vernietigt een groot deel van het bevolkingsregister van Achtkarspelen en duikt onder.

28 juli

- Bij Kortwoude stort een Amerikaanse B-17 bommenwerper neer. Negen bemanningsleden komen om, twee overleven.

- Bij Augsbuurt komt een Duitse aangeschoten FW-190 neer.

augustus 1943

1 augustus

Registratie van alle werkenden tussen 18 - 45 jaar voor verplichte arbeid in Duitsland.

4 augustus

Verblijfsverbod afgekondigd voor alle mannen boven de 16 jaar die niet in de noordelijke provincies woonachtig zijn.

8 augustus

Groente en fruit op de bon.

19 augustus

Grote bijeenkomst van de NSB in hotel Bolling aan de Voorstraat.

september 1943

15 september

Ruim 200 evacués uit Den Helder komen in Achtkarspelen aan.

oktober 1943

7 oktober

Begin van de razzia's op mannen van 17 tot 50 jaar.

november 1943

11 november

- Oprichting van Landwacht Nederland ter bescherming van haar leden tegen acties van het verzet.

- Textiel alleen nog maar verkrijgbaar op speciale vergunning.

De Melkstaking en het keerpunt

De bekendmaking op 29 april 1943 dat alle leden van het voormalig Nederlands leger terug zouden moeten in krijsgangenschap was de aanleiding van de April-Meistaking, die in Fryslân ook de Melkstaking wordt genoemd. De stakingen begonnen in Twente en breidden zich snel over het hele land uit. De bezetter reageerde met grof geweld en willekeur. Het politiestandrecht maakte het mogelijk met weinig

aanleiding op mensen te schieten. Dorpsgenoot Sjouke Stel werd daarvan het slachtoffer. Maar niet alleen de Duitsers en hun handlangers braken met de terughoudendheid. Voor veel Nederlanders was dit het moment waarop onmiskenbaar duidelijk werd wat de bezetting betekende. De gevolgen van de April-Meistaking waren groot, veel geschiedkundigen noemen het daarom een keerpunt in de oorlog.

De gevolgen van de Melkstaking in 1943

Het hiernaast afgebeelde roze affiche kwam ook in Buitenpost te hangen. Het maakte diepe indruk. De dood van groenteboer Sjouke Stel die bij toeval door de Duitsers bij Kollumervallaat werd doodgeschoten deed dat eveneens. De gevoelens die onder de bevolking ontstonden kwamen tot uiting in de vorm van teksten zoals op de in Buitenpost gevonden kaart daaronder. Er verschenen vlugschriften met oproepen om geen medewerking te geven aan de bezetter. Sommigen zagen al uit naar de dag van afrekening. Door veel geschiedschrijvers wordt de April-Mei-staking als een keerpunt gezien. Na 4 mei 1943 kwam het actieve verzet echt op gang. Het was het beginpunt voor de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten. Meer Nederlanders gaven financiële steun en het aantal onderduikers steeg. Voor de bezetter werd duidelijk dat hun poging om Nederland aan hun zijde te krijgen mislukt was. Het was ook het moment waarop de handschoenen bij de bezetter definitief uit gingen.

De vele onderduikers

Het aantal onderduikers ten tijde van de Tweede Wereldoorlog in Nederland wordt geschat op 300.000, waarvan in Fryslân rond 23.000 (waarschijnlijk waren het er meer). Het aandeel ondergedoken Joden in Fryslân wordt geschat op 3.000 personen. Onderduikers waren te onderscheiden in drie categorieën: joden, verzetsmensen en arbeidsplichtigen. Onderduiken was riskant, zowel voor de onderduikers als de gastgezinnen. Gastgevers konden zwaar worden gestraft. Daar kwam bij dat er fel op onderduikers werd gejaagd.

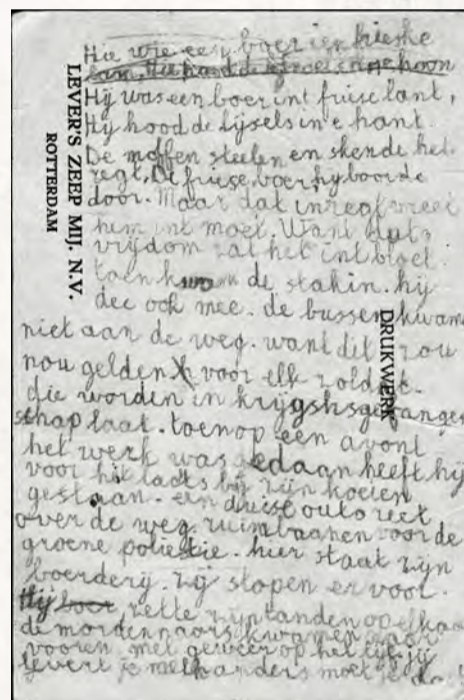
Spinnewielen waren populair

Nieuw textiel was in de oorlog was bijna niet verkrijgbaar. Daarom werd druk naar alternatieven gezocht. Naaien en breien was gedurende de oorlogsjaren een populaire manier van nuttig tijdverdrijf. Het benodigde garen was slecht verkrijgbaar, maar ook daar werd eigenhandig aan gewerkt. Veel wol werd door vrouwen en mannen gesponnen. Voor onderduikers was deze bezigheid in een dorp of stad een van de weinige mogelijkheden om nuttig bezig te zijn. Op de foto rechts heeft de garenspinster achter het spinnewiel een zelf gebreid vest aan.

Verboden radiobezit

Op 13 mei 1943 werd bekendgemaakt dat alle Nederlanders hun radio moesten inleveren. Blijkbaar was de bezetter bang voor de invloed van buitenlandse radiostations. Alleen Nederlanders die met de bezetter collaboreerden, mochten hun radio houden. In totaal werden eind mei 1943 in Buitenpost 77 radio's ingeleverd. Maar lang niet iedereen gaf gehoor aan dit bevel. Veel radio's verdwenen ondergronds. Anderen verstopten het op alle mogelijke manieren. Hieronder een in het Fries Verzetsmuseum gemaakte foto van een in een boek 'ingebouwde' illegale radio.

Tekst van de in Buitenpost gevonden, bovenstaande kaart: Hie wie een boer ien frieske. -- Hij was een boer int friese lant, hij hood de lijsels in e hand. De moffen steelen en skende het regt. De friese boer hij boorde door. Maar dat inregt freet hem int moet. Want vrijdom zat hem int bloet. Toen kwam de stakin. hij dee ook mee. de bussen kwamen niet aan de weg. want dit zou nou gelden. Voor elk zoldat die worden in krijgshsgevangenschap laat. toen op een avont, het werk was gedaan, heeft hij voor het laats bij zijn koeien gestaan. Een duise outo reet over de weg. ruim baan voor de groene polietie. hier staat zijn boerderij. zij stopen er voor. Hij zette zijn tanden op elkaar. de mordenaars kwamen naar vooren met geweer op het lijf. jij levert je melk anders moet je dot.

Bijltesdag

Ruim voor de bevrijding werd er in Nederland gesproken over 'bijltesdag', de dag van afrekening met collaborateurs, leden van de NSB, landwacht of Nederlanders in Duitse dienst. Dit gedichtje komt uit een pamflet van augustus 1944, en waarschuwt 'moffenmeiden':

Juffrouw.
De mof waar je mee vrijt,
gaat spoedig aan de haal.
Als Neerland is bevrijd, draag jij je kopje kaal.
(‘Mof’ is scheldwoord voor Duitser).

Jan Ploeg schreef:

29 April 1943

Voor het gehele land het Politie-standrecht afgekondigd. Het geldt nu dus ook voor ons. 's Avonds na acht uur mogen we niet in de open lucht vertoeven. Het is een dag van onrust en spanning. Er wordt nagenoeg nergens gewerkt.

3 Mei 1943

Maandag. Een dag van onrust, zorg en spanning. Overal in het land zijn de Duitse militairen en de Duitse SS-politiemannen in de weer de heersende opstandigheid en stakingslust te onderdrukken. Sjouke Stel uit Buitenpost die een oploop bij Kollum passeerde, werd doodelijk getroffen. Met ontsteltenis werd van dit bericht kennis genomen. Hij was een geziene figuur in onze plaats en hij had helemaal niet aan de samenscholing meegedaan. En nu zoo maar plotseling dood, op zulk een tragische wijze.

14 Mei 1943

De eene verrassing volgt op de andere in de tegenwoordige dagen. Nauwelijks zijn we wat van de eene schrik bekomen of onze Duitse Overheid zorgt weer voor een andere. Vandaag verscheen een beschikking betreffende de verbeurdverklaring van alle radiotoestellen.

15 Mei 1943

Al weer een nieuwe verordening: nu over arbeidsvergripen van ambtenaren. Onder een dictatuur bewind gaat de wetgeving als van een lijn dakje. Een groot verschil bij voorheen, maar of het zoo beter is?

28 Juni 1943

Eergisteren zijn in ons land een groot aantal artsen gearresteerd. Men zegt meer dan duizend. Ook onze arts, dokter J.P. van der Kam, zou worden aangehouden, maar toen de politie kwam was hij niet thuis. En nu blijft hij natuurlijk afwezig.

30 Juni 1943

Ik fiets naar Surhuisterveen en neem een zoodje aardappelen mee want er zijn momenteel geen te koop, en onze voorraad is uitgeput.

3 Juli 1943

De brandstofvoorziening is in deze oorlogstijd ook een probleem. Vandaag kregen we 2000 baggelaars uit Lutjepost. Doeke Miedema zijn knecht kwam met de wagen; ik moest helpen met het op- en afladen. Maar nu kunnen we toch weer onze aardappels koken.

28 Juli 1943

Aan het geronk en gesnor van vliegtuigen zijn we langzamerhand wel gewend geraakt, elke dag hooren wij ze, maar zoo druk als van morgen was 't hier nog nimmer te voren. Een groot aantal Amerikaansche bommenwerpers passeerden over ons dorp in formaties van ongeveer 50. Er werden hier meer dan 200 geteld. Zij vlogen hoog maar toch met het bloote oog zichtbaar.

Willem van der Veer schreef:

"Vrijdag 29 april ging het bericht dat de gehele Vaderlandse weer-macht weer in krijgsgevangenschap zal worden weggevoerd, grote verbittering door het gehele land.

Zaterdagmorgen (30 april) hebben ook wij een paar uur gestaakt, maar dat was gauw gebeurd. Zaterdagmiddag werd het politiestandrecht afgekondigd. Zondag en maandag zijn er verscheidene slachtoffers gevallen. Maandagmorgen werd S. Stel door een kogel getroffen. Ook op andere plaatsen vallen verscheidene slachtoffers, onder andere te Bergum 2, in Suameer een boer die geen melk wilde leveren, in Stroobos R. Terpstra. Het waren dagen van grote spanning en 's avonds om 8 uur binnen tot 's morgens 6 uur.

29 Mei moeten de grenadiers en jagers zich melden om dan te worden weggevoerd als krijgsgevangene. Verscheidene personen verdwijnen 'onder water'."

Gerrit Leistra vernietigde het bevolkingsregister

Gerrit Leistra was geen lid van het verzet maar kwam wel in verzet. Als gemeentebtenaar had hij toegang tot het bevolkingsregister in Nijenstein. Dat gaf hem de mogelijkheid tot een belangrijke daad tegen de bezetter. Via een kennis werd een onderduikadres verkregen en als dwaalspoor kocht hij op zaterdagmorgen 3 juli 1943 een treinkaartje. 's Middags verscheurde hij in zijn eentje het grootste deel van het bevolkingsregister van Achtkarspelen. Het was zwaar werk dat meer tijd vroeg dan gedacht. Gerrit kwam tot de letter V en stelde de rest op een andere plek veilig. Daarna ging hij op de fiets naar Donkerbroek en dook onder. Later vertrok hij naar Zeist en bleef in het verzet.

Evacués uit Noord-Holland

In de jaren 1942 tot en met 1944 werden ook aan de Nederlandse kust bunkers gebouwd als verdediging tegen een invasie. Velsen, IJmuiden en Den Helder werden ook regelmatig door geallieerden werden gebombardeerd. Het was reden voor de Duitse bezetter om daar een evacuatie te bevelen. Het betekende dat duizenden inwoners van de kustplaatsen hun huizen moesten verlaten en elders onderdak moesten zien te vinden. Inwoners van Den Helder en Velsen kwamen vooral naar Fryslân. Ook Achtkarspelen kreeg ermee te maken. Op 15 september 1943 arriveerden ongeveer 200 evacués uit Den Helder. Via de gemeente werd een onderkomen voor hen geregeld. De meesten bleven niet lang in ons dorp en vonden elders bij familie of anderszins een nieuw tijdelijk thuis.

Kinderen en de oorlog

Jaap Noordhof: "Jappie Dijkstra en ik speelden als jongens vaak samen. Onze tuin - en die van Dijkstra - waren gescheiden door een sloot. Op het erf van Dijkstra die brandstoffenhandelaar was stond nog een oud schoolgebouw. Toen Jappie en ik tijdens een van de laatste oorlogsjaren eens op de zolder van dit schoolgebouw speelden ontdekten we een geheim en iets heel spannends. Tijdens het spelen openden we namelijk het schoonmaakluikje in een van de schoorstenen. Tot onze schrik en verbazing vonden we daarachter enkele geweren. Met trillende vingers hebben we toen gauw het luikje teruggezet. We wisten toen natuurlijk nog niet, dat Jappie zijn vader bij het ondergronds verzet zat, maar wel beseften we beiden heel goed dat dit geheim moest blijven. We hebben het geheim beiden goed bewaard tot na de oorlog."

Klaas de Vries was vanaf het begin van de oorlog betrokken bij verzet tegen de bezetting. Maar wat hij deed hield hij zoveel mogelijk buiten het gezinsleven. Zijn dochter Betty vertelde: "Vader vond dat wij eigenlijk niets van zijn werk voor het verzet mochten weten. Als drie dochters wisten wij niet hoe het precies zat, maar wij merkten natuurlijk wel het een en ander. Vooral toen vader later in de oorlog moest onderduiken."

NSB-bijeenkomst in hotel Bolling

Op 19 augustus 1943 was er een door de NSB georganiseerde propaganda-samenkomst in hotel De Roskam. De welbespraakte NSB'er H. Hendriks uit Hedel sprak en via een geluidsinstallatie kon het publiek ook buiten het hotel naar hem luisteren. Het was de enige grote bijeenkomst van de NSB in Achtkarspelen. Hoeveel plaatselijke interesse voor dit gebeuren bestond, is niet bekend.

Sjouke Stel, een toevallig slachtoffer

De 31-jarige Sjouke Stel was groenteboer in Buitenpost en had een zaak aan de Voorstraat in de Gerbo-zalen. Kort na het begin van de mei-staking, op maandag 3 mei 1943, besloot hij om samen met dorpsgenoot Hennie Dijkstra aardappelen te kopen 'op de klei'.

Hennie vertelde later: "Het was maandagmorgen en prachtig mooi weer. We zeiden tegen elkaar: "We moeten eens op de klei zien of we daar aardappels kunnen kopen". Het was in die dagen melkstaking: de boeren weigerden nog melk te leveren aan de Duitsers. Daar waren ze kwaad om. Overal plakten ze papieren op waarop stond dat het standrecht gold. Als er meer dan vier personen samenkwamen, zou er worden geschoten. Maar wij reden op 'it fytske' richting Kollum over de Heemstraweg. Plotseling zagen we allemaal mensen op fietsen achter een man aankomen die riep: "Keer hem! Keer hem!". We fietsten hen voorbij en Sjouke en ik zeiden: "Dit willen we even zien". We hadden het nog niet gezegd of daar kwam een politiemann aan op zijn motor met zijspan met een aantal Duitsers op motoren, die mooi achter hem aan reden. De Duitsers begonnen te schieten - niet gericht, maar wel met de mitrailleur. Sjouke en ik reden het erf op en zochten dekking onder onze fiets. Maar Sjouke viel naast me neer. Ik kan dat nooit meer vergeten. Hij had een gaatje in zijn voorhoofd, daar kwam bloed uit; zijn brillette was naar beneden gegleden."

Sjouke werd later die dag liggend op een ladder naar Buitenpost gebracht. De verslagenheid in het dorp was groot. Uit vrees voor nieuwe onrust mocht slechts een enkel familielid bij de begrafenis op het kerkhof aan de Kuipersweg aanwezig zijn.

Als het niet meer zo kan zoals het moet...

Jan Kootstra: "Voor de boter moest een alternatief gevonden worden. Het boter maken moesten we toen zelf doen en ging zo in zijn werk. Melk zo van de boer het bovenste laagje afscheppen, de melk in een geschikte fles met een grote opening gieten. Dan de dop er op en schudden maar. Dit schudden van de fles was een vrij langdurig werkje. Wij als kinderen moesten om de beurt schudden tot het dik werd en dan was het boter. Wij gingen in de herfst ook wel bij een boer het akkerland in om achtergebleven aren te zoeken. Deze aren droogden we eerst, wreven de graankorrels er uit, bliezen het kaf eraf, en maalden er meel van met de handkoffiemolen. Daar bakten wij koekjes van in de koekenpan op de kachel. Ook zout was er niet meer te koop. Hiervoor ging ik met mijn broer lopend met een emmertje naar de melkfabriek in Gerkesklooster. Dan kregen we pekewater mee en dat goot mijn moeder over de kokende aardappelen.

Ook een groot probleem was het schoeisel en dat waren in die tijd hoofdzakelijk klompen. Nieuwe klompen waren alleen te verkrijgen als je de oude kon laten zien met een gat er in. Ook werden vaak de oude opgelapt en dan werd er een houten zool onder gelijmd om ze te verduurzamen. Er werd ook wel rubber van oude autobanden onder gespijkerd. Een alternatief voor de klompen was een houten zooltje met leer-tje er overheen. Ik weet dat ik die een poosje gedragen heb".

Sjoerd Bakker werd gefusilleerd

Sjoerd Bakker werd op 10 juni 1915 in Leeuwarden geboren, maar bracht zijn jeugd jaren in Buitenpost door. Hij werkte aan het begin van de oorlog als zelfstandig coupeur/ontwerper in Amsterdam.

Al vanaf 1942 hielp Sjoerd joden bij het onderduiken. Via de bekende verzetsman Willem Arondeüs raakte hij verder betrokken bij het verzetswerk. In februari en maart 1943 maakte Sjoerd de uniformen die gebruikt werden bij de overval op het Amsterdamse bevolkingsregister op 27 maart 1943. Hij nam zelf ook deel aan deze actie. Vijf dagen na de aanslag werd Sjoerd gearresteerd.

Na door het SS- und Polizeigericht ter dood te zijn veroordeeld werd hij op 1 juli 1943 gefusilleerd. Sjoerd Bakker is na de Tweede Wereldoorlog op de Eerebegraafplaats te Bloemendaal herbegraven.

december 1943**13 december**

Besluit tot invoering van de tweede distributie-stamkaart.

1944**januari 1944****21 januari**

Sikke Pietersma wordt gearresteerd en naar Duitsland gestuurd.

februari 1944**4 februari**

Bombardement op het vliegveld Leeuwarden.

22 februari

Bepaling dat daders van overvallen op distributiekantoren en bevolkingsregisters de doodstraf krijgen.

april 1944**1 april**

Buiten fotograferen, filmen, tekenen of op andere wijze afbeelden van personen en zaken verboden.

juni 1944**6 juni**

Landing in Normandië van de geallieerden.

12 juni

100 man worden in Achtkarspelen opgeroepen om luchtdekkingsputjes te graven.

september 1944**3 september**

Begin van de spoorwegstaking.

4 september

De bezetter kondigt in Nederland de uitzonderingstoestand af.

5 september

Dolle Dinsdag. Na geruchten over de snelle geallieerde opmars in het zuiden vluchten duizenden NSB'ers naar het noorden.

7 september

Het verzet laat een trein tussen Buitenpost en Visvliet ontsporen.

11 en 16 september

Bombardement op vliegveld Leeuwarden.

14 september

Amerikaanse troepen bevrijden Maastricht als eerste Nederlandse stad.

17 september

Oproep van de Nederlandse regering in Londen tot een algemene spoorwegstaking om de Duitse oorlogspanning te hinderen.

oktober 1944**7 oktober**

Razzia's: begin Duitse klopjacht in geheel bezet Nederland op mannen van 17 tot 50 jaar.

25 oktober

Grote paardenvordering op de Kuipersweg.

november 1944**7 november**

- Alle mannen van 18 tot en met 49 jaar in de plattelandsgemeentes moeten zich melden voor graafwerkzaamheden.

- Razzia in Buitenpost. Smit en Kooistra worden doodgeschoten in de Mieden. Alle 80 opgepakte mannen worden naar Glimmen gebracht om tankgrachten te graven.

Toenemende zorg maar ook groeiende hoop

Aan het begin van het jaar 1944 was het voor bijna iedereen wel duidelijk dat de oorlogskansen waren gekeerd. Duitsland zou de oorlog gaan verliezen, maar hoe lang zou dat nog duren en welke offers zou het vragen? Het vierde oorlogsjaar was ongetwijfeld een jaar van groeiende hoop maar ook van toenemende zorg, van climax en een anticlimax. De

beschikbaarheid van eten en brandstof slonk naar een minimum. De spanning bij de bezetter en zijn handlangers liep op. De geallieerde invasie in Normandië 6 juni 1944 was een moment van grote vreugde. Daarna begon het wachten op de bevrijding. Er werd gehoopt op bevrijding nog in dat jaar, wat kwam was nog een zware winter.

Razzia op 7 november 1944

De Arbeitseinsatz leverde niet de werkkraft op waar de Duitse bezetter op hoopte en om verlegen zat. De arbeidsbureaus kweten zich slecht van hun taak en er doken veel mannen onder. In haar ogen was het tijd voor andere methodes. Het aantal razzia's in heel Nederland nam sterk toe. Ook Buitenpost kwam aan de beurt.

Op 7 november 1944 werd om half zeven 's ochtends Buitenpost helemaal afgezet door jonge, fanatieke Duitse soldaten. Een politiemann had de beruchte Sicherheits Dienst in het Scholtenshuis in Groningen getipt, dat het tijd werd in Buitenpost 'orde op zaken te stellen'. In totaal werden 80 mannen opgepakt. Na de mannenjacht werden de aangehouden opgesloten in een fietsenhok bij het station. Persoonsbewijzen moesten worden ingeleverd en onder bewaking werden ze in een vrachtauto afgevoerd naar Groningen. Daarna volgde transport naar het plaatsje Glimmen. en opsluiting in een leegstaande school. In de weken daarna moesten ze loopgraven maken.

Geruchten en misinformatie...

Mensen zijn van nature nieuwsgierig, ook als er geen betrouwbare informatie is. Soms is de wens de vader van de gedachte. Als de gedachte wordt uitgesproken kan het heel eenvoudig tot iets anders veranderen. De oorlog was een ideale broedplaats voor hele en halve waarheden, geruchten en doelbewuste misinformatie. Met het verbod op het bezit van een radio, werd de nieuwsvoorziening schaars. Afgezien natuurlijk van de triomfantelijke en bombastische berichten die de bezetter zelf verspreidde.

Geruchten waren er soms zomaar. In de dagboeken van Ploeg en Van der Veer komen ze tevoorschijn als "men zegt...". Op 13 februari 1944 circuleerde het gerucht dat er een razzia op komst was. Onmiddellijk verdwenen veel mannen die daarbij het risico zouden lopen opgepakt te worden. Op dinsdag 5 september 1944, later 'dolle dinsdag' genoemd, speelden zich in heel Nederland emotionele taferelen af naar aanleiding van de berichten dat het land nu elk moment bevrijd kon worden. De geallieerden hadden namelijk in de voorgaande dagen in hoog tempo terrein gewonnen. In Zuid-Nederland had men al het gebulder van de kanonnen kunnen horen, werd door sommigen geroepen. Veel Nederlanders maakten zich de volgende dag op om hun bevrijders te begroeten. Vlaggen en oranje vaandels werden tevoorschijn gehaald en bedrijven liepen leeg omdat het personeel de geallieerden op straat wilde opwachten. Onder Duitsers en NSB'ers brak paniek uit en velen sloegen op de vlucht. Veel NSB'ers verbleven tijdelijk op de Lüneburger Heide in Duitsland, terwijl Mussert naar Almelo verhuisde.

Ook in onze omgeving deden onbewezen verhalen de ronde. Zo dook na de oorlog het volgende vertelsel op in het dorp. Tijdens de bezetting of bij de bevrijding in de Buitenposter Mieden zouden Duitse soldaten of verraders door het verzet zijn geëxecuteerd en begraven in een petgat. Door kenners van de plaatselijke geschiedenis wordt het afgedaan als een verzinsel. Maar dat wil nog niet zeggen dat daarmee het gerucht ook uit de wereld is geholpen.

Op zoek naar brandstof

In november 1944 werd het gebruik van elektrische apparaten, zoals strijkijzers, straalkachels, stofzuigers en kookplaatjes verboden. De strenge winter maakte dat mensen op zoek gingen naar alles wat maar als brandstof kon worden gebruikt. In ieder dorp werd een commissie gevormd die tot taak had om, met medewerking van de eigenaar, de beschikking te krijgen over het walhout langs de landerijen. In het noorden van de Rohelstermieden en de IJzermieden werd op kleine schaal naar turf gegraven. Ook werden illegaal struiken en bomen gerooid en zelfs telefoonpalen. De commandant van de marechaussee in Leeuwarden werd op 13 december 1944 ingelicht over de telefoonpalen. Het bericht meldde: "De toestand in Friesland is thans zoo, dat de bevolking niet alleen de reserve-palen gaat slopen, maar ook de palen met geleidingen".

De zwarthandel bloeide

Ondanks dat de meeste oorlogshandelingen aan noordelijk Fryslân voorbijgingen, werd het wel steeds moeilijker om veel van de gewone voedingsmiddelen in huis te krijgen. Dat gold bijvoorbeeld voor vers vlees van de slager. Veel van het vee dat geslacht kon worden ging naar Duitsland of de fronten om daar de soldaten te voorzien. Het gevolg was dat er af en toe ook wel eens stiekem werd geslacht in een slagerij of op het erf van een boerderij. Werden de slager en de eigenaar van het vee daar bij betrapd dan betekende dat onmiddellijk een straf. Die straf bestond vaak uit het niet verkrijgen van een toewijzing van Vee of Vleesch. Maar er waren ook strengere straffen... De Prijsbeheersing werd dikwijls door collega's getipt waar clandestien geslacht werd. Waren het mensen als hier boven beschreven zijn, dan liet men ze gaan. In die gevallen moest het vlees wel in beslag genomen worden. Waren het zogenaamde 'Wehrmachtshandelaren' dan werd een proces-verbaal opgemaakt.

Als dat stiekeme slachten thuis gebeurde leverde dat boetes of zelfs gevangenisstraffen op. Zo stond in een lange rij met veroordelingen in de Leeuwarder Courant van 1 mei 1941 te lezen: "Pieter van K., veehouder, 39 jaar te Twijzelerheide, heeft van een ingezetene van Buitenpost 10 pond gerookt varkensvleesch gekocht, dat afkomstig was van een huisslachting. Eisch: f 30,-, vonnis f 20,- boete of 20 dagen hechtenis. De ingezetene van Buitenpost Douwe v. d. B., 30 jaar, winkelbediende, werd veroordeeld tot f 20,- of 20 dagen hechtenis, omdat hij een kilogram frauduleus geslacht varkensvleesch heeft vervoerd".

De prijzen op de 'zwarte markt'

De zwarte markt hanteerde andere prijzen dan die in een winkel. Daar gold 'voor degene die het meeste biedt', en "Te duur? Er is heus wel een ander die het er wel voor betaald". Het betekende ook dat voedsel en andere schaarse producten werden onttrokken aan een eerlijke verdeling onder de hele bevolking. Bovenstaande affiche wees daarop. Enkele voorbeelden van de woekerprijzen in december 1943: voor een kilogram wol werd tussen 24 en 25 gulden betaald, een knot garen kostte 8 a 9 gulden, een kilo boter kostte 20 gulden, een ei 60 cent, tabak per pond 30 a 40 gulden. Een werknemer verdiende gemiddeld zo'n 150 gulden per maand.

De spoorwegstaking van 1944

De spoorwegstaking van 1944 was een nationale staking van het Nederlandse spoorwegpersoneel die duurde van september 1944 tot de bevrijding in mei 1945. Na een oproep van Radio Oranje op 17 september 1944, met codebericht: "De kinderen van Versteeg moeten onder de wol", legden 30.000 personeelsleden van de NS het werk neer. Het spoorwegverkeer werd daarmee grotendeels stilgelegd. Duits spoorwegverkeer werd naar Nederland gehaald om een minimale dienstregeling ten behoeve van de bezetter mogelijk te maken.

Jan Ploeg schreef

10 Augustus 1943

Vanmorgen om 7 uur verscheen er plotseling een Duitse overvalwagen in ons dorp met enkele agenten van de Duitse Groene politie. De woning van dokter van der Kam werd in een oogwenk omsingeld en een paar mannen gingen naar binnen. Echter de dokter was niet thuis. Zij hebben toen de apotheek verzegeld en zijn weer vertrokken.

23 Augustus 1943

Elke dag komt in de bladen een opwekking voor dat gezonde Nederlanders zich zullen melden als vrijwilligers bij de Duitse weermacht. Zoo nu en dan vertrekt er een contingent naar het front en velen vonden aldaar reeds den dood. In onze omgeving is de belangstelling echter zeer gering; 't zijn natuurlijk enkel NSB'ers die zich hiervoor beschikbaar stellen.

6 September

Op de bascule gewogen bleek het gewicht van schrijver dezes 128 pond te zijn. Ik ben dus ongeveer 15 pond beneden mijn normale gewicht.

28 September 1943

Dat we in een onrustige en bange tijd leven blijkt ook wel uit de vele moordaanslagen die geregeld voorkomen. En alles wordt ons lang niet bekend, de bladen die onder sterke censuur staan, vertellen ons maar zeer weinig.

29 September 1943

Bij onze huisarts J. v.d. Kam komt kinderverlamming voor. Drie kinderen zijn door deze vreselijke ziekte aangetast. Voorts zijn er vele gevallen van diphterie en roodvonk. Dit is ook een verschijnsel, dat verband houdt met de oorlogstijd. De slechte eenzijdige voeding waaraan we ons moeten onderwerpen, zal ook wel een mede-oorzaak zijn.

9 September 1944

Ons tabaksrantsoen is zeer klein; 20 gram per week. Dit is nu weer verlaagd tot 10 gram per week. Dat is dus zeer weinig. Alle rookers hebben dan ook tabak verbouwd en ik heb ook ruim 100 planten. De oogst geeft veel werk, zoodat ik het er druk mee heb. 'k Heb reeds honderden bladeren geplukt en op de vliering gehangen te drogen.

11 September 1944

Hoe het precies voorstaat met de oorlogshandelingen weten we niet. De berichten zijn schaars.

12 September 1944

Alle treinverkeer is stopgezet. Vandaag passeert hier geen enkele trein meer. De omstandigheden worden dus wel drukkend en beangstigend.

11 October 1944

Vanmorgen ging het gerucht dat er Duitsers bezig waren fietsen te vorderen. Spoedig waren onderscheidene karretjes weggeborgen.

17 October 1944

Er moesten zich 400 personen melden voor tewerkstelling in Drente, doch er zijn slechts ongeveer 25 gekomen. Wat zullen nu de gevolgen zijn? Zeer veel mannen uit Buitenpost en ook uit de andere dorpen, zijn vandaag naar elders vertrokken en ondergedoken."

Willem van der Veer schreef:

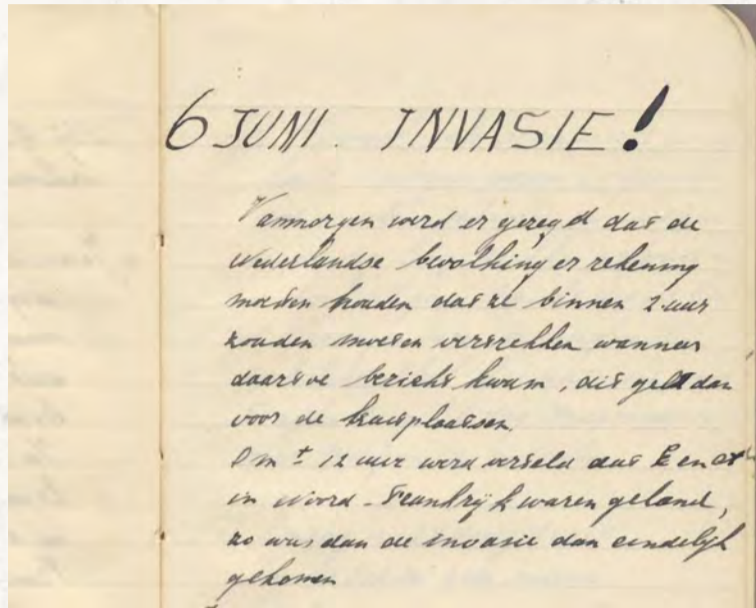
"7 Mei. Vanmorgen weer wat vliegtuigen in de lucht, anders nogal rustig, eigenlijk veel te rustig!

8 Mei. De laatste tijd beginnen ze weer met het beschieten van treinen, zo werden bij Leeuwarden 4 locomotieven tegelijk kapot geschoten.

14 Mei. Ook de landwacht begint meer in actie te komen, zo nu en dan vallen er wat schoten. De aangekondigde invasie laat nog op zich wachten.

3 Juni. Vanmiddag knetterden hier een paar Mustangs langs. Bij Gaarkeuken werden schepen beschoten, 3 gewonden.

5 Juni. Het publiek begint een beetje optimistischer te worden."

Keimpe Kooistra en Folkert Smit, slachtoffers van de razzia

Bij de razzia op 7 november 1944 werd 's morgens om half zeven heel Buitenpost geheel afgezet en doorzocht. De Duitsers hadden door observatie uit de kerktoren gezien dat er in de Mieden groepen mannen aanwezig waren en besloot een patrouille te sturen. De soldaten omsingelden het gebied en riepen de mannen om tevoorschijn te komen. Dat gold ook voor 47-jarige boer Keimpe Kooistra die met vrouw en vier kinderen aan de Rohelsterweg 1 woonde. Even buiten de bebouwde kom had hij een vrij goed uitzicht om bij eventueel onraad snel weg te komen. Toen hij de patrouille aan had zien komen zocht hij zijn toevlucht in het miedengebied, ongeveer bij het huidige 'Mem Wedmanpad'. Keimpe reageerde niet op de oproep van de Duitsers om tevoorschijn te komen en werd daarop doodgeschoten.

Een andere gevluchte was Folkert Smit. Hij woonde met zijn vrouw Grietje en zoontje Tjerk op Lutkepost. Folkert werkte bij de spoorwegen en had in september 1944 gehoor gegeven aan de oproep van de Nederlandse regering in Londen tot de algemene staking op het spoor. Hij dook onder in het evangelisatiegebouw in de Irenestraat en verborg zich in het orgel. In de vroege morgen van 7 november 1944 kreeg hij het er te benauid en besloot de Mieden in te vluchten. Net als Kooistra werd hij daar doodgeschoten. Toen de bezetter vertrokken was, werd in het dorp bekend dat er iets ergs gebeurd was. Omdat niemand van de overgebleven mannen zich nog durfde vertonen, werd de 10-jarige Tjerk naar de Mieden gestuurd. Eerst vond hij Keimpe, even verder zijn vader voorover in de modder liggend. Folkert vond zijn laatste rustplaats op het kerkhof aan de Kuipersweg.

De razzia bij de familie de Boer

Johannes de Boer: "Mijn broer en ik waren in 1944 nog kinderen. We zaten op 7 november 's morgens te eten en zo rond acht uur deed mijn moeder de gordijnen open. Er stonden twee Duitse soldaten voor het raam, die ons sommeerden de deur open te doen. Zij zochten mijn vader. Maar die had ze al gezien en hij zat dus al in de schuilkelder. Zonder resultaat vertrokken de Duitsers weer. Mijn vader was niet van dat bange en ging dus weer koeien voeren. Plotseling stond een veekoopman voor hem. Toen dat aan mijn moeder verteld werd zei ze: "Maak dat je in je schuilhok komt, ze hebben je toch zo voor deze man gewaarschuwd!". Maar het was al te laat. Mijn vader werd toch opgepakt. Mijn moeder bleef achter met vier kinderen en een stal met koeien, die toen nog met de hand gemolken werden. We hadden nog wel een arbeider, maar die was op dat moment ook in paniek gevlucht voor de Duitsers. Mijn moeder wist niet waar mijn vader gebleven was, maar wel hoorde ze dat er mensen waren doodgeschoten. Daarover zei ze eens tegen mij: "Het was een zwarte dag die je in je leven nooit weer vergeet."

Een bootreisje

Juul Beerda vertelde: "Op een vrijdag in augustus 1944 stapte een aantal bewoners van de Kuipersweg met hun kinderen en logés aan boord van het beurtvaartschip *De Twee Gebroeders* van de Fa. W.L. Dijkstra voor een dagtochtje naar Leeuwarden. Ik was toen acht jaar en ik kan me nog herinneren, dat we heel vroeg vertrokken, kwart over vier 's morgens. De boot voer op eigen kracht naar het Prinses Margrietkanaal. Daar lag een sleepboot, die ons en nog een andere boot naar Leeuwarden sleepte. Dit in verband met de dieselolie, die in die tijd maar mondjesmaat werd verstrekt.

Terwijl de boot met vracht werd geladen, gingen wij de stad in. Halflege etalages bekijken, want veel was er niet meer te krijgen. Omstreeks vier uur in de middag werd de terugreis ondernomen. Onderweg hebben we veel vaderlandse liederen gezongen, zelfs het Wilhelmus, maar dan iets zachter. De Duitsers mochten dit niet horen. Moe, maar voldaan kwamen we zeven uur 's avonds weer thuis. Midden in de bezettingstijd hadden we toch een prachtige vaartocht naar Leeuwarden gehad.

Hongerkind uit Rotterdam

Tijdens de oorlog kwamen verschillende kinderen uit Holland in Buitenpost logeren om aan te sterken. Een van hen was Herbert Groteboer uit Rotterdam die bij de familie Pilat in het West onderdak kreeg. Kleinkind Aukje Lourens-Pilat vertelde: "Vanuit de kerk werden er in 1944 gastgezinnen gezocht voor hongerkinderen uit het westen van het land. Mijn grootvader had Herbert op het station uit de groep hongerkinderen gekozen omdat hij "wel helder uit zijn ogen keek". Mijn grootvader had ook gezegd: "waar 13 kinderen zijn, kunnen er ook 14 zijn".

Herbert was toendertijd 12 jaar oud. Hij paste zich razend snel aan in het grote gezin Pilat en sprak binnen korte tijd Fries, ook al deed iedereen zijn best om Nederlands tegen hem te praten. Zijn eetlust was enorm. In het gezin was één lepel die groter was dan de andere eetlepels, de 'burdaap' genoemd. Wanneer de warme maaltijd op tafel kwam, riep Herbert: "geef mij de burdaap maar". Herbert ging niet naar de school in het dorp. Deze was namelijk gevorderd door de Duitsers en dus gesloten. Als taak overdag moesten Herbert en een van de kinderen de boter karnen en een emmer aardappelen schillen. Herbert bleef een klein jaar. Mijn moeder had de eer om hem na de bevrijding, terug te brengen naar zijn ouders in Rotterdam. Zij moet toen 19 jaar zijn geweest. Zo vlak na de oorlog was dat nog een enorme onderneming. Een gedeelte van de tocht kon worden meegereden met een veewagen en het overige stuk werd met de trein afgelegd. De ouders van Herbert waren ontzettend blij dat ze hun kind weer levend terug zagen. Als dank gaven ze aan mijn moeder een zilveren broche met een vogeltje erop gegraveerd.

Zwarthandel

Roel Roosma vertelde: "Veel mensen deden wel eens zaken met een zwarthandelaar. Op een gegeven moment vond oom Klaas dat ik een nieuw pak nodig had. In die tijd was alles op de bon en goede stof was moeilijk te krijgen. Via één van de dochters van oom Klaas die op school in Groningen de zoon van een kleermaker kende, kon dat worden geregeld. Hij had nog wel goede stof maar vroeg naast de noodzakelijke bonnen ook om een bijdrage in de vorm van vlees. In die tijd was zo iets wel te regelen, bijvoorbeeld via Zwarte Johannes die bij ons in het bedrijf werkte en waarvan we wisten dat hij in zwarte handel deed. Bij hem werd 10 pond vlees besteld en dit zorgde ervoor dat de transactie door kon gaan. Uiteraard waren er veel mensen bij de zwarte handel betrokken, de meesten deden het op kleine schaal. Maar het ging wel eens mis. Sommige mensen kwamen voor de rechter, kregen boetes of kwamen zelfs in de gevangenis."

Veel makke schapen...

Dedde Wiersma vertelde: "Toen in september 1944 de oproep via Radio Oranje kwam aan de mensen van de NS om te staken, gaf mijn oom daaraan gehoor. Kort daarop kwamen hij en mijn tante Loltsje bij ons onderduiken. Wij woonden in een kleine woning aan de Bouwyk en toch konden wij plaats maken. Later kwam ook nog een neef van ons erbij. Hij kon naar Duitsland gestuurd worden voor de arbeidsinzet. Ze zijn tot het eind van de oorlog bij ons gebleven. Ik kan mij nog herinneren dat ze vaak met zijn beiden wol zaten te spinnen in de voorkamer."

8 november

Aanslag van het verzet op commissaris Blank bij De Laatste Stuiver in het Oost. Hij overleeft. Er volgen gelukkig geen represailles.

11 november

De sluizen bij Gaarkeuken worden gebombardeerd.

22 november

Burgemeester Matzer meldt de komst van 2000 vluchtelingen uit Nijmegen.

25 november

Beschieting van de trein tussen Buitenpost en Visvliet door jachtvliegtuigen.

26 november

Dreigende hongersnood in het westen van Nederland. Het begin van hongertochten waarbij naar schatting 50.000 mensen per dag op zoek gaan naar eten.

december 1944**8 december**

Het verzet overvalt het Huis van Bewaring in Leeuwarden en bevrijdt 51 gevangenen.

11 december

Een vliegtuigboom doodt de familie Barkmeijer in Kollum.

14 december

Duitse bekendmaking van de 'Liese-Aktion', totale arbeidsinzet.

15 december

Razzia in Kollum.

29 december

In heel Nederland worden alle mannen van 17 tot 40 jaar opgeroepen voor Arbeidsinzet.

1945**januari 1945****3 januari**

Opening centrale keuken in de melkfabriek van Augustinusga. Ook Buitenpost wordt voorzien van het daar bereide voedsel.

13 januari

Suikerbieten op de bon.

16 januari

Aankomst van 250 vluchtelingen uit Tiel. De meesten worden buiten de gemeente ondergebracht.

22 januari

20 Nederlanders te Dokkum gefusilleerd als represaille.

26 januari

Per trein komen 1000 evacués uit Roermond aan in ons dorp. Deze worden over de hele gemeente verspreid ondergebracht. Buitenpost brengt ruim 400 personen onder. Gezinnen die evacués weigeren, krijgen Duitsers ingekwartierd.

29 januari

Broodrantsoen in Nederland wordt verlaagd tot 500 gram per week.

februari 1945

Alle elektrische en stoomgemalen in Friesland staan praktisch stil door gebrek aan kolen.

1 februari

Duitse inkwartiering in het dorp.

3 februari

Beschieting door vliegtuigen van onder andere de watertoren bij het station.

5 februari

Paardenvordering.

7 februari

Duitse inkwartiering in ons dorp.

12 februari

Afsluiting van het elektrisch net.

De zware laatste maanden

Eind 1944 was Nederland ten zuiden van de grote rivieren bevrijd, maar ten noorden van de rivieren was de oorlog niet voorbij. De laatste oorlogswinter bleek voor veel Nederlanders een beproeving. De razzia van 7 november 1944 was een nieuwe schok voor het dorp. In Kollum kwam in december een heel gezin om, honderden vluchtelingen kwamen uit

De Hongerwinter

Vanaf november 1944 werd de situatie in het bezette deel van Nederland dramatisch. Met name in het westen van Nederland werd tijdens de laatste oorlogswinter grote honger geleden. Rond de jaarwisseling kwam een grote trek uit de steden naar het platteland op gang: vrouwen, kinderen en oude mannen die op zoek waren naar voedsel. Ze kwamen ook naar Fryslân, zelfs in Buitenpost. De hongertochten duurden tot maart 1945.

Om de nood te lenigen stuurden ettelijke Buitenposters voedselpakketten naar Holland. Soms kwamen ze aan, dikwijls niet. Geschat wordt dat ruim 20.000 mensen omkwamen door honger, kou en gebrek aan medische voorzieningen. De barre oorlogswinter kwam bekend te staan als de Hongerwinter.

Bom doodt familie in Kollum

Het bericht op 13 december 1944 dat de avond daarvoor een bom op een woonhuis in Kollum was gevallen schokte de wijde omgeving. Bij de explosie kwam het hele gezin Barkmeijer, bestaande uit vader, moeder en 3 kinderen, samen met 2 gasten, om. De vraag waarom en door wie dit gedaan was, bleef lang een raadsel. Een geallieerde bommenwerper die zijn bomlading kwijt moest leek voor de hand te liggen. Later onderzoek maakte het waarschijnlijk dat het een Duitse vliegenier was die, mogelijk omdat er in het dorp niet goed verduisterd werd, willekeurig een bom had gegooid.

"Een zielige stoet mensen" - de evacués uit Roermond

De late herfst en winter legden de oorlogshandelingen in Nederland grotendeels stil. Nederland werd daarmee opgedeeld in een bezet en een bevrijd gedeelte, ruwweg gescheiden door de grote rivieren. Bombardementen en beschietingen vonden in het grensgebied nog wel plaats. Om die reden werden uit Limburg en de Betuwe grote groepen burgers in januari geëvacueerd naar het Noorden. In verschillende groepen, totaal bijna 2000 evacués, kwamen aan op het station van Buitenpost. Een ooggetuige vertelde: "...de geëvacueerden, het zijn er honderden. En in de winter valt het niet mee om zuiderlingen naar het Noorden te vervoeren. De eerste groep uit Tiel kwam midden januari aan toen er nog geen sneeuw lag. Maar het was anders guur weer en koud. 80 mannen zijn onderweg hierheen opgepakt. Dat zijn zulke vreselijke toneelen geweest. De tweede groep kwam een goede week later, toen het barre winter was. Die groep kwam uit Limburg. Sommigen waren 15 weken, anderen 2 dagen onderweg geweest. Ze waren eerst naar Duitsland vervoerd. Diegenen die 2 dagen onderweg waren geweest, hadden 36 uur in veewagens gezeten. Ze waren natuurlijk verkleumd van de kou toen ze aankwamen, maar ze werden goed onthaald. Wat hadden die mensen een verhalen! Vergeleken met wat zij beleefd hebben, weten wij hier niets van de oorlog af".

Ook Jan Ploeg zag op 16 januari 1945 de eerste groep arriveren en schreef: "Vanavond arriveerden alhier ongeveer 250 evacués uit de Betuwe, meest uit Tiel. Menschen die door het oorlogsgeweld van alles zijn beroofd en geen dak meer boven hun hoofd hebben. Het was een zielig gezicht de stoet te zien trekken" Deze groep ging naar Augustinusga. Op 26 januari volgende een tweede groep: "Om 4 uur van morgen kwamen hier met een Duitse Weermachtstrein ongeveer 1000 evacués. Menschen uit Roermond en Venlo, allen beroofd van have en goed". Hiervan gingen de meesten naar het zuiden van Achtkarspelen. 26 februari kwam de laatste groep aan: "Vanmorgen om 4 uur arriveerde alhier weer een trein met evacués, 743 menschen. Zij werden weer naar de Geref. Kerk geleid en kregen aldaar koffie en brood. Des voormiddags zijn door de Kollumer boeren met boerenwagens 322 personen weggehaald, die in die gemeente onderdak zullen krijgen. Er bleven dus voor de Gemeente Achtkarspelen 421 menschen over. Velen maakten een slordige indruk en waren blijkbaar geen nethheid gewend. Bij het onderzoek bleek dat velen niet rein waren maar veel kler- en hoofdлуizen hadden meegenomen. Dezen werden afgezonderd en zullen eerst gereinigd worden voor zij huisvesting krijgen. Er waren ook nette menschen bij". De toewijzing van gastadressen werd door de gemeente gedaan en verliep goed georganiseerd. Maar niet altijd zonder slag of stoot. Er

Roermond om onderdak, de luchtoorlog was goed merkbaar op de grond en Duitse troepen waren meer dan ooit eerder aanwezig. De winter was streng. Er was geen electriciteit meer. De echte honger ging aan Buitenpost voorbij, maar de tekorten waren nog niet eerder zo groot. Het was voor veel dorpsgenoten een sombere en zorgelijke periode.

Soms leek er waarheid in de boodschap van propaganda-affiches te zitten. Maar burgerslachtoffers in het redelijk dichtbevolkte Nederland waren in de oorlogssituatie onvermijdelijk.

waren dorpsgenoten die eisen hadden aangaande wie ze in huis wilden hebben. Soms moesten mensen worden overgehaald, enkelen weigerden onvermurwbaar. Zij die niet geplaatst konden worden of 'te onrein' waren kregen onderdak in de scholen.

Voor veel Buitenposter was het een bijzondere ervaring een zuiderling in huis te hebben. De gasten waren katholiek, hadden een vreemde Hollandse tongval en andere gewoontes. Niettemin voelde voor de meeste evacués Buitenpost als een warme herberg. Sommigen deden blijvende contacten op. Voor velen bleven later alleen de herinneringen, de een meer bijzonder dan de ander natuurlijk. Jaap Noordhof vertelde: "Op een avond arriveerde een grote groep evacués, afkomstig uit Roermond per trein in ons dorp, waaronder ook enkele pastoors en nonnen. Ze hadden natuurlijk een lange reis met hindernissen achter de rug. De volle trein en lange reistijd had er toe bijgedragen, dat die mensen allemaal last hadden van luizen. De eerste opvang was in de gereformeerde kerk en stuk voor stuk moest iedereen ontluisd worden. Dit gebeurde door de nonnen in een van de lokalen van de oude school aan de Voorstraat. Om het inkijken te beletten waren de ramen van de lokalen dichtgeplakt met papier. Wij als jongens hadden al gauw ontdekt, dat het dichtplakken niet overal was gelukt en maakten daar nieuwsgierig gebruik van. Wij zagen toen voor het eerst naakte volwassen mensen. Dat gluren was natuurlijk niet zo netjes van ons. Nadien zei ik wel eens gekscherend en wij vanaf dat moment begonnen zijn met volwassen te worden".

Limburgse evacués komen aan op een station, ergens in Fryslân.

Jan Ploeg schreef

“21 October 1944

Vanmiddag passeerde hier weer een lange trein vol jonge mannen in oostelijke richting. Men zegt, dat het allen Amsterdamse jongelingen waren die door de Duitse instanties zijn opgepakt en nu, zoo't heet, in Drente en Groningen worden tewerkgesteld voor het aanleggen van verdedigingswerken. Dergelijke transporten passeeren hier dikwijls.

6 November 1944

Alle mannen van 17 tot en met 50 jaar moeten zich vanmorgen melden voor tewerkstelling in Groningen en Drente, voor de Duitse weermacht.(...) Het resultaat is nagenoeg nihil. De Duitsers zijn boos. Hoewel ik boven de jaren ben, vrees ik toch voor hun strafmaatregelen. Zij dreigen met doodschieten van burgers en het afbranden van woningen. Ik ga 's avonds naar tante Engeltje. Die woont buiten de dorpskom, daar is het rustiger. Ik slaap 's nachts op enkele stoelen.

13 November 1944

Een aantal vrouwen uit Buitenpost zijn gisteren (zondag) met de Jan Plezier-brik, een omnibus van Doeke Miedema naar Glimmen gereden, om hun mannen die 7 November jl gearresteerd zijn en aldaar aan het werk zijn gezet, te bezoeken.

1 Januari 1945

Het is weer winter. Sietie en El-lie gingen schaatsrijden op de ijsbaan. Ellie natuurlijk met Ype maar toen er Duitse militairen in de buurt werden gesignaleerd, waren de jonge mannen spoedig verdwenen.

15 Januari 1945

Vanmiddag fietste ik naar de Surhuizumer mieden. Bij Kuipers dronk ik koffie en van hem kreeg ik mee een stukje spek, een worst en een zak vol turven. Zoo moeten we ons tegenwoordig door de tijd scharrelen.

17 Januari 1945

Wegens de algemene brandstofnood is hier een centrale noodkeuken ingesteld, welke in de zuivelfabriek te Augustinusga onderdak kreeg. Ook wij eten hieruit en het bevalt goed. In de openbare school alhier is een uitdeelpost. 't Is natuurlijk alle dagen stampot, uitgezonderd zondags, dan krijgen wij soep.

12 Februari 1945

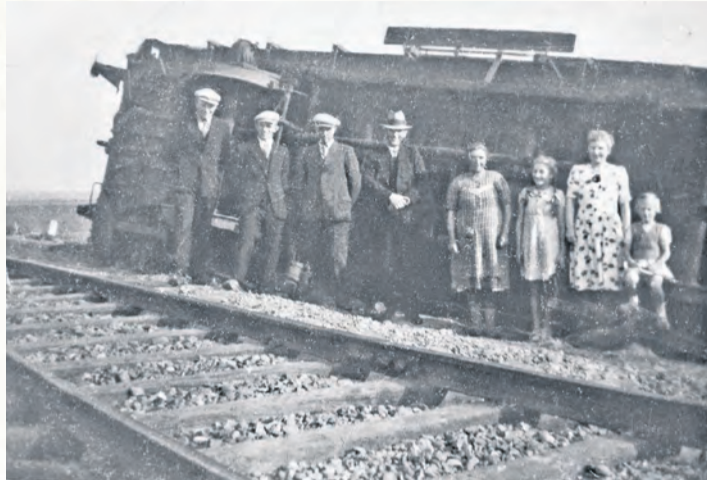
Vanmiddag trof ons weer een oorlogsmaatregel. Wij werden van het elektrisch net afgesneden. Nu zitten we 's avonds bij een walmend oliepitje en kunnen niets meer doen; ook niet lezen.

26 Februari 1945

Van de evacuées wordt ons een meisje toebeschikt namelijk Elisabeth Hammes. Zij is 10 jaar oud en het lijkt wel een aardig, bescheiden meisje."

Sabotage op de spoorlijn

In augustus 1944 werd voor het eerst door het leden van het plaatselijke verzet geprobeerd om de trein Leeuwarden-Groningen te laten ontsporen, maar dat mislukte. Na het uitroepen van de spoorwegstaking volgde nog een poging, met succes. De locomotief met 26 wagons kwam van de rails en liep deels de naastgelegen sloot in. In het dorp was er grote spanning of de Duitsers represailles op de sabotagedaad zouden laten volgen. Dat gebeurde gelukkig niet. Vermoedelijk omdat werd verondersteld dat de ontsporing het gevolg was van een verzakking in de spoorbaan en niet van kwade opzet.

Bewoners van de omliggende dorpen namen in de dagen erna een kijkje en een kiekje bij de ravage van de omgevallen wagons (foto boven). Voor sommigen was de verleiding te groot om wat uit van de goederen in de wagons mee te nemen. Theo Roorda nam het risico en nam een zak meel mee. Nog voor hij goed en wel onderweg naar huis was werd hij door Duitsers aangehouden en het had er slecht voor hem uit kunnen zien. Door bemiddeling van burgemeester Matzer van Bloois bleven ernstige gevolgen voor hem uit.

Naar en verkleed terug uit Glimmen

Na de razzia stelde transporteur Doeke Miedema in de weekenden een vaste rit naar Glimmen in. Daarmee kon de tewerkgestelden worden bezocht en van het een en ander voorzien. Anderen gingen op de fiets op bezoek. Jan Kootstra vertelde: "Wat ik daarvan nog weet is dat mijn jongste zuster af en toe op de fiets met nog iemand naar Glimmen fietste. Zij was toen 20 jaar en dat was voor haar zeker een tochtje dat niet zonder risico was. Het was een dag heen en de andere dag terug. Ze sliep dan bij wildvreemde mensen. In de oorlogstijd kon je makkelijk bij mensen aankloppen en werd je geholpen als je in moeilijkheden zat."

Ook Popke van der Meulen van Lutkepost was bij de razzia in november opgepakt en in Glimmen beland. Zijn vrouw Janke zocht hem een paar keer op de fiets op. Toen rijpte er een plan. De bewaking was niet streng. Controles op aanwezigheid waren summier en de afstand was te overzien. Bij het volgende bezoek nam Janke een stel vrouwenkleden in de bagage mee. Popke wist uit het kamp weg te sluipen en verkleedde zich als vrouw. Twee vrouwen op een fiets ging niet, dus om de beurt liep de een en fietste de ander. Dan wachtten de fietser de loper op en werd er geruild. Zo kwam Popke een dag later weer thuis. Nadien hebben ze niet gemerkt dat hij gemist werd en zat de oorlog thuis uit.

Vissen met handgranaten

Jan Kootstra: "Dat op het laatst overal gebrek aan was kon je goed merken, bij ons thuis maar ook bij onze bezetter. Om aan wat extra eten te komen hadden ze ook wat bedacht. Ze hadden een roeiboortje gevorderd en hiermee gingen ze zonder hengel of net vis vangen. Af en toe gooiden ze een handgranaat in het water die ontplofte onder water en dan kwamen er heel veel vissen boven drijven. Zo haalden ze veel vis binnen maar er bleef ook wel wat achter. Als zij weg waren haalden wij de achtergebleven vis er uit."

Beschieting van de watertoren

Jan Kootstra vertelde: "Op school werd ons geleerd dat we onder de schoolbank moesten kruipen als de sirene op het gemeentehuis begon te loeien voor luchtalarm. Ook stond er een grote bak met zand in het voorportaal die was bedoeld om eventuele neergekomen brandbommen mee te doven. Dat is gelukkig nooit gebeurd. Maar ik weet nog dat ik een keer uit school kwam en net voor hotel de Roskam was. Plotseling nam een vliegtuig de watertoren onder vuur. Het was een hels lawaai van een ratelende mitrailleur vlak boven mijn hoofd en ik vluchtte hard rennend het hotel in. Na deze belevens was ik veel banger voor overvliegende vliegtuigen." Bij dezelfde aanval zat de familie Wiersma aan tafel. Dedde vertelde: "Ik weet nog goed dat de vliegtuigen laag over de huizen gingen. Mijn tante riep: "We moeten dekking zoeken onder het konijnenhok!"

Sikke Pietersma kwam om in Duitsland

Sikke Pietersma woonde met zijn ouders op de Bouwyk (nu Herbrandstraat) en werd op woensdag 11 november 1942 op transport gesteld naar Berlijn als opgeroepene voor de arbeidsplicht. Hij werkte lange tijd in een garage in Berlijn en maakte daar bombardementen mee. In november 1943 deed zich de mogelijkheid voor naar huis terug te vluchten. Op 21 januari 1944 werd hij bij toeval door twee landwachters gearresteerd en naar kamp Amersfoort overgebracht. Daarna belandde Sikke in concentratiekamp Neuengamme en overleed in ellendige omstandigheden. De plek van zijn graf is onbekend.

De gaarkeuken

Begin januari 1945 werd in de zuivelfabriek van Augustinusga begonnen met het bereiden van maaltijden voor de centrale keuken. Deze 'gaarkeuken', zoals ze ook werd genoemd, bood de bevolking van Buitenpost, Harkema, Surhuisterveen en Rottevalle de gelegenheid tot het krijgen van een warme maaltijd. Onder de bevolking was een groot aantal evacués. In de laatste week van januari bedroeg hun aantal in ons dorp rond 850. Het eten bestond afwisselend uit stampot of soep. Voor de verstrekking van het eten werden bonnen op zogenaamde keukenkaarten gebruikt, met bijbetaling van een kwartje per portie. Tot en met januari 1945 werden in totaal 20.700 porties eten uitgegeven door de gaarkeuken. Buitenpost kreeg het meest, namelijk 6171 maaltijden.

Hongertocht naar Buitenpost

De laatste oorlogswinter was voor de grote steden in Holland rampzalig. Door de honger gedreven gingen duizenden mensen op zoek naar eten op het platteland, dikwijls tot ver in Friesland. Sietske IJlstra vertelde: "In de hongerwinter stonden er plotseling een mevrouw en een jongen uit Rotterdam voor onze drukkerij. Mijn vader liet hen binnen. Ze vertelden dat ze de hele lange reis naar Buitenpost op de fiets gemaakt hadden en dringend op zoek waren naar voedsel. Mijn vader regelde daarna het contact met enkele boeren in de omgeving. Ik ben daarna met hen op de fiets bij die boeren langs geweest om verschillende etenswaren op te halen."

Ongewenste Duitse logés

Regelmatig gingen Duitse troepentransporten door het dorp en soms werd dan overnacht bij de bevolking. Met name in het laatste oorlogsjaar gebeurde dit vaak. Jaap Noordhof vertelde: "Het gebeurde wel eens, dat een Duitse afdeling soldaten van elders met hun paarden een tijd lang in het dorp ingekwartierd werd. De paarden waren meestal van boeren gevorderd en werden gestald ergens in het dorp. De garage van Ate der Meulen in de Kerkstraat en de loods van brandstof handelaar Kees Jansen aan de Kuipersweg werden daarvoor vaak gebruikt. Zo kreeg Bartele van der Ploeg in het West de twijfelachtige eer om een Duitse officier compleet met koets, paarden en de koetsier ingekwartierd te krijgen."

School in de laatste oorlogswinter

De christelijke school aan de Kuipersweg

Jaap Noordhof vertelde: "In de laatste oorlogsjaren was er brandstoftekort zodat onze school bij koud weer gesloten was. Om de achterstand beperkt te houden kregen wij bij meester Beerda aan de Kuipersweg dan een á twee keer per week les en indien mogelijk moesten wij dan een paar turven of briketten mee nemen om de kachel bij hem thuis te laten branden."

De openbare school aan de Schoolstraat

De openbare school kampte met hetzelfde probleem. Jan Kootstra vertelde: "Het laatste oorlogsjaar kwam er van schoolgaan niet veel terecht want de school werd regelmatig gevorderd voor militairen en in de winter was er geen turf om de kachel te laten branden. Wel moesten we huiswerk maken. Onze meester typte blaadjes uit die we bij zijn huis konden ophalen."

De ULO aan de Kuipersweg

ULO-leerkracht van Kempen schreef: "Toen er geen brandstof, of zo goed als geen brandstof meer was, trokken wij met ons geboren zoontje in bij onze alleen wonende buurvrouw aan de Julianalaan. Ons huis kwam leeg te staan. De leerlingen van de examenklas moesten les hebben. Onze meubels werden in één kamer gestouwd en de andere kamer kreeg schoolbanken als meubilair. Het brandstofprobleem werd opgelost, want elke leerling nam een turf, een klein zakje kool of een stuk hout mee. Sommigen rukten, als ze dat vergeten hadden, een tak van een boom. Zo kwam er nog wat warmte, maar de ijsbloemen dooiden niet van de ramen. Uiteindelijk bleek, dat al die inspanningen niet nodig waren geweest, want in 1945 kregen alle leerlingen die in de examenklas stonden ingeschreven hun diploma zonder examen!"

13 februari

In de haven van Delfzijl arriveert Zweedse voedselhulp in 3 schepen. Daarmee wordt ondermeer Zweeds wittebrood gebakken.

26 februari

Opnieuw aankomst van een trein met evacués. Ditmaal 743 personen. Veel van hen krijgen huisvesting in scholen.

maart 1945**9 maart**

Tamme van der Veer overlijdt mede aan zijn verwondingen tengevolge van zijn eerdere arrestatie.

13 maart

Koningin Wilhelmina terug in Nederland.

24 maart

De geallieerde legers trekken over de Rijn. Het Canadese leger begint haar opmars door Nederland.

26 maart

Een Duitse auto wordt bij De Laatste Stuiver door vliegtuigen beschoten met twee zwaargewonden tot gevolg.

april 1945**4 april**

Buitenpost komt in vrijheidsstemming.

5 april

Afweergeschut in actie vanaf een spoortrein tegen een kabelballon.

6 april

De hele nacht troepenvervoer met auto's, wagens en te voet door het dorp.

8 april

Ongeveer 150 soldaten komen aan in Buitenpost. Een viertal huizen moet worden ontruimd.

11 april

Twee Duitse auto's worden beschoten in het West.

12 april

Vertrek van de Duitse troepen uit het dorp.

13 april

Hevige beschieting in het Oost op een trein.

14 april

- De NBS van Buitenpost bezet de brug bij Blauwverlaat en verdedigt deze daarna.

- Tal van Duitsers en NSB'ers vluchten door ons dorp. Een kleine groep wordt aangehouden op de Bruggelaan waarna een schotenwisseling volgt. Hierbij sneuvelt de Duitser Heinrich Apel.

- Gevechten bij de sluis van Dokkumer Nieuwe Zijlen waarbij vier NBS'ers sneuvelen.

15 april

- De eerste Canadese verkenningsvoertuigen verschijnen in Buitenpost (zie foto voorkant)

- De geallieerden bereiken Zoutkamp. Leeuwarden wordt bevrijd.

- In onze omgeving begint de Binnenlandse Strijdkrachten met de arrestatie van NSB'ers en Duits-sympathisanten.

16 april

Duitse troepen in de stad Groningen capituleren.

17 april

- Duitsers steken de dijk van polder Wieringermeer door, deze wordt daarmee onder water gezet.

- Oud-burgemeester Eringa houdt op de stoep van het gemeentehuis een rede.

18 april

Eenheden van de Canadese 3e Divisie bevrijden Harlingen en stoten door tot de Afsluitdijk. Daarmee is

Bevrijding

De laatste maand werd het hoorbaar dat de Canadese troepen dichterbij kwamen. De zorg en spanning waren nog niet verdwenen. Veel Duitse troepen bleven het dorp in en uit gaan. Zouden zij nog weerstand bieden? De komst van Canadese gevechtswagens in Buitenpost op 15 april was de anticlimax. Het is voor ons in het jaar 2020 moeilijk voor te stellen hoe intens de meeste dorpsgenoten in 1945 beleef-

Mentaal zware jaren

De spanning en onzekerheid die eigen is aan de oorlogsomstandigheden vroeg mentaal ook veel. Sommige mensen werden daardoor angstig en neerslachtig. Anderen kregen vage lichamelijke klachten. Maar afgezien van de zelfmoordgolf in mei 1940, lag het gemiddelde aantal zelfdodingen tijdens de oorlog niet veel hoger dan voor het begin van de oorlog.

De prijs van de zwarte markt

Begin 1945 was de nood het hoogst in Nederland. De prijzen op 'de zwarte markt' stegen daardoor navenant. Voor een 'brood' van 800 gram werd soms 50 gulden betaald (officiële prijs 19 cent), surrogaatsigaretten werden regelmatig verkocht voor 60 gulden (officiële prijs 90 cent), lucifers kostten 10 gulden (officiële prijs 15 cent), 70 kg antraciet (brandstof voor de kachel) kostte zelfs 160 gulden (normaal 3 gulden). Een werknemer verdiende toen gemiddeld 150 gulden per maand.

De luchtoorlog boven Friesland

In de oorlogsjaren is er relatief weinig gevochten op Fries grondgebied. Maar in het Friese luchtruim vonden bijna dagelijks beschietingen plaats tussen Duitse en geallieerde vliegtuigen. De vliegrouetes van bommenwerpers uit Engeland naar bestemmingen in noord-Duitsland liepen dikwijls over noord-Nederland. Vierhonderd geallieerde vliegtuigen werden in de vijf oorlogsjaren boven Fryslân uit de lucht geschoten. Op begraafplaatsen in de hele provincie kregen 535 geallieerde vliegeniers hun laatste rustplaats.

Neergestorte vliegtuigen in onze omgeving

Noord-Fryslân lag op de aan- en afvliegroute lag naar belangrijke doelwitten in Duitsland, zoals Hamburg, Kiel en Bremen. Onderweg en boven Duitsland werden ze beschoten door luchtafweer. Vanaf vliegvelden vlogen Duitse jagers om de Britse en Amerikaanse bommenwerpers te onderscheppen. Naast enkele tientallen Duitse toestellen resulteerde dit in ruim 400 neergeschoten geallieerde vliegtuigen in onze provincie.

Een kleine opsomming van vliegtuigen die dichtbij Buitenpost hun einde vonden.

- 12/13 april 1941, Britse Wellington bij Westergeest, alle 5 bemanningsleden kwamen om.

- 6/7 september 1941, Britse Whitley bij Bergum. Alle 5 inzittenden kwamen om.

- 15 januari 1942, een Britse Whitley bij Rottevalle, 3 bemanningsleden sneuvelen.

- 27 februari 1942 stortte een

Britse Whitley neer bij Driesum, 4 bemanningsleden kwamen om, een overleefde.

- 18 mei 1942 werd een Boston neergeschoten bij Akkerwoude, 4 bemanningsleden kwamen om, twee overleefden.

- 3/4 februari 1943, Wellington bij Drogeham 4 mannen sneuvelen, 1 raakt krijgsgevangen.

- 1 mei 1943 kwam een Britse Stirling neer bij Akkerwoude, 6 bemanningsleden stierven, 1 bemanningslid overleefde.

- 4/5 mei 1943 kwam een Britse Halifax neer bij Westergeest. Alle 7 inzittenden kwamen om.

- 28 juli 1943, Amerikaanse B17 bij Kortwoude. 9 bemanningsleden kwamen om, 2 overleefden.

- 28 juli 1943, Duitse FW-190 maakte noodlanding bij Augsbuurt. De piloot overleefde.

In totaal zijn tijdens in de oorlogsjaren in Nederland zo'n 6.000 vliegtuigen neergestort.

De route van geallieerde bommenwerpers met het doel Bremen (25/25 juni 1942) en Berlijn (29/30 december 1943).

den. Een diep gevoel van opluchting bevrijd te zijn van de knellende druk van vele zorgen en angsten. Het verdwijnen van dwang en inperking door de bezetter en het krijgen van een kans op een nieuwe en betere toekomst. Dit sentiment uitte zich in een aantal grote feestelijkheden daein Buitenpost en de hele streek op 15 april begonnen.

Eind maart 1945 kwam het Canadese leger weer in beweging en stak op 24 maart bij het Duitse Wezel de Rijn over. Daarna bogen zij naar het westen af en begonnen hun opmars door Nederland. Op de kaart geven de data de officiële bevrijdingsdagen aan. De Veluwe werd vlot genomen en op 12 april stonden ze voor de provinciegrens van Fryslân. In drie dagen werd het grootste deel van Fryslân bevrijd. Alleen de zuidwesthoek duurde wat langer omdat daar polders onder water waren gezet. Ook Groningen bleek lastiger. Duitse verdedigers vertraagden daar de opmars om evacuatie van landgenoten naar Duitsland mogelijk te maken.

De gaarkeuken, voedselsteuntje in de rug

Tegen het einde van 1944 kwam er een stagnatie in de voedselvoorziening in Achtkarspelen. Het gemeentebestuur zag dat de gezondheid van veel burgers in gevaar dreigde te komen. Zij besloot tot een noodmaatregel die in veel andere gemeentes ook al werd toegepast: de gaarkeuken. In de zuivelfabriek van Augustinusga werd deze centrale keuken ingericht. Het bereide voedsel werd naar de verschillende dorpen vervoerd, waar het op een centraal adres aan de bevolking werd uitgereikt. Jan Kootstra herinnert zich: "In de laatste oorlogswinter werd er af en toe warm eten verstrekt door de zogenaamde gaarkeuken. De bereiding hiervan gebeurde in melkfabriek Lijempf van Augustinusga en werd met paard en wagen naar Buitenpost gebracht. Het menu was afwisselend stampot of erwtensoep. Ik weet nog dat het eten werd uitgedeeld bij hotel de Roskam en ik samen met mijn broer wel eens wat ophaalde".

Gevaar uit de lucht

In de laatste oorlogsmoanden was de geallieerde luchtmacht heer en meester in de lucht. In de aanloop naar de bevrijding werd door hen alles wat militair van waarde kon zijn beschoten. Auto's, treinen en stations waren dikwijls doelwit. Op 26 maart werd bijvoorbeeld een Duitse auto bij de Laatste Stuiver beschoten, met twee zwaar gewonden tot gevolg.

Op 11 april werd een auto in het West beschoten. Oud Buitenposter Jan Douwes was 7 toen hij dat meemaakte: "Ik liep op 11 april in het West naar mijn pake en beppe. Toen ik ter hoogte van het huis van melkrijder Bram van der Weg was kwam er een auto aanrijden met een houtgasgenerator. Deze was een paar meter van mij vandaan toen plotseling een vliegtuig op de auto begon te schieten. Tussen de hoge eikenbomen aan weerszijden van de weg waren schuttersputjes gegraven. Ik dook een in en luisterde tot het vliegtuig weer weg vloog. Toen ik het putje uit kwam zag ik eigenlijk vlak voor me dat de auto in brand stond en er nog iemand in zat. Deze persoon is verbrand. Een tweede persoon was aangeschoten. Ik hoorde later dat hij een deel van zijn achterwerk kwijt was, maar dat heb ik niet gezien. De soldaat is naar ze zeiden bij Kamstra naar binnen gekropen en blijven leven. De persoon die verbrand was, werd er vlakbij begraven bij een dikke boom. Jaren heeft daar een zwart kruis gestaan met een helm er op." Het lichaam werd in 1949 weer opgegraven en naar de Duitse militaire begraafplaats in Ysselsteijn gebracht.

Jan Ploeg schreef

8 Maart 1945

Het kanongebulder in het Duitse Roergebied houdt steeds aan. Het 'dondert' dag en nacht door.

26 Maart 1945

Met zwaar geweld ronken een paar vliegtuigen over onze plaats. Plotseling wordt hevig geschoten. De sirene loeit: luchalarm! In het Oost bij de Laatste Stui-ver is een Duitse auto getroffen. Twee militairen zijn zwaar gewond. De sirene loeit: veilig! Het leven herneemt zijn gewonen gang. Een heel klein beetje van de oorlog, van de strijd van elken dag.

30 Maart 1945

Ten einde eenige behoorlijke verlichting te krijgen hebben we voor wat tabaksbladeren vijf liter gasolie geruild. In Grootmoe's petroleumlamp gaf dit beter licht dan een oliepitje. Toch viel het ons nog tegen, een beetje opgedraaid begint het direct te walmen. Wij zijn echter al gewend ons te behelpen en zijn zodoende spoedig tevreden.

4 april 1945

Zoals het steeds gaat in dagen van spanning doen nu ook allerlei geruchten de ronde. De een weet al meer nieuws te vertellen dan de ander, maar 't is meestal oncontroleerbaar nieuws.

7 April 1945

Engelsche vliegtuigen cirkelen over onze plaats en in westelijke richting wordt hevig geschoten.

10 April 1945

Veel Duitse soldaten slenteren hier door de straten. De gehele dag ronken Engelsche vliegtuigen langs de Rijksweg voor de beschieting van Duitse voertuigen. 't Is angstig dat schieten zoo dicht bij te hebben.

14 April 1945

De bevrijding komt zichtbaar naderbij. Overal in de omgeving zijn blijkbaar Engelsche en Canadezen waargenomen. Honderden Duitse militairen, in auto's of wagens of rijwielen en velen te voet, trekken langs de Rijksweg.

15 April

Als we uit de kerk komen beweegt zich een groote mensenmenigte op straat. Sommigen zijn reeds met oranje getooid. Een vijftal Canadeesche tankwagens zijn uit de richting Groningen gekomen en langs de Kuipersweg in de richting van Blauwvallaat gereden. Wij kwamen te laat om ze te zien. Op straat is het geweldig druk en allen zijn getooid met Oranje. Er is diepe dankbaarheid en blijde vreugd. Het is feest! Des avonds is er nog meer volk op de been! Allen juichen en jubelen! Vrij van de Duitse onderdrukking! Wij mogen nu tot 9 uur op straat blijven.

16 April

't Is weer feest vandaag; alle arbeid ligt stil. Getooid met oranje en vlaggen, beweegt zich een dichte menigte op straat. Allen zijn dankbaar en blij en... vrij.

17 April 1945

Nog heerscht er een feestelijke stemming, nog wapperen de vlaggen, nog zijn er veel mensen op de weg."

Willem van der Veer schreef:

8 Maart 1945 - Vele inkwartieringen. Naar ze zelf zeiden was dit hun laatste reis.

11 Maart 1945 - Hier nog grote bedrijvigheid van Duitse troepen, allemaal valschermtroepen, uit de gehele omgeving en de boeren maar rijden. Vandaag klopten ze maar de burgers aan om eten, vanavond zijn ze bijna allen weer vertrokken. ± 1700 man.

15 maart 1945 - Het is nog steeds een drukte van troepen, verschillende plaatsen zijn alweer volgepropt.

25 maart 1945 - Dinsdag 20 maart kregen wij weer eens inkwartiering van twee man. Feldwebel Klaassens uit Keulen met een gevangene soldaat van 18 jaar, de volgende morgen zijn ze weer vertrokken.

31 maart 1945 - Grote formaties bommenwerpers trekken over ons heen, ± 500, ook werden pamfletten uitgestrooid.

4 april 1945 - De bevolking komt in vrijheidsstemming.

5 april 1945 - Vanmorgen afweergeschut in actie vanaf een spoor-trein die hier stond. Het doel was een kabelballon. Even later cirkelden er twee Tommy's omheen. Velen in de kelder. Maar geen enkel schot gelost.

6 april 1945 - De gehele nacht troepenvervoer met auto's, wagens en te voet. Bij verschillenden werd een fiets gevorderd.

7 april 1945 - Troepenvervoer naar Leeuwarden. En maar fietsen stelen.

8 april 1945 - Vannacht zijn hier ongeveer 150 soldaten gekomen. Een 4-tal huizen dienden ontruimd te worden. De gehele zondagmiddag aan het sjouwen geweest.

9 april 1945 - Vanavond weer veel drukte op de weg.

10 april 1945 - Vannacht weer druk verkeer. De gehele dag hier Tommy's rondgescharreld. In West twee auto's in brand geschoten, waaronder één met munitie. De Duitsers aan het putjegraven in Oost en Lutjepost.

12 april 1945 - De Duitsers vertrokken. De boeren moesten ze rijden. Vanavond zijn ze nog niet terug.

13 april 1945 - Het blijkt dat de Duitsers de paarden en wagens gevorderd hebben. Vannacht om kwart voor twaalf hevige beschieting in het Oost op een trein. Alles was verlicht. Volgens geruchten zitten ze nu vlak bij Groningen en bij Appelscha.

14 april 1945 - 's Avonds 6.00 uur kwam het bericht dat de eerste Canadese tanks in Twijzel waren. Maar ze rukten op naar Veenwouden. 's Avonds reden hier nog enkele Duitse patrouilles de straten langs.

15 april 1945 - Zo nu en dan knallen er nog wat schoten. Plotseling hoorden we wat brommen en daar begon de bevolking te schreeuwen. Wij naar de hoek. En jawel daar stonden vier tanks met Canadezen. Daar hebben ze een poosje gestaan en zijn toen weer vertrokken naar Lutjepost. Wat een vreugde. Even later liep iedereen met oranje. Maar toch bleef het in de harten wat onrustig. De verandering is ook zo groot. Overal staat de NBS op post. Sommigen flink bewapend. Vanmiddag knetterde een Canadees op een motor hier heen en weer. En vanavond een zestal tanks met gevangen landwachters en Duitsers in de richting Leeuwarden. Ook werden vandaag NSB'ers opgehaald, die onder luid gejoel opgebracht werden. Bij 'mooie Jee' werden de ramen ingeslagen door de jeugd. Vanavond weer een minuut stilte gehouden ter herdenking van president Roosevelt, die een paar dagen geleden gestorven is. Daarna werd samen het Wilhelmus gezongen en het Fries volkslied. We mogen nu tot negen uur op straat wezen. Vele bekende gezichten die we anders niet zagen komen nu weer tevoorschijn. Een blijde dag!!!!

16 april 1945 - Veel tanks richting Groningen. Om 10.45 uur de vlag uit bij het gemeentehuis. In een ogenblik nu overal de vlaggen. De KP de hele morgen in de weer voor het opsporen van Duitsers en landwachters, die overal nog verscholen zitten. Tot nu toe slechts één gewonde en ook nog licht, namelijk W. van Mourik.

17 april 1945 - Vanavond heeft de oud-burgemeester een rede gehouden.

18 april 1945 - Prins Bernhard hier vandaag langs gereden.

21 april 1945 - Bij honderden trekken de Canadezen hier langs met allerlei voertuigen. Vanmorgen het eerste stuk chocolade gehad.

24 april 1945 - Vanmorgen de NSB'ers naar Blauwverlaat gebracht.

Tamme van der Veer's verborgen verzet

Tamme van der Veer was een gemeente-ambtenaar die op het arbeidsbureau werkzaam was. Hij woonde boven het kantoor van het bureau dat aan de Parklaan 3 gevestigd was. Na werktijd doorzocht hij met een valse sleutel de bureauladen van zijn chef, de NS-B'er Tjibbe Tolsma. Hij zocht stukken waarin namen werden genoemd van mensen die gevaar liepen vanwege 'de arbeitseinsatz' in Duitsland. De daarin genoemde personen werden door hem gewaarschuwd. Hij werd gearresteerd en hardhandig ondervraagd.

Over zijn illegale activiteiten had hij geen woord los gelaten. Tamme kwam vrij maar overleed al op 9 maart 1945. Waarschijnlijk hebben de gevolgen van het verhoor dat hij ondergaan had daarbij een grote rol gespeeld.

Chaotische weken voor de bevrijding

In de laatste week van maart was het voor alle Nederlanders en hun bezetters wel duidelijk dat de bevrijding aanstaande was. Veel Duitse troepen begonnen verdedigingsposities te zoeken en in de laatste week van maart en de eerste twee weken van april was het een voortdurend komen en gaan van Duitse troepen. Soms stopten ze in ons dorp, werd onderdak geëist bij de bevolking en waren ze op zoek naar voedsel. Voor de meeste Buitenposters waren het dagen van hoop maar tegelijk ook spannende dagen. Niet alle Duitsers oogden overtuigd van de nutteloosheid van hun verdediging. Wie wist wat er nog zou kunnen gebeuren in het staartje van de oorlog?

Een fiets is een fiets!

In de nadagen van de oorlog was goed vervoer ook voor de Duitsers een voortdurend probleem. Opportunisme onverminderd een rol. Zo zag Sietske IJlstra vanuit de ouderlijke huiskamer hoe twee Duitse soldaten haar kleine damesfiets meenamen uit een steegje naast het huis. Sietske kon ze niet snel genoeg bereiken om hen tegen te houden en de beide fietsendieven verdwenen fietsend in de richting van Twijzel. Toch hadden ze weinig plezier van hun eigenlijk enkele maten te kleine karretje. Sietske hoorde later dat ze voor Twijzel door het rijwiel waren gezakt en deze ergens hadden achtergelaten. Maar Sietske heeft haar fiets nooit teruggezien.

Duitse spoorwegman sneuvelde bij Lutkepost

Jan Kootstra vertelde: "Ik kan mij nog goed herinner dat ik op 14 april met mijn ouders en onze burens 's avonds na achten buiten stond, want het was toen vrij rustig. Wij waren op onze hoede want 's avonds na achten mocht niemand meer buiten zijn. Wij schrokken plotseling toen er twee paard-en-wagens met vrouwen, kinderen en met een Duitser voorop met een geweer in de aanslag, voor ons huis stopten. Wij wilden snel naar binnen gaan, maar hij vroeg of hij in de goede richting naar Groningen reed. Mijn buurman zwaaide met zijn arm heel enthousiast naar Blauwverlaat en riep "Ja", want we wisten dat zij verderop in de val zouden lopen. Later hoorden we dat die Duitser zich niet wilde overgeven en bij het vuurgevecht dat erna kwam is doodgeschoten." Die Duitser was spoorwegbeambte Heinrich Apel uit Lochstedt. Apel werd door leden van het verzet doodgeschoten in een weiland bij Lutkepost. Hij werd begraven op de begraafplaats aan de Kuipersweg en later herbegraven op de Duitse militaire begraafplaats in Ysselsteijn.

Verzet bezet de brug van Blauwverlaat

Op 14 april 1945 besloot het verzet om de brug van Blauwverlaat door een verrassingsactie te bezetten. Voor een spoedige opmars was de verbinding van groot belang voor de Canadese bevrijders die al dichtbij waren. Nadat de Duitse bewakers waren overmeesterd werd de brug opengezet en bewaakt. Later op dag moest ze zelfs verdedigd worden toen een konvooi van schepenuit Gerkesklooster kwam. Een met brandstof en munitie geladen schip werd daarbij in brand geschoten. De daaropvolgende nacht hoorde men tot in de verre omtrek voortdurend grote explosies en knallen. De volgende dag werd de brug ontzet door Canadese troepen. Bij deze actie vielen geen slachtoffers onder het verzet en werden 10 Duitse soldaten gevangen genomen

Een foto van het door ontploffen en brand zwaar beschadigde schip. Op de achtergrond is vaag de brug van Blauwverlaat te zien.

heel Friesland bevrijd.

24 april

Wegens het ontbreken van brandstof moeten de Centrale Keukens in het bezette Nederland hun werkzaamheden staken.

29 april

Start van voedseldroppings door geallieerde vliegtuigen in het westen van Nederland.

30 april

Negen dagen na de val van Berlijn plegen Adolf Hitler en zijn vrouw Eva Braun zelfmoord.

mei 1945

2 mei

Delfzijl bevrijd na laatste veldslag in Nederland.

5 mei

- Capitulatie van Duitse troepen in Nederland, Denemarken, Noorwegen, en Noordwest Duitsland.
- Groot bevrijdingsfeest in ons dorp.

6 mei

- Capitulatie van het Duitse leger in Nederland wordt getekend.
- Arrestatie NSB-leider Mussert.

7 mei

- Amsterdam viert de bevrijding. Op de Dam openen Duitse mariniers vanuit de Grote Club onverwacht het vuur op de feestende menigte. 22 Amsterdammers worden gedood waaronder Popke Bakker, 120 mensen raken gewond.
- Ondertekening van de overgave van Duitsland in Reims.

8 mei

Om 23:01 uur Midden-Europese tijd is het einde van de Tweede Wereldoorlog in Europa officieel een feit. Overal ontstaan daarna bevrijdingsfeesten.

12 mei

Groot bevrijdingsfeest aan de Parvlaan.

juni 1945

- Collecte voor Nationaal Herstel. Opbrengst Buitenpost f 17.000,-

11 juni

De laatste Duitse soldaten verlaten Schiermonnikoog.

24 juni

In Nederland treedt het 'kabinet van herstel en vernieuwing' aan.

26 juni

Oprichting van Verenigde Naties.

juli 1945

14 juli

Parade van de Friese NBS in Leeuwarden.

augustus 1945

6 augustus

Amerikaanse atoombom valt op Hiroshima in Japan.

8 augustus

Amerikaanse atoombom valt op Nagasaki.

14 augustus

Eerste weerbericht van het KNMI van na de oorlog.

september 1945

2 september

Capitulatie van Japan. Officiële einde van de Tweede Wereldoorlog.

november 1945

5 november

Instelling van het Directoraat-Generaal voor Bijzondere Rechtspleging op het ministerie van Justitie.

Een feestelijke zomer

De eerste dagen na de bevrijding stonden ook in het teken van afrekening. Verschillende collaborateurs werden gearresteerd. Het feest na de bevrijding groeide naar een hoogtepunt na de ondertekening van de capitulatie van Duitsland op 5 mei 1945. De oorlog in Nederlands-Indië duurde tot augustus 1945. De capitulatie daar en daarmee het einde van de Tweede Wereldoorlog was een nieuwe aanleiding

Trees heeft een Canadees

De bevrijders waren jonge gezonde mannen die een heldhaftig imago hadden. Daarnaast hadden ze de beschikking over luxe artikelen zoals chocolade, snoep en sigaretten. Het contact tussen de soldaten en Nederlandse meisjes leidde tot affaires en verliefdheden. Albert Booy zong erover in zijn bekende lied *Trees heeft een Canadees*. Als gevolg ervan werden tussen 1945 en 1947 ongeveer 7000 kinderen geboren. Er werden 3374 buitenechtelijke kinderen geboren, drie keer zoveel als in 1940.

Voor de Nederlandse mannen waren de Canadese contacten soms een ergernis en de kerken maanden tot zedelijk gedrag. Na de oorlog vertrokken enkele duizenden Nederlandse vrouwen richting Canada om verenigd te worden met hun vriend, echtgenoot en veelal vader van hun kind. Een groot aantal zwangere vrouwen wist niet de precies wie de vader was en bleef ongehuwd achter toen de Canadezen in 1946 vertrokken. In 1984 werd de Vereniging Canadese Bevrijdingskinderen opgericht in 1984 om 'bevrijdingskinderen' te helpen hun biologische vader te vinden. In 1992 werd de naam veranderd in Vereniging Bevrijdingskinderen, en verbreedde het haar werkterrein naar andere geallieerde nationaliteiten. Tot haar opheffing waren ongeveer 1200 bevrijdingskinderen succesvol in hun zoektocht.

Weer een weerbericht

Van terzijde:
Weerbericht. — Het komt binnenkort weer een weerbericht, zegt de radio. Nu kunnen we ons weer onze zuidoester opzetten als de musschen bezwijmd van het dak tuimelen, en ons beste zomerpak aantrekken als de dakpannen door de lucht vliegen. Dat is misschien een beetje overdreven, maar in ieder geval kan ma pa nu weer verwijten, dat hij geen voorzorgsmaatregelen heeft getroffen voor zoiets reglementairs als het Nederlandsche klimaat, en kan pa ma alleen maar betekenisvol aankijken wanneer de geneugten van het door haar doorgezette dagje-uit in het water gesmoord zijn. En dat alles aan de hand van de officieele weersaanwijzing.
We hebben het vijf jaar zonder gedaan, en het regende en woei óók. Een heel enkele keer scheen zelfs de zon. Toch hebben we het meteorologische koffiedik gemist. Het is een kwestie van illusie. We weten natuurlijk allemaal, dat met het weerbericht iets anders bedoeld wordt, maar voor ons plezier willen we niet beter weten. En daarom zijn we verheugd, dat het weerbericht weer bericht wordt. v. B.

Collaborateurs in Achtkarspelen

In totaal waren in Achtkarspelen 113 inwoners lid van de NSB en 61 sympathiserend of collaborerend met de bezetter.

Het Militair Gezag bepaalt

Na de bevrijding door de geallieerde troepen werd het gezag op bevrijd Nederlands grondgebied in de handen gelegd van het Militair Gezag. Deze door de regering in Londen opgerichte organisatie had de opdracht om tot de capitulatie van de Duitsers en enige tijd erna, de overgang naar het burgerlijk bestuur te reguleren. Het geallieerde opperbevel bleef daarmee indirect nog de baas over Nederland.

Luitenant-kolonel Aninga was de commandant van het MG in Fryslân. Het hield zich in hoofdzaak bezig met het herstel van de rechtsorde en economisch terugleiden naar een normale niet-oorlogse leven. Opsporing van oorlogscriminelen was een van zijn taken. Om vlucht te voorkomen was er daarom voor de bevolking in de eerste maanden sprake van beperkte vrijheid in het reizen. Het MG kon bijvoorbeeld ook een avondklok instellen, de arbeidsvoorwaarden in de landbouw reguleren en bepaalde vanwege het gebrek aan papier dat ieder gezin in de eerste maanden na de oorlog maar één provinciaal politiek dagblad mocht lezen.

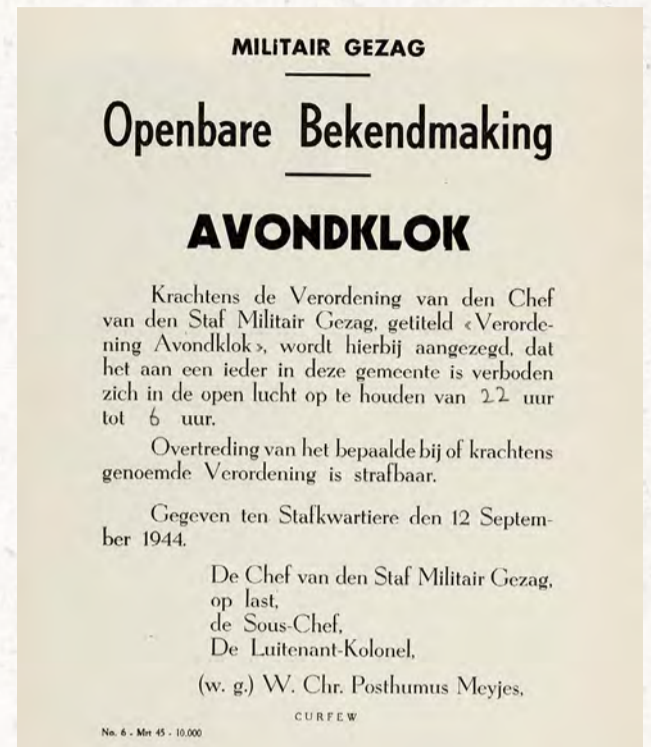
Het MG werd op 4 maart 1946 ontbonden en haar bevoegdheden werden overgenomen door de burgerlijke autoriteiten. Het Militair Gezag heeft naderhand de nodige kritiek op zijn functies gekregen.

Het verzet in Nederland

Volgens sommige bronnen pleegden tijdens de Tweede Wereldoorlog ongeveer 400.000 Nederlanders, 5% van de bevolking, passief verzet tegen de bezetter. Het ging dan bijvoorbeeld om het lezen van illegale blaadjes of het luisteren naar Radio Oranje.

Volgens oorlogshistoricus Lou de Jong was een veel kleiner deel, in totaal zo'n 40.000 personen, actief in illegaal werk door het drukken en verspreiden van lectuur, het bieden van onderdak aan onderduikers en het helpen bij het verkrijgen van illegale papieren. Een klein deel daarvan pleegde gewapend verzet door overvallen of liquidaties. Bij de bevrijding bestond de Binnenlandse Strijdkrachten uit zo'n 60.000 personen, maar veel van hen waren daarvoor niet actief in het verzet.

voor feest. Niet lang daarna kwam het ontvullende besef van alle schade die geleden was en de noodzaak van een wederopbouw. De tekorten waren nog niet verdwenen en de distributie bleef voor veel producten nog lang bestaan. Toch werd met frisse moed de nieuwe uitdaging opgepakt. Tal van verenigingen werden opgericht. Het typeert de sterke gemeenschapszin die dat moment in Buitenpost voelbaar was.

Bevrijdingsgevechten in de omgeving

Op verschillende andere plekken in de directe omgeving werd door leden van de Binnenlandse Strijdkrachten strijd geleverd met de bezetter. Met name bij Dokkumer Nieuwe Zijlen werd op 14 en 15 april hevig gevochten om het bezit van de sluis en brug. Daarbij sneuvelden vijf verzetsstrijders en tal van Duitsers. In Noordbergum kwamen drie verzetslieden om bij de beveiliging van het pompstation van de waterleiding.

Tijd voor de afrekening

Voor veel Nederlanders zou na de bevrijding 'bijltesdag', de dag van afrekening met verraders, plaatsvinden. Hoe dat werkelijk verliep verschilde van plaats tot plaats. Op sommige plaatsen werden NSB'ers uit hun huizen gehaald, vernederd en gevangen gezet. Vrouwen die met Duitsers om waren gegaan werden uitgescholten voor 'moffenhoeren' en op straat kaalgeknipt met een bordje 'moffenhoer' om hun nek. In onze omgeving hebben zich gelukkig geen echte excessen voorgedaan. De grootste raddraaiers werden opgepakt en de rest, zij die bijvoorbeeld degenen die alleen lid waren geweest van de NSB, hadden meldingsplicht en mochten de gemeente niet verlaten. Roel Roosma vertelde: "Klaas de Vries en anderen uit het verzet stonden er op dat de behandeling van de 'fouten' menselijk zou blijven. Dat is ook gebeurd".

Dat gebeurde ook met de meest beruchte NSB'er uit onze omgeving, de mensenjager Pier Nobach. Op 15 april hoorde het verzet het bericht hij zich waarschijnlijk had verscholen in de Stroobosser mieden. Acht mannen gingen uit op onderzoek uit en wisten hem en twee anderen te arresteren. De arrestanten moesten worden overgebracht naar Blauwverlaat, maar onderweg sprong Pier onverwacht in het kanaal. Hij werd weer op het droge gebracht, op een ladder gebonden en naar Blauwverlaat gebracht. Groot was de vreugde bij de brug toen de groep met de gevreesde mensenjager terug kwam. Hij werd met een NSB-vlag om tentoongesteld op een jeep en kreeg onaangename dingen te horen, maar werd daarna naar Leeuwarden overgebracht voor berechting.

Jan Ploeg schreef:

21 April 1945

Geweldig, wat hebben die Canadezen een oorlogsmateriaal. Een onafzienbare stroom van auto's, pantserwagens en tanks rijdt langs de Rijksweg.

2 Mei 1945

Ook in Buitenpost wordt voedsel voor Holland verzameld. Op wagens en karren worden flinke hoeveelheden verzameld.

3 Mei 1945

De melk is niet meer op de bon. Het gebedel bij de boeren om een beetje melk kan dus ophouden. 't Wordt al beter.

5 Mei 1945

Een groote dag, een dag van vreugde. De Duitse leger-aanvoerders in Nederland geven zich over. 's Middags is er een groote optocht van alle kinderen van beide scholen. Een lange stoet, en allen getooid met oranje en vlaggen. Hoe mooi, in geen jaren is dit gezien. 's Avonds op het plein der Chr. School een samenkomst waar verschillende sprekers het woord voeren.

11 Mei 1945

Morgen zal het hier weer feest zijn. Vandaag ziet men de voorbereidingen. De straten worden versierd met vlaggen, slingers en en lampions. De jongelui werken hard aan de optuig van wagens.

12 Mei 1945

De zon schijnt heerlijk, 't wordt een mooie, warme dag. Om acht uur is 't aantreden. 400 kinderen en vele groteren zijn in feestkledij present. De wagens worden volgeladen en dan komt de stoet in beweging. Er worden 96 voertuigen geteld, 24 ruiters te paard gaan voorop. Herauten kondigen de komst aan. De wagens zijn alle prachtig versierd en sommigen geven een bepaalde voorstelling. De rit gaat over Twijzel, Zwagerveen, Veenklooster en Oudwoude. Als de stoet om ruim 12 uur in de buurt verschijnt, passeert juist een Canadeesch vliegtuig. Laag cirkelt de machine eenige malen over onze hoofden. Dit is een mooi moment. 's Middags worden kinderspelen gehouden op het sportterrein. 't Is zeer warm! 's Avonds volksspelen voor de groteren. Als 't dan donker wordt, wordt het vreugdevuur ontstoken en een fakkeltocht is het besluit. Ik geloof, dat dit oranje-bevrijdingsfeest geslaagd mag heten.

25 Mei 1945

Onze evacu e Elsje gaat van ons heen! Een groep evacu ees heeft een vrachtauto gehuurd en brengt hen voor 20 gulden per persoon naar Roermond.

2 Juni

De Duitse krijgsgevangenen uit Holland trekken te voet door Friesland naar de Heimat terug. Zij passeeren hier echter niet, zij trekken over Drachten. Echter zagen we hier vandaag honderden auto's met Duitse militairen langs de Rijksweg rijden in de richting Groningen. We zien dus toch iets van de uittocht.

28 Augustus

Wij krijgen weer elektrische stroom, nog wel gerantsoeneerd, maar we hebben weer licht. Dat is een uitkomst."

Vrijheidsfeest

Na de bevrijding barstte wekenlang een viering van de vrijheid los, met de ondertekening van de capitulatie op 5 mei een van de hoogtepunten. Onderstaande foto werd in die weken vol feest van een versierde Kerkstraat gemaakt.

PROGRAMMA van de feestelijke bijeenkomst ter gelegenheid van Neerlands algeheele bevrijding op Zaterdag 5 Mei 1945 des avonds te 19 uur op het schoolplein van de Bijz. School te BUITENPOST.

0-0-0-0-0-0-0-0-0-0

Opening door den Gem.Commandant N.B.S.
Samenzang met muziekbegeleiding van ons volkslied (2 coup.)

Spreker: Burgemeester P. Eringa

Muziek en zang: Frysk Folksliet
Wien Neerlands bloed
Alle man van Neerlands stam

Spreker: Ds. Postma van Surhuizum (sinds de klokkendiefstal ondergedoken geweest)

Muziek en zang: O schitterende kleuren van Neerlands vlag
De zilvervloot
Wij leven vrij, wij leven blij

Spreker: P. Hania

Muziek en samenzang: Limburg mijn Vaderland
Zij zullen het niet hebben
Waar de blanke top der duinen

Spreker Max Nabarrow te Amsterdam, die de laatste twee jaren als slachtoffer van het Nazi-regiem in Friesland verblijf hield.

Muziek en samenzang: Klein Vogelijn op groene tak
Wilt heden nu treden

Sluiting: Avondzang

In het programma wordt ingelascht de uitzending van RADIO ORANJE

NA AFLOOP ONTSTEKING VAN HET VREUGDEVUUR

Willem van der Veer's notitieboek: 5 Mei - Vanmiddag om 12 uur koraalmuziek van Concordia. 3 uur - optocht van de schoolkinderen met muziek. 's Avonds 7 uur bijeenkomst op het schoolplein met sprekers Pijnacker, Eringa, ds Postma van Surhuizum, P. Hania en de Jood Max Nabarro die hier twee jaar was ondergedoken. Ook Concordia was hierbij aanwezig, na afloop van deze plechtigheid, werd naar de Julianalaan gemarcheerd waar een vreugdevuur werd ontstoken, met vuurwerk. Zo was dan eindelijk de vrijheid er.

Het gewapend verzet in ons dorp

Tijdens de oorlog wisten de meeste leden van groep Achtkarspelen-Noord (Buitenpost, Twijzel en Twijzelerheide) niet wie er allemaal lid waren. Pas in de laatste dagen maakten ze met elkaar kennis en hadden een korte maar spannende periode. Na de bevrijding verrichtten ze nog arrestatie- en bewakingsdiensten, daarna brak het gewone leven weer aan. Op deze foto staan de meeste leden van de Achtkarspelen-Noord met, hurkend in het midden en met armband, de leider Wim van Mourik.

Arrestatie van Duits-gezinden

Na de bevrijding werden ongeveer 25 Duitsgezinden uit onze omgeving gearresteerd. Daarvan waren er 12 NSB'er en 13 pro- tot zeer pro-Duits. De arrestanten verbleven eerst in een boerderij aan de Alde Dyk. Kort daarna werden ze naar Blauwverlaat vervoerd. De vrouwen werden ondergebracht in het ruim van het schip 'Friesland' met hun eventuele kinderen (foto onder). De mannen zaten vast in een loods en werden aan het werk gezet. Ze moesten bijvoorbeeld schuttersputjes dichtgooien. Een aantal weken later werd de hele groep naar interneringskampen en gevangnissen gebracht, in afwachting van eventuele berechting.

Popke Bakker, bevrijd en toch gesneuveld

Het lot van Popke Bakker (foto rechts) in de oorlog was bitter. Hij werd op 15 december 1912 in Leeuwarden geboren, maar bracht zijn jeugd in Buitenpost door. Popke ging later naar Amsterdam, trouwde en had twee kinderen. Net als zijn broer Sjoerd zat hij in het verzet. Al voor de oorlog was Popke actief in het helpen van Joodse families in Duitsland. Tijdens de oorlog deed hij veel illegaal werk en zat in het illegale blad *Vrij Nederland*. In de vriendenkring liet zijn broer Sjoerd zich eens ontvallen: "Ach Popke, jij hebt zo'n mazzel. Jou schieten ze pas op bevrijdingsdag dood". Het werd helaas bewaarheid. Twee dagen na de bevrijding, op 7 mei 1945, kwam Popke om tijdens een willekeurige massale schietpartij door wraakzuchtige Duitsers op de Dam in Amsterdam. Hij ligt in Amsterdam op begraafplaats Zorgvlied begraven. De familie hoorde pas na de oorlog wat hij allemaal in het verzet had gedaan.

De Buitenposter Trees... heette Jantje

Tijdens de Canadese troepenverplaatsingen door ons dorp naar Groningen raakte een tank bij de Bakkershoek defect door een gebroken rupsband. De bemanning kreeg een warm onthaal bij de familie Bakker aan de Stationsstraat. De meeste Canadese soldaten moesten weer verder, maar eende chauffeur bleef bij de tank achter en kreeg onderdak bij Bakker. Toen sloeg een vonk over tussen soldaat Jim Reid en Jantje Bakker, dochter van de winkelier. Na veel geregeld werd het huwelijk in Buitenpost voltrokken, waarna Jantje in 1946 sloop ging naar Canada. Samen kregen ze drie kinderen.

De bezetter vertrekt

Onder toezicht ook van de Canadezen en de BS gingen Duitse soldaten begin juni terug naar Duitsland. Te voet of met een grote verscheidenheid aan voertuigen. Lopend kwamen ze niet door Buitenpost, de foto is elders in de provincie genomen, maar op 2 juni gingen wel honderden Duitse auto's door het dorp oostwaarts.

20 november

Begin van de Neurenberg-proces-
sen in Duitsland tegen Duitse oor-
logsmisdadigers.

december 1945

27 december

Schiernonnikoog als 'vijandelijk
vermogen' officieel door Neder-
land onteigend van Duitsland.

1946

april 1946

25 april

De gemeente Achtkarspelen krijgt
een herdenkingsraam aangeboden
van de Roermondse vluchtelingen.

mei 1946

7 mei

Executie van NSB-leider Mussert

september 1946

30 september

In Neurenberg worden kopstukken
van nazi-Duitsland veroordeeld
wegens oorlogsmisdaden en de
dag erna de straffen uitgesproken.

oktober 1946

16 oktober

De doodvonnissen van elf veroor-
deelde nazi-kopstukken, waaron-
der Arthur Seyss-Inquart, worden
door ophanging uitgevoerd.

1947

juni 1947

5 juni

Het Marshallplan voor Europa
wordt geïntroduceerd.

1948

juni 1948

22 juni

Niet langer distributie van melk.

1949

november 1949

november

De in het West begraven Duitse mi-
litaire wordt opgegraven en naar IJ-
sselstein gebracht.

1952

januari 1952

14 januari

Koffie gaat als laatste levensmiddel
van de bon.

maart 1952

21 maart

- De laatste twee executies op de
Waaltdorpervlakte van oorlogsmi-
sdadigers in Nederland, namelijk de
Duitser Artur Albrecht en de Ne-
derlandse Andries Pieters.

1995

mei 1995

4 mei

Onthulling van het oorlogsmonu-
ment aan de Haersma de Withstraat

Na de oorlog

De Tweede Wereldoorlog was een periode die een diepe in-
druk achterliet op hen die het meemaakten. Onmiddellijk
na de bevrijding werd begonnen met het afrekenen met de
mensen die verantwoordelijk waren voor al het geleden oor-
logsleed. Maar er werd ook gezocht naar manieren om een
nieuw begin te maken. De Wederopbouw heeft Nederland
economisch weer overeind geholpen. De gedachte dat zo'n

Afrekening via de rechtbank

De 24 belangrijkste kopstukken van het naziregime in Duitsland
werden na de oorlog door een speciale rechtbank in Neurenberg
berecht. Het proces begon op 20 november 1945 en duurde tot 1
oktober 1946. Van de gedaagden kregen elf de doodstraf, dertien
kregen gevangenisstraffen van levenslang tot tien jaar en er was een
vrijpraak. Andere rechtbanken berechttten de minder belangrijke
nazi's en oorlogsmisdadigers.

Ook Nederland had een soortgelijke rechtspraak die via de Bijzon-
dere Rechtspleging verliep. De NSB werd direct na de bevrijding
landelijk verboden. De bezittingen van leden werden onteigend.
Bijna 200.000 Nederlanders die ervan verdacht werden de be-
zetter te hebben gesteund gingen naar kampen en gevangnissen.
Uiteindelijk werden er bijna 140.000 vrijgelaten na hun voorarrest
en werden 66.000 via tribunalen veroordeeld. In totaal werden 39
mensen in ons land geëxecuteerd. Sommigen kregen maar korte
straffen, soms tot verbijstering van slachtoffers en nabestaanden.
Anderen hebben lange gevangenisstraffen uitgezeten. Tegenwoor-
dig wordt aangenomen dat een vorm van 'oorlogsmoeheid' een rol
gespeeld heeft bij de afhandeling van de rechtszaken. Veel mensen
waren alles wat met de oorlog te maken had beu. Dat gold ook voor
de juridische nasleep. In de jaren zeventig kenterde dat gevoel weer
en werd opnieuw actief gezocht naar oorlogsmisdadigers die hun
straf ontlopen hadden.

Op 27 november 1945 begon het
proces tegen NSB-leider Anton
Mussert. De aanklacht omvatte:
poging het land onder vreemde
heerschappij te brengen, poging
om de grondwettige regeringsvorm
te veranderen en hulpverlening
aan de vijand. De eis was de dood-
straf. Ter verweer hield Mussert
nog een vurige rede. Maar zijn
eigen verdediging en die van zijn
raadsman konden hem niet hel-
pen. Het was geen verrassing dat
de doodstraf werd uitgesproken.
De executie werd bepaald op 7 mei
1946 en ze werd om half zeven 's
ochtends op die dag voltrokken.

De berechting in Fryslân

Veel van de collaborateurs in
Fryslân kwamen voor hun
berechting voor het Tribu-
naal in Leeuwarden. Soms
was vaststelling van de straf-
bare feiten en bestraffing
eenvoudig, maar vaak was
het lastig om vast te stellen
wat collaboratie precies was
en wat niet. Het grote aantal
beklaagden stond ook een ge-
degen afhandeling in de weg.

Van de ongeveer 5000 per-
sonen die in mei 1945 in
Fryslân waren aangehouden,
werden tot 31 mei 1948 er
258 berecht. De kranten pu-
bliceerden in die drie jaar re-
gelmatig lange lijsten. Daarin
werden met naam en toe-
naam de aangeklaagden, de
aanklacht en de straf die was
gegeven opgesomd. Ook hier
gold dat het publiek, en met
name slachtoffers, soms ver-
baasd waren over een toege-
kende korte straf en later over
het feitelijk nog korter uitzit-
ten daarvan.

TRIBUNAAAL LEEUWARDEN
Fokje ... hufsvrouw van F. R. te L'warden, die lid was van de N.S.B. en N.S.V.O., kreeg interneering gelijk aan detentie, verbeurdverklaring van in beslaggenomen goederen en ontzetting uit de kiesrechten voor 10 jaar.
Het N.S.B.-lid Hulle ... ambtenaar te Leeuwarden, die levens groepsadministra- teur van de Beweging was, kreeg interneering gelijk aan detentie en verbeurdverklaring van zijn radio. Ook hij raakt de kiesrechten voor 10 jaar kwijt.
Jacob ... kantoorbediende te L'warden, was lid van de N.S.B. en van de W.A. en werkzaam bij Baulietting en Volkswohlfahrt. De uitspraak was: 17 maanden interneering (tot 20 Sept. '46), zijn radio is hij voor altijd en de kiesrechten voor 10 jaar kwijt.
De uitspraak in de zaak van Alexandrina ... weduwe van P. ... te L'warden, luidde: interneering gelijk aan detentie, verbeurdverklaring van de in beslaggenomen goederen en ontzetting uit de kiesrechten voor 10 jaar. Zij was lid van de N.S.B. en N.S.V.O.
Lummehien N. ... coupouse te Leeuwarden, was lid van de N.S.B., werkte in het Wehrmachtshelm te L'warden, had omgang met personen van de bezettende macht en woonde in een huis, dat de B.D. haar en haar moeder had toegewezen. Bovendien had zij de in die woning aanwezige aardappelen en brandstof opgebruikt. De uitspraak was: 20 maanden interneering met aftrek (tot 11 Jan. '47), verbeurdverklaring van haar radiotoestel en ontzetting uit de beide kiesrechten voor 10 jaar.
Antje J. ... hufsvrouw van T. te Buitenpost was lid van de N.S.B. en de N.S.V.O.; zij kreeg interneering gelijk aan detentie en de kiesrechten werden haar voor 10 jaar onttrokken. Haar aandeel in de in beslag genomen roerende goederen raakte ze kwijt.
... hufsvrouw van K. te Leeuwarden, was eveneens lid van de N.S.B. en de N.S.V.O. Zij kruipt geen verdere interneering; wel worden haar de kiesrechten onttrokken voor 10 jaar.
Het N.S.B.-lid Jan ... grondwerker te Hardegarijp, kreeg interneering gelijk aan detentie en ontzetting uit de kiesrechten voor 10 jaar.
De tuinder Ane ... te St. Anna Parochie, was lid van de N.S.B. en had een bereidverklaring geteekend voor tewerkstelling in O.-Europa. Ook was hij lid van de Ned. Landstand. Hij kreeg 1 jr. en 4 maanden intern. met aftrek (tot 17 Aug. a.s.), ontzetting uit de kiesrechten voor 10 jaar en verbeurdverklaring van zijn radio, 2 geweren en f.1000.—

oorlog nooit weer zou mogen plaatsvinden was voor veel
mensen een sterke drijfveer in hun denken geworden. De Jo-
denvervolgving, dood en verderf voor miljoenen anderen, de
angst en pijn die velen ondervonden waren in het geheugen
gegrift. Dit niet weer! Maar aan het hoe, gaf ieder op zijn ei-
gen manier invulling. De oorlog leidde niet naar de blijvende
eenheid waar veel mensen op hoopten.

Dit affiche uit 1946 riep op tot compensatie voor de Neder-
landse schade in de vorm van grondgebied.

Vijanden worden nieuwe vrienden

Direct na de oorlog was het voor de meeste Nederlanders duide-
lijk: Duitsland moest bloeden voor haar misdadige oorlog. Maar al
tijdens de oorlog was afgesproken dat een herhaling van de Eerste
Wereldoorlog voorkomen moest worden. Daarom zou compensa-
tie voor de schade niet in de vorm van geld plaats moeten vinden.
Nederland stelde in oktober 1945 dat ze recht had op een schade-
vergoeding van 25 miljard gulden, omgerekend een bedrag dat ge-
makkelijk het vijftigvoud in Euro's zou zijn. Omdat betaling in geld
uitgesloten was, werd toevoeging van Duits grondgebied aan Ne-
derland gesuggereerd. Het resulteerde in 1949 in kleine grenswij-
zigingen. Deze werden later grotendeels weer ongedaan gemaakt.

Maar nog lang bleef de herinnering aan de oorlog voor veel Ne-
derlanders erg gevoelig. Sommige mensen gingen uit principe lang
niet op vakantie in Duitsland. Duitse toeristen kregen tot in de ja-
ren '80 soms te horen: "Wo ist mein Fahrrad?" (waar is mijn fiets?).
Het horen van gesproken Duitse taal of het zien van Duitse kente-
kenplaten kon gevoelens van afschuw oproepen.

De bovenstaande spotprent van Fritz Behrendt uit 1970 was voor
veel Nederlanders een reëel gevoel. In de loop der jaren verander-
de dit geleidelijk. Duitsland werd een bondgenoot tegen nieuwe
gevaren en economisch een van de belangrijkste handelspartners.
Maar nog steeds kriebelt het soms, al is het soms alleen maar op
het voetbalveld.

Jan Ploeg schreef:

“31 December 1945

Het jaar loopt ten einde! De laatste dag. Het vrede-jaar. Vijf jaar hebben we gezocht onder het Duitse juk, zeer velen hebben in het verzet hun leven ten offer gebracht, er is honger geleden, groote deelen van steden en dorpen zijn verwoest, landstreken verdrongen en het land is uitgeplunderd. Er is zwaar geleden en de Joden zijn bijna allen weggevoerd en vermoord. Nu is er geen oorlog meer. Maar de vrede is nog niet gewonnen. Allerwege heerscht nog onrust en onzekerheid. en in vele gemeenten is nog onrust, verzet en bitterheid. De geldsaneering, de zuivering van ambtenaren en de berechting van de honderdduizend politieke gevangenen en collaborateurs, wekt in vele gemeenten onrust, verzet en bitterheid.”

Nederland had na de oorlog de grote wil om het land opnieuw en beter dan voor de oorlog op te bouwen. Zuinigheid met vlijt en het Marshall-plan was het motto. Bovenstaand affiche spreekt duidelijke taal wat dat betreft.

Uit de oorlog, in de oorlog...

Met de bevrijding van Nederland, was de oorlog voor Nederland niet afgelopen. Nederlands-Indië was nog bezet door Japan. Al voor de capitulatie vroegen affiches om oorlogsvrijwilligers (affiche onder).

Oorlogsvrijwilligers

De Expeditionnaire Macht vraagt met spoed uit Friesland

1000 OORLOGSVRIJWILLIGERS

bestemd voor opleiding in Engeland.

Vrijwilligers, die hiervoor in aanmerking willen komen (ongeacht hun eerste voorkeur) dienen zich te verzoeken op onderstaande plaatsen:

Woensdag 15 Aug.: Hotel Bolling, BUITENPOST, van 10-16 uur voor de Gemeente Achtkarpen.

Woensdag 15 Aug.: Hotel 't Roodhart, BERGUM, van 10-16 uur voor de Gemeente Thetjerksterd.

Dondag 16 en Vrijdag 17 Aug.: Aanmelding te DRACHTEN, voor de Gem. Opperland en Smalingerland.

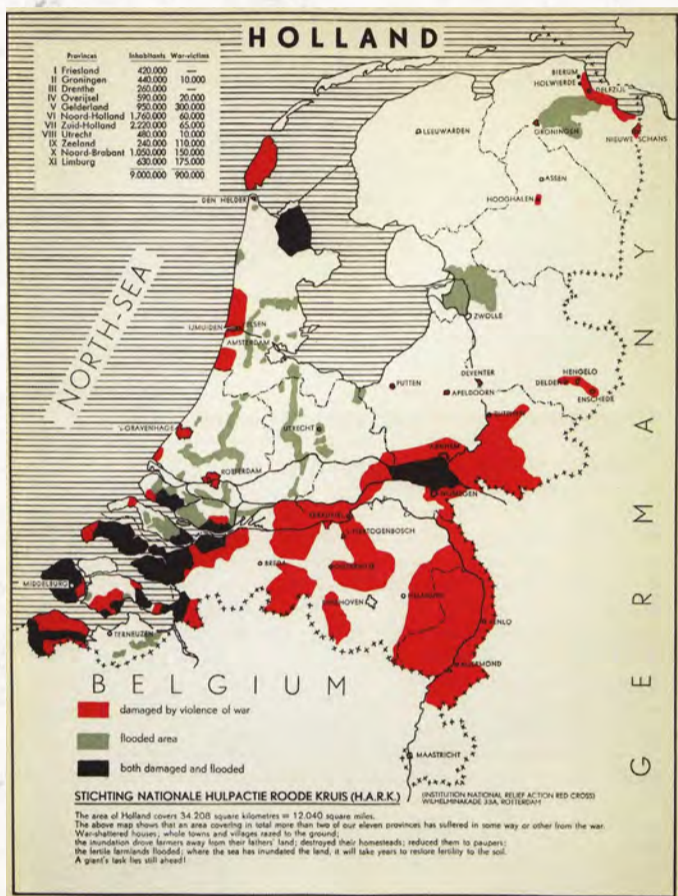
Het Hoofd van het Aanmeldingsbureau te Drachten: D. S. ALGRA.

Duizenden jonge mannen, ook uit Buitenpost, vertrokken om verzeild te raken in een oorlog die even vreselijk en nog complexer was als het conflict dat ze in Nederland achter zich hadden kunnen laten.

Economische schade en heropbouw

Direct na de oorlog werd in Nederland becijferd wat de bezetting aan oorlogsschade had opgeleverd. De berekeningen leverden een schatting op van minimaal 25 miljard gulden aan waarde, ruim twaalfhonderd miljard Euro omgerekend naar nu. Veertig procent van de hulpbronnen waren verloren gegaan, tientallen fabrieken vernield of leeggeroofd, duizenden machines waren naar Duitsland afgevoerd en bijna 10% van de cultuurgrond was onder water gezet. Naar schatting was een op de twee auto's van voor de oorlog na de capitulatie verdwenen. Het spoorwegnet was voor twee derde onbruikbaar omdat veel materieel naar Duitsland was gebracht en rails en bovenleidingen waren vernield. De reders waren een kwart van alle schepen verloren door diefstal of oorlogsgeweld.

100.000 woningen moesten als afgeschreven worden beschouwd, 400.000 woningen konden worden hersteld, samen was dit ongeveer 1 op de 5 woningen. Compleet verwoest waren 8.000 boerderijen, 6.000 waren zwaar beschadigd en 40.000 licht beschadigd. Tegen de 3.000 bedrijven waren compleet vernield, 15.000 licht tot zwaar beschadigd. Er werden 200 scholen verwoest, 1.400 werden zwaar beschadigd en 1.800 licht. Maar liefst 20 ziekenhuizen waren met de grond gelijk gemaakt, 60 werden zwaar en zo'n 160 licht beschadigd. Meer dan 900 bruggen waren vernield.

De voedselsituatie verbeterde na de bevrijding onmiddellijk met de aanvoer van levensmiddelen uit het buitenland. Honger kwam niet meer voor maar er was een tekort aan alles, niet in het minst aan goede woningen. De distributie bleef nog jaren en ruilhandel was nog lang populair. Mensen die familie in Amerika hadden, waren soms beter af dan anderen. Talloze pakketten met kleding werden van de VS naar Nederland gestuurd. De ontvangers waren goed herkenbaar. De kledingstukken hadden vaak aparte kleuren en grote vierkanten waren in de mode in de VS. De postzegels van de pakketten waren een gewild ruilobject onder de jeugd.

Vijf jaar na de oorlog was de meeste schade hersteld, maar het duurde tot midden jaren '50 voordat het welvaartspeil van 1940 weer was bereikt. Het Amerikaanse Marshall-plan was een belangrijke steun bij de wederopbouw. Voor de Nederlandse regering was het tegelijk ook een goed moment om ons land technisch en maatschappelijk op een hoger peil te brengen. Traditionele hindernissen van voor de oorlog, zoals behoudzucht en Hollandse zuinigheid, werden nu vlot genomen.

Emigratiegolf na de oorlog

Tussen 1945 en 1967 emigreerden ruim een half miljoen (ongeveer 1 op de 20) Nederlanders naar landen als Zuid-Afrika, Canada of Australië. In 1948 dacht 32 procent van de Nederlandse bevolking serieus na over emigratie. Er waren verschillende redenen. De hoge werkloosheid en de woningnood, de slechte vooruitzichten en teleurstelling over de onveranderde Nederlandse politiek. Ook de angst voor een eventuele Derde Wereldoorlog speelde een rol. Na de aankomst in het nieuwe thuisland hadden velen toch moeite met integratie en werd heimwee een probleem. Uiteindelijk keerde een vijfde van de emigranten terug naar Nederland en veel 'expats' bleven hun leven lang spijt houden van hun beslissing om te emigreren. Uit Australië keerde zelfs 30% van de Nederlandse migranten weer huiswaarts. Toen in Nederland aan het eind van de jaren vijftig de wederopbouw eindelijk zijn vruchten begon af te werpen, nam de behoefte tot emigreren af.

Weer een geldzuivering

Om geld dat tijdens de oorlog met zwarthandel verdiend was te zuiveren en inflatie tegen te gaan werden begin juli 1945 de biljetten van 100 gulden ongeldig verklaard. Op 26 september verloor al het papiergeld haar waarde. Iedere Nederlander kon een tientje inleveren voor nieuw geld. Op 3 oktober 1945 werden alle tegoe-den geblokkeerd, evenals het toen nog in te leveren geld. Al het geld werd op haar herkomst gecontroleerd, een activiteit die tot juli 1952 duurde! Maar de bedoeling van deze operatie slaagde. De slag tegen inflatie en zwarthandel werd erdoor gewonnen terwijl voor de gewone man de ingreep geen nadelige gevolgen had.

Hoop op blijvende eendracht vervloog

Na de bevrijding deden tal van verzetsstrijders hun best voor een meer eendrachtige maatschappij, de oorlog had immers bewezen dat samenwerking tussen alle gezindten mogelijk was. Ook in ons dorp werd gesproken over een blijvende eendracht. In oktober 1945 werd als resultaat van die drang naar meer eenheid, de middenstandsvereniging BuVo (BUitenpost VOoruit) opgericht. Enkele weken later zag een Oranjevereniging het levenslicht. Alle 'bloedgroepen' van de maatschappij waren erin vertegenwoordigd.

Ons BUVO-feest zal slagen.....

als gij allen meewerkt.
In de oorlogsjaren werkten we samen als één man
Dat kan ook nu nog!
Toont Uw goede wil, in woord en daad.

Laat uitlatingen achterwege
die anderen
kunnen kwetsen of hinderen

Het BuVofeest van 1946 herinnerde aan de eendracht in de oorlog.

In 1946 hield de BuVo een feest waaraan alle middenstanders en bedrijven meededen. Het leek een extra bewijs dat eendracht in Buitenpost kon. Bij verschillende mensen die deze samenwerking voorstonden was de teleurstelling groot dat de oude verdeeldheid enkele jaren later toch weer terugkeerde.

Een lekkere erfenis: de oorlogstaart

Deze taart heeft zijn naam te danken aan het moment van ontstaan. Tijdens de oorlog waren er niet veel ingrediënten beschikbaar om een taart te maken. Toch werd het belangrijk gevonden om op de verjaardag van een kind een taart te maken. Met het volgende recept werden producten die toen meestal nog beschikbaar waren gebruikt om toch een lekkere taart te maken. In sommige families is de taart nog steeds populair!

Ingrediënten: beschuiten, biscuitjes, 1 liter kookpudding en aardbeienjam. De werkwijze is simpel: bekleed de springvorm met bakpapier zodat de taart makkelijker uit de vorm is te halen. Kook de pudding volgens voorschrift. Bedek de bodem van de springvorm met beschuiten, de hoekjes kun je opvullen met kleinere stukjes. Giet er een laagje pudding overheen en bedek het met een laagje biscuitjes. Dan weer een laagje room en biscuitjes en als laatste de rest van de room. Zet de taart een nachtje in de koelkast. De volgende dag bestrijk je de bovenkant van de taart met aardbeienjam. En klaar is de taart. De taart word extra lekker als je er voor het serveren nog wat slagroom op doet.

Herstel van het dagelijkse leven

De oorlog bleef nog lang voelbaar in het dagelijks leven. De omschakeling naar het gewone dagelijkse leven ging niet van de ene op de andere dag. Veel schade moest hersteld worden en de beschikbaarheid van de eerste levensbehoeften moest weer op gang komen. Voor veel mensen werd de omvang van de grote gevolgen van de oorlog toen pas echt zichtbaar. In augustus 1945 werd de spoorwegverbinding Leeuwarden-Groningen weer hersteld. In november 1945 riep de christelijke gemengde zangvereniging 'Excelsior' haar leden op tot 'heroprichting' van het koor. Maar het wenen aan de nieuw geordende maatschappij was voor sommige mensen lange tijd mentaal moeilijk.

Een souvenir uit de oorlog

Gesol met projectiel in Buitenpost

Burgers maakten zondagmiddag de rijkspolitie te Buitenpost er op attent, dat een aantal kwajongens een anderhalve meter lang projectiel, dat de dag te voren bij graafwerkzaamheden te voorschijn was gekomen, naar een weiland poogde te transporteren. De knapen waren van plan om rond het geladen projectiel een vuurtje te stoken en op een afstandje te gaan kijken hoe de grote granaat (van Duitse origine) zich onder die omstandigheden zou gedragen. Gelukkig slaagde de rijkspolitie er in om het projectiel tijdig onder zijn hoede te nemen, zodat er van de plannen der jeugd niets kwam. Het bleek, dat werklieden de granaat zaterdag bij het graven van sleuven voor de riolering in de Haarsma de Wiststraat hadden gevonden. Zonder de rijkspolitie hiervan in kennis te stellen had men het gevaarlijke tuig op het erf van garage W. Dijkstra gedeponeerd, waar de jeugd het zondag ontdekte. Het is de bedoeling, dat de mijnopruimingsdienst het projectiel zal demonteren.

Dit bericht verscheen in maart 1959 in de kranten.

De prijs van de Tweede Wereldoorlog in levens

Wereldwijd:

Driekwart van de wereldbevolking was betrokken bij de Tweede Wereldoorlog. Dat kwam neer op 1,7 miljard mensen uit 61 verschillende landen. Het totaal van het aantal soldaten daarin was 110 miljoen, waarvan 27 miljoen sneuvelden.

Het totaal aantal omgekomen burgers was circa 25 miljoen.

Totaal aantal (voornamelijk) joodse slachtoffers: 6 miljoen.

Aantal doden in Japan door atoombommen: 125 duizend.

Totale geschatte kosten van de oorlog: ongeveer 50 miljoen euro per uur, terwijl de oorlog 2214 dagen duurde.

Omgekomen Nederlanders:

Gesneuvelde soldaten: 6.238, aantal gestorven burgers: 205.000, waarvan in de winter van 1944-1945 ongeveer 30.000

Het totaal aantal Nederlanders dat in 1940-1945 als gevolg van oorlog, bezetting en vervolging is omgekomen ligt tussen de 225.000 en 250.000. Dat is 2,7% van toenmalige Nederlandse bevolking (toen 9.000.000 nu zijn dat er 17.300.000).

Het ging om:

- 104.000 van de in totaal 107.000 uit Nederland gedeporteerde joodse burgers werden vermoord in vernietingskampen.

- 240 leden van de Sinti en Roma-bevolkingsgroep (zigeuners) werden vermoord in Auschwitz.

- 2.850 burgers werden doodgeschoten als straf of wraak voor verzetsdaden (2.000 van deze gefusilleerden waren verzetsmensen, de overigen gijzelaars of niets-vermoedende burgers). In Friesland kwamen 288 verzetslieden om.

- 375 van de circa 7.500 niet-joodse gevangenen in Duitse gevangnissen kwamen om. De meesten waren 'economische gevangene' (zwarthandel, diefstal), de rest was 'politieke gevangene'.

- 7.000 van de zeker 15.000 niet-joodse gevangenen in concentratiekampen overleefden de oorlog niet.

- 20.500 burgers, kwamen om bij bombardementen en gevechten in de frontgebieden van september 1944 - mei 1945. Het bombardement op Rotterdam, 14 mei 1940, kostte bijna 900 inwoners het leven. De meeste burgerslachtoffers vielen na het begin van de bevrijding, die begon met de Slag om Arnhem, september 1944.

- 22.000 burgers van de steden in West-Nederland stierven als direct gevolg van honger en kou in de Hongerwinter, 1944-1945 (het totaal aantal moet veel hoger geweest zijn gezien het gebrek aan medicijnen en verzorging).

- 30.000 Nederlandse dwangarbeiders in Duitsland, kwamen om als gevolg van verzwakking, bombardementen enzovoort.

- 2.200 militairen van het Nederlandse leger sneuvelden in de meidagen van 1940.

- 258 militairen kwamen om in Duitse krijgsgevangenschap.

- 1.500 militairen van de Prinses Irene Brigade en de Binnenlandse Strijdkrachten sneuvelden in de jaren 1944 en 1945.

- 1.490 bemanningsleden van de koopvaardij kwamen niet van zee terug (Nederlandse koopvaardij schepen voeren in dienst van de geallieerden, veel van die schepen werden tot zinken gebracht).

- 20.000 Nederlanders in Nederlands-Indië stierven als gevolg van de Japanse invasie en bezetting. Het ging om ongeveer 7.000 militairen en 13.000 in de Japanse kampen geïnterneerde burgers.

- 10.000 Nederlanders sneuvelden aan het Oostfront, als lid van de Waffen-SS en dergelijke Duitse organisaties.

Het aantal omgekomenen bij de bevrijding van Nederland wordt geschat tussen 50.000 en 56.000, als volgt onderverdeeld:

- Tijdens de bevrijding van Nederland verloren 23.000 burgers door oorlogshandelingen het leven; 40 Nederlandse militairen van de Irenebrigade en No. 2 (Dutch) Troop (een commando-eenheid) alsmede 102 leden van de Stoottroepen.

Niet-Nederlanders die in Nederland omkwamen

Bij de gevechten tijdens de bevrijding van Nederland kwamen ongeveer 13.000 geallieerden om het leven. De Britten verloren circa 6.700 man, de Canadezen circa 4.100 man, de Amerikanen 1.135 man en de Polen 630 man.

- Aan Duitse zijde sneuvelden tussen 15.000 en 25.000 militairen in Nederland. Daarvan zijn in Friesland minstens 900 Duitse militairen, inclusief manschappen van de Luftwaffe en de Duitse Kriegsmarine, om het leven gekomen. Onder hen zijn een ten dele bekend aantal vermisten en niet-geïdentificeerde slachtoffers.

Oorlogsbegraafplaatsen

In Nederland zijn enkele tientallen begraafplaatsen waar slachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog begraven liggen. Hieronder staan enkele afgebeeld.

Op het Eereveld in Bloemendaal (foto boven) liggen 372 Nederlandse verzetsstrijders begraven. Groesbeek Canadian War Cemetery (foto onder) is de laatste rustplaats voor 2619 gesneuvelde militairen uit de Tweede Wereldoorlog. Het grootste deel daarvan is Canadezen. Elk jaar in november vindt er 'Poppy Day' plaats. In Duitsland gelegerde Canadese militairen herdenken dan, soms met veteranen, in Groesbeek hun gesneuvelde collega's.

Andere bekende grote geallieerde oorlogsdodenakkers zijn Margraten in Limburg met 8302 Amerikaanse soldaten en het Airborne War Cemetery in Oosterbeek met 1754 gesneuvelde Britten.

De Duitse militaire begraafplaats in Nederland (foto boven) bevindt zich in Ysselsteyn, in de provincie Limburg, dicht bij de Duitse grens. Deze begraafplaats is de enige plek in Nederland waar Duitse soldaten begraven liggen. Er liggen bijna 32.000 militairen uit de Tweede Wereldoorlog op 17 hectare grond. Voor iedere gesneuvelde werd een kruis geplaatst. Ongeveer 5.000 van hen konden niet worden geïdentificeerd. Op hun graf staat een kruis met de tekst 'Ein Deutscher Soldat'.

Op begraafplaatsen over Nederland verspreid hebben soldaten en vliegeniers uit de VS en Groot-Brittannië, maar ook van een groot aantal andere nationaliteiten zoals Russisch, Georgisch, Frans, Pools, Belgisch en de Gemenebest een laatste rustplaats gevonden. Op de foto boven de grafstenen van drie Britse vliegeniers op de begraafplaats van Erehof Opeinde. Zij sneuvelden op 27 juli 1942 toen hun bommenwerper bij Opeinde werd neergeschoten.

Herbezinning

Onmiddellijk na 1945 was voor de meeste Nederlanders het oordeel gemakkelijk: in de oorlog was er goed en was er slecht, met weinig er tussen in. Nu, vijftien jaar later, wordt er niet meer zo simpel over gedacht. Een oorlogssituatie is een ingewikkelde situatie waarin zelfbehoud, zorg voor eigen familie en anderen, het vaderland, geloof en ideaal een grote rol spelen. Bedreiging en misleiding zijn factoren die gemakkelijk van het goede spoor af kunnen leiden. En soms kan het doen van iets ogenschijnlijk slechts, iets veel groter goeds bewerkstelligen. Buitenpost kende zo'n voorbeeld. Burgemeester Matzer leek een collaborateur maar bleek later veel mensen te hebben geholpen. De politie die wet en orde hoorden te bewaken, moest soms moeilijke keuzes maken, vertelden politiemensen later, want terechte of goedbedoelde handeling kon ook onbedoelde gevolgen hebben. Onderzoek toonde aan dat veel NSB'ers voor en tijdens de oorlog, geleid waren door teleurstelling en door het door hen ervaren onrecht in de economisch zware dertiger jaren tot hun keuze waren gekomen. Sommige 'landverraders' kozen uit idealisme voor de vijand, en bleven tot hun dood daarin principieel volhardden.

De oorlog kende natuurlijk ook vele opportunisten. Leden van de NSB die na mei 1940 lid werden kregen van de oudgedienden de spottende bijnaam 'meikevers'. Honger en gebrek aan levensmiddelen brachten mensen er toe om handelingen te verrichten die ze normaal gesproken nooit hadden gedaan. De verleiding van luxe en succes kon hetzelfde doen. En Nederlandse meisjes konden echt verliefd raken op Duitse soldaten, waarmee ze 'moffenmeid' werden. Dezelfde factoren speelden bij 'de tegenpartij'. Tot 1943 waren er niet veel mensen die principieel tot verzetsdaden kwamen. Met het keren van de kansen nam in de laatste twee oorlogsjaren de toeloop toe. Het bracht sommige verzetsmensen na de oorlog tot de uitspraak dat ze 'collega's hadden gehad waarvan ze niet begrepen hoe die zich triomfantelijk in het straatbeeld durfden te bewegen. En zelfs het verzet kende haar excessen.

Nog steeds hoeft er geen twijfel te bestaan over het uiteindelijke 'goed en fout' in de oorlog. We zien nu dat er vele grijstinten waren tussen het wit van het goede en het zwart van het foute. Elke tint kende vaak een complex samengaan van oorzaken en redenen. Nog steeds komen nieuwe feiten over de Tweede Wereldoorlog boven water en verscherpen onze kijk op die vijf jaren oorlog. De discussie over de interpretatie daarvan lijkt nog lang niet afgelopen.

Op de begraafplaats van de Mariakerk ligt soldaat Enne Dijkstra begraven. Een bordje van de Oorlogsgravenstichting op het toegangshek attendeert op de aanwezigheid van het graf. In Nederland zijn 180.000 mensen geregistreerd als oorlogsslachtoffer door de Oorlogsgravenstichting in Den Haag. Deze mensen verloren hun leven tijdens de Tweede Wereldoorlog of tijdens gewelddadige conflicten daarna - zoals in voormalig Nederlands-Indië en tijdens vredesmissies. De Oorlogsgravenstichting onderhoudt 50.000 Nederlandse oorlogsgraven overal in de wereld. Ook verzamelt ze verhalen over oorlogsslachtoffers en deelt ze op haar website.

Verwerking en blijvende littekens

Het einde van de Tweede Wereldoorlog in Nederland op 5 mei 1945 betekende niet het einde van het tijdens de oorlog ontstane leed en pijn. De oorlog liet op bijna iedereen die haar meemaakte een diepe indruk achter. De mensen die zich het dichtst bij de vlammen van de oorlog bevonden ondervonden lichamelijke en geestelijke trauma's. Sommigen slaagden erin na een periode van herstel het meegemaakte te verwerken en de draad weer op te pakken. Bij anderen waren de wonden zo diep dat ze nooit weer de oude werden. En nog zijn er Nederlanders voor wie de oorlog niet helemaal voorbij is: voor slachtoffers en hun nabestaanden

De weduwe van Enne Dijkstra

Na het overlijden van Enne Dijkstra als soldaat bij Wons in de meidagen van 1940, werd het moeilijk voor zijn vrouw Trijntje. Zij was een weduwe geworden met drie kinderen. De mede-soldaten van 1-1-33 RI, de compagnie waar Enne in had gediend, hadden tijdens de oorlog al voor een grafmonument voor Enne gezorgd. Na de bevrijding zetten ze opnieuw een actie op touw voor de familie van de twee uit hun troep omgekomen strijdmakkers. Dit om in hun "ergste noden te voorzien". Als weduwe van een gesneuvelde had Trijntje eveneens recht op een pensioen. De solidariteit van Enne's kameraden en het pensioen hebben haar geholpen om door de zware na-oorlogse tijd te komen.

Jantje Bakker en Jim Reid

In 1985 kwam soldaat Jim Reid met zijn vrouw Jantje naar Nederland en bezocht verschillende plekken waar hij in de oorlog geweest was. Net als veel andere soldaten kwam hij lichamelijk ongeschonden uit de oorlog maar had hij wel geestelijke littekens opgelopen. Pas na een lange worsteling kreeg hij weer greep op zijn leven. Hij overleed aan een hersentumor, waarschijnlijk mede veroorzaakt door langdurige blootstelling aan benzinedampen in zijn tank tijdens de oorlog. Veel van de collega-tankbemanningsleden in zijn compagnie troffen hetzelfde lot.

Jim Reid en Jantje in Groningen in 1985.

De ouders van Folkert Klamer

Dwargarbeider Folkert Klamer werd aan het begin van de oorlog als dwargarbeider naar Duitsland gestuurd. Na de bevrijding werd lange tijd niets van hem gehoord. In de zomer van 1945 kregen zijn ouders bezoek van een Amsterdammer, die hen, tot hun verwondering, een lege portefeuille van Folkert bracht. Hij vertelde dat Folkert met een groep lotgenoten onderweg naar huis geweest en in een boerenschuur was verongelukt. Plaats en tijdstip bleven voor de familie een raadsel. Onzekerheid over het lot van een geliefde blijft knagen. Het ontbreken van tijd en met name de plaats is belangrijk in het rouwproces. Nader onderzoek wees uit dat Folkert op een onbekende datum waarschijnlijk in Roslau om het leven kwam. Helaas heeft de familie dit nooit geweten.

Jantje van der Veer

Jantje van der Veer was vierentwintig toen haar man Tamme van der Veer overleed. Ze bleef na zijn overlijden achter met twee kinderen en kreeg het moeilijk. Wel kreeg ze een buitengewoon pensioen van het rijk en ondersteuning van de Stichting Friesland 1940-1945, maar het bleef uiterst zuinig leven. Jantje verhuisde in 1953 naar Murmerwoude, nu Damwoude, waar haar ouders woonden. Om wat ruimer rond te komen, nam ze kostgangers in huis. Het gemis van vader en het verdriet van moeder zette een stempel op het leven van de kinderen. Ze hebben nooit met hun moeder over de oorlog en hun vader kunnen praten. Op 5 december 2010 overleed Jantje. Ze werd in Damwoude begraven, naast haar man Tamme.

Tjerk Smit

De gewelddadige dood van Folkert Smit liet op zijn zoon Tjerk een onuitwisbare herinnering achter. "Toen mijn vader doodgeschoten werd, was ik 10 jaar. Mijn hele leven heb ik dit vreselijke feit met mij megedragen". Nadat zijn vader bij de razzia van 7 november 1944 was doodgeschoten moest hij mee voor de identificatie. "Dat moment vergeet je echt nooit van je leven", zei hij vaak daarover. Moeder Grietje kon in haar onderhoud voorzien door een pensioen van de Spoorwegen. Over het verlies van zijn vader werd weinig of niet over gesproken. In 1948 werd een gedenksteen onthuld op het station van Buitenpost. De plaque op de buitenmuur, bevat de tekst: 1940 - 1945 - *Ter gedachtenis aan den gevallene Folkert Smit*. Sindsdien wordt nog ieder jaar door de NS een krans bij de plaque gelegd. Tjerk merkte op 70-jarige leeftijd over de herinnering aan de oorlog op: "Ik vind het goed dat aan kinderen geleerd wordt de slachtoffers van de oorlog te gedenken. Maar ik ga niet meer

Tjerk met zijn ouders in 1937

naar herdenkingen. Ik vind dat ik het hele jaar door gedenk, daar hoeft ik niet nog eens apart bij stil te staan. Eind februari, begin maart komen er al herdenkingsprogramma's op de tv - soms wordt het me te veel".

De Kooistra's

Moeder Jacoba Kooistra stond na de gewelddadige dood van haar man Keimpe tijdens de razzia van 7 november 1944 er alleen voor met haar vier kinderen. Het werd zwaar. De bevrijding bracht niet direct een verbetering in de positie van vooral de kleine boeren en de middenstand. Jacoba had veel familie in Amerika en zij drongen er bij haar op aan om bij hen te komen. In 1949 nam ze het besluit om te gaan en emigreerde. Keimpe werd begraven op de begraafplaats aan de Kuipersweg.

De familie van Thijs de Vries

Afke, de weduwe van Thijs de Vries die in kamp Amersfoort omkwam, bleef met zes kinderen achter. Het werd een moeilijk bestaan. Maar in al haar armoede klaagde ze nooit. Familie en bekenden hielpen haar met kleren en naaien. Haar zoon Petrus vertelde wel dat hij met zijn 16e jaar nog een jas van een ander droeg. Het door de oorlog veroorzaakte leed liet bij hen jarenlang sporen na.

Klaas de Vries

Verzetsman Klaas de Vries pakte onmiddellijk na de bevrijding zijn werk in de steenhouwerij weer op. Maar al gauw bleek dat zijn gezondheid achteruit ging, veroorzaakt door de spanningen in de oorlog. In 1948 trok hij zich terug uit het bedrijf en gaf hij de leiding door aan

Roel Roosma. Zijn gezondheid ging steeds verder achteruit. In maart 1954 overleed hij door een hartaanval op 53-jarige

Klaas de Vries

leeftijd. Het verband dat er was met zijn verzetswerk tijdens de oorlog werd bevestigd door het feit dat de Stichting 1940-1945 zijn weduwe een aanvullend pensioen gaf.

De witte streep...

Uit een anoniem bericht in een lokale krant. Op 9 mei 1940 kregen mijn broer van 10 jaar en ik 12 jaar oud de opdracht van mijn vader om de grote zwerfkeien voor onze boerderij wit te kalken, zoals dat ieder jaar gebeurde. Deze keien lagen aan weerszijden van de toegangsweg die naar onze boerderij ging. Voor kinderen een prachtig karwei, dat we ook kwistig uitvoerden. Maar zie, er bleef nog wat witkalk over in de emmer en onze fantasie ging werken. Wij kalkten een brede witte streep, dwars over de toegangsweg van steen tot steen. Trots over deze extra prestatie van ons fietsten we weer naar huis. Het toeval wilde dat de volgende dag de Duitsers ons land binnenvielen. Deze dagen staan in mijn geheugen gegrift. We moesten ook nog evacueren, al was het maar voor een nacht. Die door ons geschilderde witte streep kreeg nog een bittere nawerking. Onze vader werd prompt voor pro-Duitser, NSB'er en zo uitgemaakt want, zo dachten sommige mensen, die witte streep was een code geweest voor de Duitse vliegtuigen. Vader stierf datzelfde jaar. Pas jaren later werd ons bij toeval over die witte streep verteld. 'Men' beschouwde ons tijdens de oorlog als 'verkeerd'. Tijdens die tijd, zelfs tot de laatste dagen van de bezetting, heb-

ben wij Radio Oranje beluisterd. Het moraal van dit verhaal is als zo vele. 'Men' zegt dikwijls zoveel, zo ondoordacht veel en weet niet hoe diep men de ander grieft.

iemand die liever onbekend bleef

Jan Veenstra

Jan Wierds Veenstra was ambtenaar op het distributiekantoor van Buitenpost. Hij en zijn vrouw waren fanatieke NSB'ers. Zoon Jan Veenstra was ten tijde van de oorlog een kleuter. In een later kranteninterview omschreef hij zijn ouders als 'politieke schurken'. Hun handelen bepaalde zijn latere leven. Tijdens de arrestatie van zijn ouders op 17 april 1945 werd Jan op een 'schandekar' met zijn ouders afgevoerd en daarna een poos geïnterneerd. Zijn vader overleed na slechte behandeling niet lang daarna op 24 januari 1946. Jan kwam met zijn moeder, broer en zus in een armenhuis terecht. Daar ondervond hij mishandeling en vernedering. Na een beroerde jeugd met zijn moeder ging Jan naar de universiteit en werd journalist. Maar het verleden liet hem niet los en bleef hem beïnvloeden. Het leidde ertoe dat hij mentaal brak, hartpatiënt werd en arbeidsongeschikt verklaard. Familiebanden werden doorgesneden. Jarenlang was hij op de vlucht en woonde op verschillende adressen. Op zijn vijftigste verjaardag nam Jan symbolisch afscheid van zijn vader door zijn grafsteen in het water te gooien. Hij vertelde: "Ik had graag met trots afgestamd van mijn vader en moeder, maar zij moesten zo nodig op het verkeerde moment achter de verkeerde muziek aanlopen". Hij vervolgde: "Hoe kan het dat ik, die nooit fascist of NSB'er ben geweest, toch als zodanig wordt beschouwd?", en waarschuwde: "Pas op, en loop niet achter de verkeerde muziek aan. Er zit in ieder mens behalve een goede kant, ook een stukje duivelse slechtheid en egoïsme. Die negatieve kant komt bovendrijven wanneer je de verkeerde mensen voor de massa parkeert".

De Stichting Friesland 1940-1945

De Stichting Friesland 1940-1945 is een dochterorganisatie van de Vereniging Friesland 1940-1945 die drie dagen na de bevrijding van Friesland opgericht. Ze werd opgericht om de belangen te behartigen van de nabestaanden van omgekomen verzetslieden en van verzetsstrijders die invalide waren geraakt. Iedereen die op enigerlei wijze betrokken was geweest bij het verzet tegen de Duitse bezetter, kon lid van de Vereniging worden.

Op het hoogtepunt in 1946 telde de Vereniging meer dan 3300 leden. De zorg was zowel materieel als immaterieel van aard. De materiële hulp bestond uit het verstrekken van een aanvullende uitkering bovenop het buitengewoon pensioen van het rijk. Dankzij die toelage konden de verzorgden terugkeren op het welvaartspeil dat zij hadden genoten voordat de ondergrondse strijd zijn tol had geëist. Tot op de dag van vandaag zet de Stichting zich in voor de steeds kleiner wordende groep verzorgden. Ze krijgen jaarlijks bezoek van de bestuursleden en worden uitgenodigd voor de jaarlijkse contactdag en uitstapjes.

Zichtbare herinneringen aan de oorlog

Na de oorlog was er in het hele land een sterke behoefte om de herinnering aan de oorlog blijvend vast te leggen. Dat is in de loop van de laatste 75 jaar gebeurd in de vorm van duizenden grotere en kleinere objecten. Het bekendste is het Nationaal Monument op de Dam, waar elk jaar de Nationale Herdenking plaatsvindt.

Buitenpost kent ook een aantal gedenktekens die aan gebeurtenissen en personen uit de Tweede Wereldoorlog herinneren.

Gedenkruimte gemeentekantoor

De erkentelijkheid van de Roermondse evacués voor hun verblijf in Buitenpost tijdens de eerste maanden van 1945 was groot. Al in de zomer van 1945 ontving de gemeente Achtkarspelen een brief waarin een herdenkingsruimte als dank werd aangeboden. Op donderdag 25 april 1946 vond de overdracht van het door de Limburgse glazenier Henk van den Burgt gemaakte glas-in-lood raam in Nijenstein plaats. Nu hangt ze in het trappenhuis van het oudste deel van het gemeentekantoor.

De centrale figuur in de afbeelding is de gastvrije Friese vrouw te staan. Met haar rechter hand neemt ze de berooide vluchtelingen bij de hand. Op hun gezichten is de verslagenheid, de angst, spanning en hoop te lezen. Een geallieerd vliegtuig komt in duikvlucht naar beneden. In de linker hoek ligt een niet ontplofte bom. Helemaal op de achtergrond zien we het silhouet van een Roermondse kerk. Met haar linkerarm wijst de vrouw naar een gastvrije Friese huiskamer. Op de voorgrond een kachel, waarbij de verkleumde vluchtelingen zich kunnen warmen. De gedekte tafel staat gereed met daar achter een ledikant en een koe, symbolen van geborgenheid. Een

echtpaar wacht met ogen vol meelij op de evacuée die hen wordt toegewezen. Op de achtergrond het silhouet van de Hervormde Kerk.

Marmmerreliëf Jeltingahuis

Kort na de oorlog liet de gemeente Achtkarspelen een eigen gedenksteen in marmer maken. Op de steen die in 1947 werd onthuld is in reliëf het wapen van Achtkarspelen aangebracht met de tekst: "Voor hen die vielen door Duits geweld 1940 - 1945".

Na de verhuizing van het gemeentekantoor kreeg het in november 1978 een plaats in de hal van het Jeltingahuis.

Plaquette aan het station

Aan de noordmuur van het stationsgebouw is een plaquette te vinden met de tekst: 1940-1945 Ter gedachtenis aan de gevallen Folkert Smit.

Het werd in opdracht van de NS gemaakt en op 24 februari 1948 onthuld in de hal van het toenmalige stationsgebouw. Ieder jaar wordt met dodenherdenking een krans bij de gedenkplaat gehangen.

Blauwverlaat

In 1955 werd ter herinnering aan de gevechtshandelingen op 14 en 15 april om Blauwverlaat een herdenkingsmonument geplaatst. Een oorspronkelijk bij Blauwverlaat opgegraven zwerfsteen werd naast de brug geplaatst met als inscriptie: "Vrijdom wie de heechste wet". Het initiatief kwam van oud-NBS'ers en de vereniging 1940-1945 en werd ontworpen door H.F. de Boer, toenmalig directeur van gemeentewerken Achtkarspelen. Het werd bekostigd met het overgebleven geld van de steuninzameling dat het NSF tijdens de oorlog voor onderduikers had opgehaald.

In de jaren tachtig werd er een kleinere zwerfsteen met plaquette aan toegevoegd met de tekst: 'En twang fan wa ek stie it tsjin'. Elk jaar vindt op 14 april bij de steen een herdenking plaats.

Na de Tweede Wereldoorlog werd er ieder jaar op 4 mei, op het veld aan de voet van de Mariakerk, een Dodenherdenking gehouden. Begin jaren negentig werd binnen Plaatselijk Belang de behoefte gevoeld aan een permanent monument. De prijsvraag voor een ontwerp werd gewonnen door de Buitenposter architect Sierd Otten. Met medewerking van steenhouwerij de Vries, de gemeente Achtkarspelen en giften uit de dorpsgemeenschap kon in april 1995 het oorlogsmonument aan de Haersma de Withstraat worden gerealiseerd.

Het ontwerp verbeeldt de georganiseerde chaos in de wereld. Hier binnen speelt zich een voortdurende strijd af tussen goed en kwaad. Dit wordt gesymboliseerd door het zachte: het levende groen in contrast met het harde: de dode steen. Maar soms zijn er tekenen van verbetering; de steen vertoont scheuren, waaruit een glanzende bol tevoorschijn komt. Deze bol is het symbool van een volmaakte, waarlijk beschaafde wereld. De spreuk geeft aan hoe wij tot een beschaafde wereld kunnen komen, namelijk door ons blijvend te verzetten tegen onrecht.

Jaarlijks vindt in Buitenpost bij het monument de Dodenherdenking op 4 mei plaats.

"Oorlog is een raar ding"

Roel Roosma vertelde: "Ik heb tijdens de oorlog nooit echt stilgestaan bij de vraag of ik het verzetswerk wel wilde doen. Je deed het gewoon en ik ging gewoon ook mee in het zog van andere mensen. Wij waren ook geen helden, helemaal niet. Wij hadden ook niets met het gewapende verzet. Toen er tegen het einde van de oorlog wapeninstructie werd gegeven in het Veenkloosterbos, wilde ik daar ook wel heen. Maar oom Klaas de Vries zei: "Dat doe je niet. Als je daar heen wilt gaan breek ik je beide benen".

Ik kijk nu met verschillende gevoelens terug op de oorlog. Al het gevaarlijke werk heeft zeker niet gebracht waar we op hoorden. Maar als de situatie zich opnieuw voor zou doen zou ik het denk ik toch weer doen. Het zit in je aard om tegen onrecht in verzet te komen. Kort na de oorlog hebben mijn ook en ik een gat in de tuin gegraven. Alles wat met de oorlog te maken had gehad hebben we daarin gegooid en de kuil daarna weer dichtgemaakt. Soms heb ik wel eens spijt dat we niets hebben bewaard. Maar dat was toen ons gevoel. Oorlog brengt het beste en het slechtste in mensen boven. Oorlog is een raar ding".

Het herinneren aan de oorlog

Nog steeds is de interesse in wat er in de periode tussen 1940 en 1945 in de wereld gebeurde. Duizenden boeken, films en documentaires zijn in de afgelopen 75 jaar over die periode verschenen. En het blijkt, bijvoorbeeld in de media, dat we er nog lang niet over zijn uitgesproken.

Het herhalen van de verhalen is belangrijk, zelfs als betekenis van de Tweede Wereldoorlog niet eenvoudig naar lessen voor nu zijn te vertalen. Vaak wordt gesteld: het vergeten van de oorlog is de zekerste weg naar een herhaling ervan.

Colofon van deze extra uitgave van De Binnenste Buiten

Deze bevrijdingseditie van dorpsblad *De Binnenste Buiten* is een uitgave van Stichting Dorpsblad De Binnenste Buiten. Samenstelling, teksten, foto's en opmaak: Johan Kootstra.

Er is veel over de Tweede Wereldoorlog geschreven. Dorpsgenoot Jasper Keizer heeft dit gedaan voor Buitenpost, Achtkarspelen en Fryslân. Veel dank voor zijn bereidwilligheid om van zijn werk gebruik te mogen maken. Voor deze uitgave werd van hem gebruikt:

- ... en verpletterd wordt het juk uit 1980
- *Handlangers van de Vijand* uit 1990
- *Slaven van de bezetter* uit 1996

- *De Zwarte Wagon* uit 2007

- de artikelenreeks *Buitenpost tijdens de Tweede Wereldoorlog* en *Flitsen uit de Tweede Wereldoorlog* die van zijn hand in *De Binnenste Buiten* verschenen.

- zijn bijdrage in *Buitenpost, halfweg...*, het jubileumboek van Plaatselijk Belang Buitenpost uit 1995.

Veel andere werken beschrijven de jaren van 1940 tot 1945 in onze streek, provinciaal en landelijk. Voor deze uitgave werden gebruikt:

- *Friesland in de Tweede Wereldoorlog* van dr. J.J. Huizinga
- *De Bezettingstijd in Friesland* van P. Wijbenga
- *Friesland, Annis Domino 1940-'45* van dr. Y.N. Ypma

- *Bezet gebied, dag in dag* uit van J. Dankers en J. Verheul
- *Het dagelijks leven in de Tweede Wereldoorlog* van E. Werkman
- *Grijs verleden* van C. van der Heijden.
- *Die slappe Nederlanders, of viel het wel mee* van Dick Verkijk
- De reeks *Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* van dr. L. de Jong.

Uitgebreid werd gebruik gemaakt van vele krantenartikelen op papier uit de *Kollumer Courant*, de *Feenster*, *Leeuwarder Courant* en *Friesch Dagblad* en de krantenbibliotheken van *De Krant van Toen* en *Delpher*. Voor de samenstelling van dit blad werd ook gebruik gemaakt van

de archieven van dorpsblad *De Binnenste Buiten*. Verder werden ondermeer de websites www.verzetsmuseum.org, *Beeldbank van de Tweede Wereldoorlog*, *Wikipedia* en andere websites benut.

Verschiedende van de affiches zijn afkomstig uit de collectie van Willem de Roos, ambtenaar op het gemeentehuis in Buitenpost ten tijde van de oorlog. Zijn collectie is opgenomen in het Fries Verzetsmuseum in Leeuwarden.

Dankzij het dagboek van Jan Ploeg en de notities van Willem van der Veer kon een lokale 'rode draad' in de pagina's gewoven worden. Deze werden beschikbaar gesteld door

de nabestaanden. Daarom hartelijk dank aan J. Ploeg uit Drachten en G. van der Veer uit Drachten. Het archief van de gemeente Achtkarspelen was de bron van veel ambtelijk materiaal. Wij bedanken de daar werkzame medewerkers.

Veel gesprekken met ooggetuigen vulden de beschikbare informatie verder aan. Uit de gesprekken met Sietske IJlstra, Jasper Keizer, Jan Kootstra, Jaap Noordhof, Sietske Ploeg, Roel Roosma, Betty de Vries en Dedde en Griet Wiersma werd geciteerd.

De gebruikte foto's komen deels uit het archief van Jasper Keizer. Enkele foto's zijn van Hielke Boorsma.